

Promou:

El Marc estratègic per a l'acció social a la ciutat de Barcelona

**Elements d'anàlisi que han fonamentat el procés:
anàlisi sociodemogràfica**

Ajuntament de Barcelona
Acció Social i Ciutadania

ÍNDIX

1. PRINCIPALS ELEMENTS DE CANVI EN L'ESTRUCTURA SOCIAL, DEMOGRÀFICA I OCUPACIONAL	3
1.1. ENVELLIMENT DE LA POBLACIÓ AUTÒCTONA.....	3
1.2. IMMIGRACIÓ/EMIGRACIÓ I NOVA DIVERSITAT CULTURAL	9
1.3. PLURALITAT CREIXENT DE LES UNITATS DE CONVIVÈNCIA I ELS GRUPS FAMILIARS.....	19
1.4. ESTRUCTURA OCUPACIONAL I MERCAT DE TREBALL	24
1.5. MERCAT DE L'HABITATGE	34
1.6. CONCLUSIONS I TENDÈNCIES.....	37
2. PRINCIPALS ELEMENTS DE CANVI EN LES PAUTES DE DESIGUALTAT I EN LES RELACIONS SOCIALS.....	44
2.1. POBRESA I EXCLUSIÓ SOCIAL.....	44
2.2. EVOLUCIÓ DE L'ÍNDIX SINTÈTIC DE DESIGUALTATS SOCIALS PER BARRIS.....	51
2.3. INDIVIDUALITZACIÓ DE LES RELACIONS SOCIALS	53
2.4. EL CAPITAL SOCIAL.....	55
2.5. CONCLUSIONS I TENDÈNCIES.....	58
3. PRINCIPALS ELEMENTS DE CANVI EN LES DEMANDES I LES EXPECTATIVES SOCIALS	63
3.1. DEMANDES I EXPECTATIVES EMERGENTS.....	63
3.2. DEMANDES EN CONTINUÏTAT	73
3.3. DEMANDES EN REDUCCIÓ	77
3.4. CONCLUSIONS I TENDÈNCIES.....	78
4. PRINCIPALS ELEMENTS DE CANVI EN LES FÓRMULES D'INTERVENCIÓ	83
4.1. CANVIS EN ELS MODELS DE GOVERN I DE GESTIÓ PÚBLICA	83
4.2. CANVIS DE PRIORITATS EN LES POLÍTIQUES DEL SECTOR DE SERVEIS PERSONALS	87
4.3. TENDÈNCIES EVOLUTIVES EN EL TERCER SECTOR	89
4.4. EMPRESES I BENESTAR: LA RESPONSABILITAT SOCIAL CORPORATIVA	101
4.5. LA INICIATIVA SOCIAL I EL SECTOR EMPRESARIAL EN BENESTAR SOCIAL.....	103
4.6. CONCLUSIONS I TENDÈNCIES.....	104

1. Principals elements de canvi en l'estructura social, demogràfica i ocupacional

1.1. Envel·liment de la població autòctona

Evolució de la població

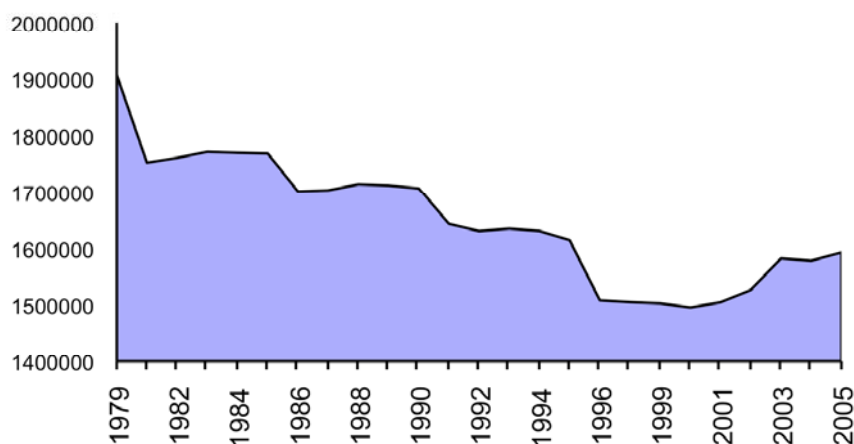
- **La població de la ciutat de Barcelona l'1 de gener de l'any 2005 és de 1.593.075 persones**, de les quals 754.463 són homes (47,3%) i 838.612 dones (52,7%). Això representa el 22,77% de la població de Catalunya i el 3,6% de la població espanyola. La densitat de població és de 15.779 habitants per quilòmetre quadrat.
- **A partir de l'any 2001 es comença a frenar el procés de pèrdua de població contínua que caracteritzava la ciutat des de 1979**, quan hi vivien 1.909.998 persones. L'any 2000 es va arribar al mínim històric amb una població de 1.496.266 persones. A partir de 2001, però, la població va anar augmentant lleugerament, excepte l'any 2004 que va experimentar un petit retrocés d'un 0,20% respecte a l'any anterior. Això no obstant, **l'any 2005 ja torna a tenir un creixement positiu i la població ha augmentat un 1% respecte a 2004.**

Evolució de la població de Barcelona en l'última dècada

<i>Any</i>	<i>Barcelona</i>	<i>%</i>
1995	1.614.571	
1996	1.508.805	-6,50%
1998	1.505.581	-0,20%
1999	1.503.451	-0,14%
2000	1.496.266	-0,47%
2001	1.505.325	0,60%
2002	1.527.190	1,45%
2003	1.582.738	3,60%
2004	1.578.546	-0,20%
2005	1.593.075	1%

Font: Institut Nacional d'Estadística.

Evolució de la població de Barcelona (1979-2005)

- Per districtes, des de l'any 1996 gairebé tots han augmentat de població excepte Horta-Guinardó i Nou Barris, que han perdut habitants, tot i que de forma poc acusada.
- El resultat més indicatiu és el del districte de **Ciutat Vella**, la població del qual ha augmentat un **28,3%** en aquest període, que trenca així la llarga trajectòria de pèrdua demogràfica que va patir durant els anys vuitanta i el principi dels noranta.

Evolució de la població per districtes

<i>Districtes</i>	<i>1996</i>	<i>2001</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>Variació 96/04</i>
Ciutat Vella	83.829	8.419	106.722	107.605	28,36%
Eixample	248.777	249.829	262.044	260.237	4,61%
Sants-Montjuïc	167.390	166.663	176.080	176.027	5,16%
Les Corts	81.864	80.717	83.627	82.546	0,83%
Sarrià-Sant Gervasi	129.573	132.764	139.506	138.656	7,01%
Gràcia	115.753	114.400	119.216	119.210	2,99%
Horta-Guinardó	169.832	166.010	170.263	169.739	-0,05%
Nou Barris	179.849	162.162	166.627	165.368	-8,05%
Sant Andreu	135.579	135.963	140.850	141.154	4,11%
Sant Martí	205.359	207.957	217.803	218.004	6,16%

Font: Departament Estadística. Ajuntament de Barcelona.

- Si comparem l'evolució, durant l'última dècada, de la població de la ciutat de Barcelona amb la de l'àmbit metropolità¹ i la del conjunt de Catalunya, observem que mentre que **la ciutat només ha crescut un 4,6% entre 1996 i 2004, el creixement de l'àmbit metropolità ha estat del 10,5% i el de Catalunya de l'11,8%**. Per tant, Barcelona, tot i haver crescut, ho ha fet a un ritme inferior que els seus referents territorials.

Evolució de la població

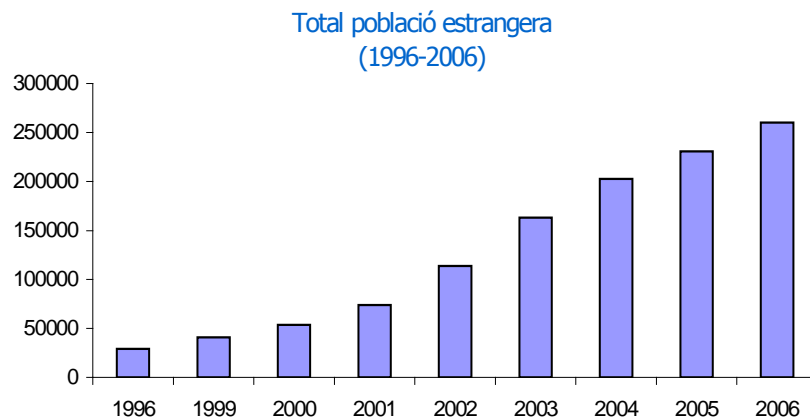
<i>Any</i>	<i>Àmbit metropolità</i>	<i>Catalunya</i>	<i>Barcelona (municipi)</i>
1996	4.228.048	6.090.040	1.508.805
1998	4.263.849	6.147.610	1.505.581
1999	4.301.721	6.208.817	1.503.451
2000	4.328.447	6.261.999	1.496.266
2001	4.390.413	6.361.365	1.505.325
2002	4.482.623	6.506.440	1.527.190
2003	4.618.257	6.704.146	1.582.738
2004	4.673.648	6.813.319	1.578.546

Font: IDESCAT.

- Si ampliem la perspectiva i observem la població de l'àmbit metropolità des de 1981 fins a 2004, **des de 1981 fins a 1996 la població va tenir un creixement negatiu del -0,25%**, mentre que des de **1996 fins a 2004 ha crescut**, com hem apuntat abans, **un 10,5%**. Això mostra una evolució diferent de

¹ L'àmbit metropolità de Barcelona comprèn les comarques de l'Alt Penedès, el Baix Llobregat, el Barcelonès, el Garraf, el Maresme, el Vallès Occidental i el Vallès Oriental i actualment agrupa el 68,6% de la població de Catalunya.

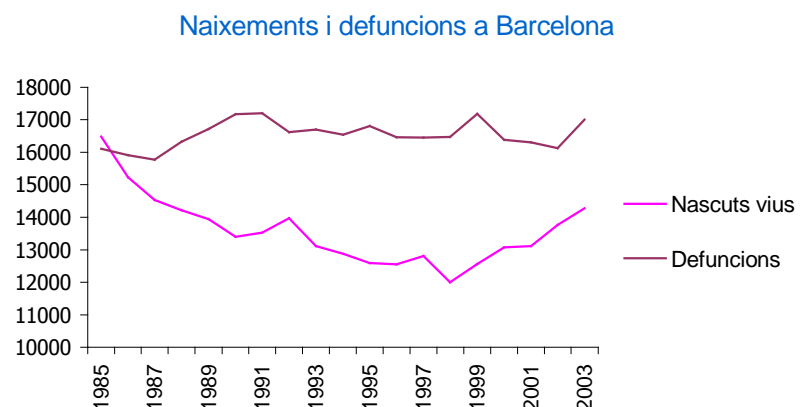
la de **Barcelona**, que **des de 1981 fins a 1996 va reduir en un 14% la seva població**.

Font: IDESCAT.

Estructura d'edats de la població

- **L'estructura per edats de la població de la ciutat de Barcelona mostra un envelliment progressiu dels seus habitants des de fa més de vint anys**, principalment a causa de l'increment de l'esperança de vida i el descens de la natalitat.
- Aquests fenòmens han provocat **un creixement natural de la població (diferència entre nascuts vius i defuncions) negatiu** que va tenir el punt àlgid el 1999 amb un creixement negatiu de -4.629 persones.

Font: IDESCAT.

- **En l'últim quinquenni, però, sembla que aquesta tendència s'està invertint, en part per raó del fenomen de la immigració**. El nombre de naixements des de 1985 fins a 1998 va disminuir un 27,2%, mentre que des de 1998 fins a 2003 es va incrementar un 18,9%. Els grups d'edat més nombrosos actualment són els que tenen entre 25 i 29 anys.

Font: IDESCAT.

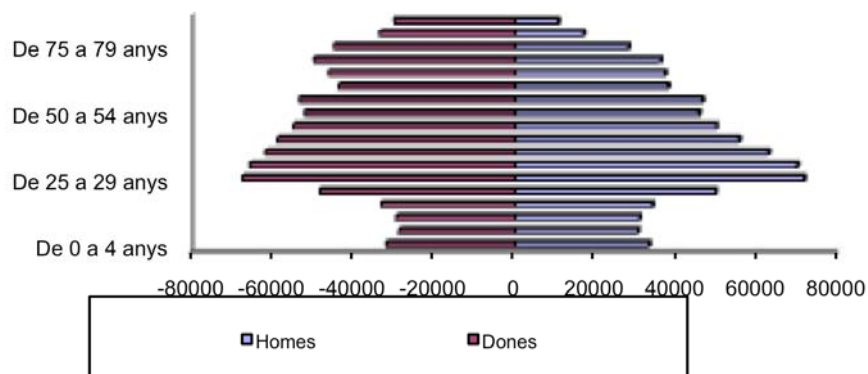
- **En l'últim quinquenni, però, sembla que aquesta tendència s'està invertint, en part per raó del fenomen de la immigració.** El nombre de naixements des de 1985 fins a 1998 va disminuir un 27,2%, mentre que des de 1998 fins a 2003 es va incrementar un 18,9%. Els grups d'edat més nombrosos actualment són els que tenen entre 25 i 29 anys.
- **L'estructura d'edat de la població a Barcelona també es reproduïx tant a l'àmbit metropolità com a escala de Catalunya.** A escala nacional, però, tot i que també s'observa un petit canvi de tendència en els darrers anys, l'impacte de la immigració en les noves generacions encara no és tant pronunciat.

Població de Barcelona per grups d'edat

<i>Edat</i>	<i>Homes</i>	<i>Dones</i>	<i>Total</i>
De 0 a 4 anys	33.163	31.852	65.015
De 5 a 9 anys	30.441	28.657	59.098
De 10 a 14 anys	30.737	29.435	60.172
De 15 a 19 anys	34.025	33.034	67.059
De 20 a 24 anys	49.632	48.217	97.849
De 25 a 29 anys	71.510	67.413	138.923
De 30 a 34 anys	69.818	65.619	135.437
De 35 a 39 anys	62.769	61.735	124.504
De 40 a 44 anys	55.440	58.740	114.180
De 45 a 49 anys	49.799	54.806	104.605
De 50 a 54 anys	45.534	52.077	97.611
De 55 a 59 anys	46.352	53.384	99.736
De 60 a 64 anys	37.908	43.655	81.563
De 65 a 69 anys	37.123	46.036	83.159
de 70 a 74 anys	36.052	49.718	85.770
De 75 a 79 anys	28.097	44.834	72.931
De 80 a 84 anys	16.957	33.472	50.429
De 85 anys i més	10.688	29.817	40.505
Total	746.045	832.501	1.578.546

Font: Padró 2004. Institut Nacional d'Estadística.

Piràmide d'edat de Barcelona 2004

- **L'índex d'envelliment de la població de Barcelona**, que és un indicador que mesura la proporció de persones de més de 65 anys entre les que en tenen menys de 15 és, **l'any 2004, d'un 180,5%**, és a dir hi ha 180,5 persones majors de 65 anys per cada 100 joves menors de 15. **Aquest valor el podem considerar força elevat en termes relatius** si pensem que el mateix índex en l'àmbit de Catalunya és del 119% (2004) i en el conjunt d'Espanya és del 120,4%.

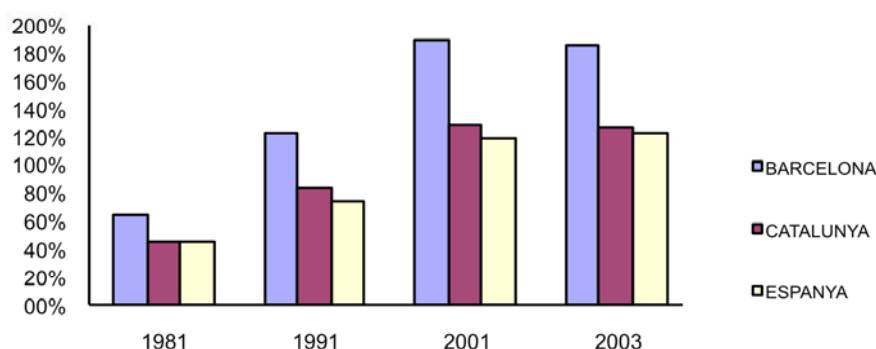
Índex d'envelliment

	1981	1991	2001	2003
BARCELONA	62,5%	121,7%	188,2%	183,4%
CATALUNYA	44,0%	80,5%	126,4%	121,6%
ESPANYA	43,7%	71,2%	117,3%	120,4%

Font: dades del padró i del cens. INE i IDESCAT.

- Per sexes, hi ha una gran diferència ja que a Barcelona **l'índex d'envelliment dels homes és del 136,6% mentre que el de les dones arriba al 226,7%**. A escala de tot Catalunya, les dones (144,9%) també tenen un índex d'envelliment molt superior al dels homes (94,6%).
- Si observem l'evolució d'aquest índex en els últims 20 anys observem com **el procés d'envelliment de la població ha estat ràpid i continu**. En aquests anys l'índex gairebé s'ha triplicat **tot i que sembla que actualment, a partir de l'any 2001, aquest procés s'està frenant**, tant a Barcelona com a Catalunya i a la resta d'Espanya.

Índex d'envelliment de la població (1981-2003)

- A partir de les dades del cens de 2001 també podem analitzar la distribució de l'envelliment a Barcelona per districtes. Segons aquestes dades, **Ciutat Vella (238,5%) tenia l'índex d'envelliment més elevat de la ciutat, seguida de l'Eixample (222,5%) i de Gràcia (216,8%)**. En canvi, els districtes de Sarrià-Sant Gervasi (151,2%) i les Corts (161,1%) eren els que presentaven uns índexs més baixos.
- És interessant assenyalar que **l'índex d'envelliment femení a Ciutat Vella va arribar al 313,8% l'any 2001**. És a dir hi

havia quasi 314 dones majors de 65 anys per cada 100 noies menors de 15, xifres que mostren una població femenina molt envellida.

- Un altre índex que aporta informació sobre la situació de la gent gran a Barcelona és **l'índex de sobreenvelliment**, que reflecteix la proporció de persones majors de 75 anys respecte al total de la població major de 65 anys.

Índex de sobreenvelliment

	1981	1991	2001	2003
BARCELONA	38,2%	42,2%	46,5%	48,0%
ÀMBIT METROPOLITÀ	37,1%	40,8%	43,8%	44,8%
CATALUNYA	37,1%	40,1%	44,3%	45,5%

Font: dades del padró i del cens. IDESCAT.

- Aquest índex mostra que, juntament amb el procés generalitzat d'envelliment de la població dels últims anys, **dins del grup de la gent gran també està augmentant la proporció de majors de 75 anys**. A la ciutat de Barcelona és on trobem l'índex de sobreenvelliment més elevat en comparació amb l'àmbit metropolità i amb el conjunt de la població de Catalunya. Amb dades de 2003, la tendència de creixement del sobreenvelliment es manté estable.
- A part de l'índex d'envelliment i de sobreenvelliment també és interessant analitzar **l'índex de dependència demogràfica**, que calcula el pes de la població no activa (nens de 0 a 15 anys i gent gran de més de 65 anys) respecte al total de la població potencialment activa (de 15 a 65 anys).
- En concret, **l'índex de dependència s'ha mantingut més o menys estable des de 1996 fins ara i se situa al voltant del 50%**, és a dir, per cada 100 persones en edat de treballar n'hi ha 50 que es troben fora del mercat de treball, perquè són massa joves o bé perquè ja tenen edat per a la jubilació.

Índex de dependència

	1996	2000	2001	2003
BARCELONA	48,30%	50%	50%	48,80%
CATALUNYA	44,70%	44,80%	44,90%	44,70%
ÀMBIT METROPOLITÀ	42,90%	43,15%	43,30%	43,30%

Font: dades del padró i del cens. IDESCAT.

- A escala de Catalunya i de l'àmbit metropolità, observem que, tot i que en aquests àmbits l'evolució de l'índex també s'ha mantingut molt estable, a la ciutat de Barcelona és lleugerament més elevat.

1.2. Immigració/emigració i nova diversitat cultural

El moviment migratori

- Un element essencial, a part del creixement natural, per analitzar l'evolució de la població a la ciutat de Barcelona és el **saldo migratori**, que mostra la diferència entre immigrants i emigrants,² és a dir la diferència entre les persones que arriben i les que marxen de la ciutat.
- Observant les dades, veiem que **Barcelona té un saldo migratori positiu** des de l'any 1996, comptant les altes per omissió,³ que arriba a un màxim històric el 2002 amb un saldo de 45.660 persones.
- Pel que fa als emigrants, segons el Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona, si observem la destinació de les persones que emigren de la ciutat podem veure com en els darrers deu anys **dues terceres parts dels emigrants s'han quedat a la mateixa província de Barcelona**. D'altra banda, **el grup d'edat que més emigra és el de 25 a 29 anys, seguit pel de 30 a 34**.
- D'altra banda, **el creixement dels fluxos migratoris dirigits a Barcelona des de la segona meitat dels anys noranta ha significat la represa de la immigració com a motor del creixement demogràfic de la ciutat**. Aquests fluxos han ajudat a tancar el parèntesi de pèrdua continuada de població iniciat als anys setanta.

² El problema que suposa la utilització d'aquesta dada és que, a diferència de les xifres de naixements i defuncions, que ofereixen un retrat fidel de la situació, aquesta depèn del fet que l'immigrant o l'emigrant es doni d'alta o de baixa al padró cada cop que canvia de domicili.

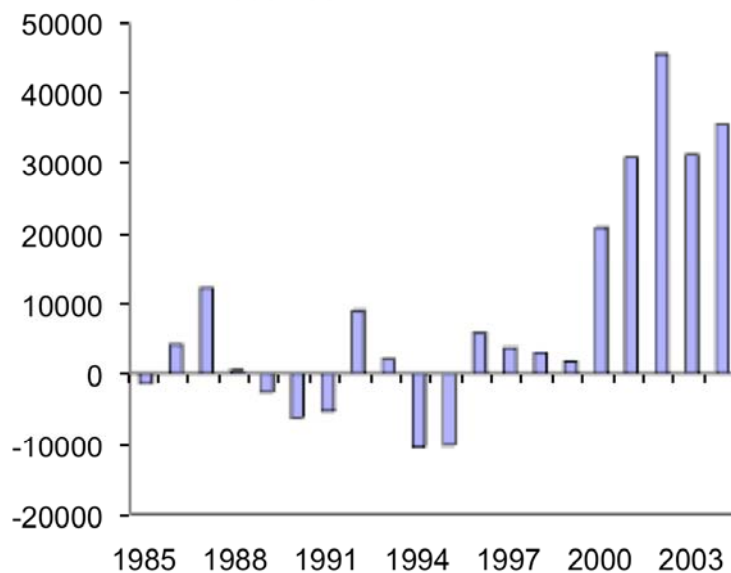
³ Les altes per omissió intenten reflectir aquella part de la població que tot i residir a la ciutat no estava empadronada.

Saldo migratori a Barcelona (1985-2004)

Any	Immigrants	Emigrants	Omissions	Saldo migratori
1985	13.214	21.824	7.161	-1.449
1986	8.932	15.919	11.162	4.175
1987	10.365	21.374	23.222	12.213
1988	11.310	24.593	13.723	440
1989	12.900	26.813	11.296	-2.617
1990	14.962	28.936	7.713	-6.261
1991	8.746	20.793	6.711	-5.336
1992	11.466	27.065	24.605	9.006
1993	14.178	32.556	20.377	1.999
1994	15.865	36.412	10.034	-10.513
1995	19.708	40.317	10.349	-10.260
1996	11.028	32.223	27.036	5.841
1997	19.327	32.241	16.625	3.711
1998	23.207	38.246	17.936	2.897
1999	24.207	39.117	16.595	1.685
2000	23.650	39.092	36.272	20.830
2001	25.772	44.861	50.048	30.959
2002	31.782	52.448	66.326	45.660
2003	35.473	61.307	57.136	31.302
2004	38.026	59.039	56.516	35.503

Font: Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Saldo migratori a Barcelona 1985-2004

de la població total. A escala de l'àmbit metropolità i de Catalunya, el percentatge d'estrangers és força inferior i se situa al voltant del 8%.

⁴ L'aplicació de mesures administratives, especialment les que es van dur a terme durant l'any 2001 en virtut de la Llei 4/2000, ha donat lloc a diversos processos de regularització i ha fet aparèixer importants col·lectius de persones indocumentades que han contribuït a fer visible la immigració estrangera, sobretot a les grans ciutats.

Per a aquest estudi ens centrarem només en la població estrangera que s'ha empadronat a la ciutat, pel fet que l'empadronament facilita l'accés a l'atenció sanitària i l'educació i, en principi, recull la població amb residència legal, però també la que no està regularitzada.

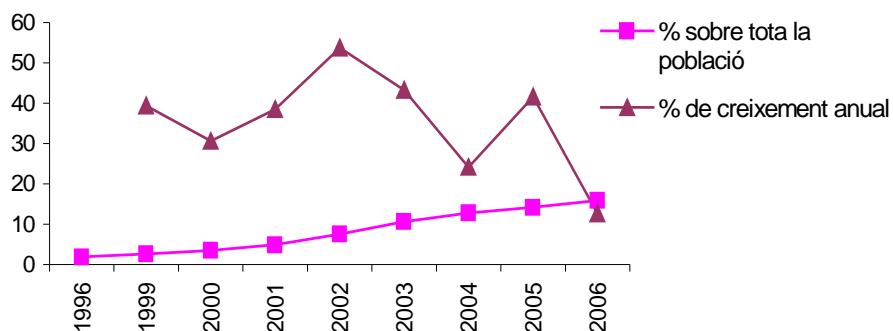
- **El percentatge d'estrangers a Barcelona és un dels més alts de tot Espanya**, només comparable al de Madrid, amb un 14,2% d'immigrants. En el conjunt d'Espanya aquest percentatge és del 8,5% l'any 2005, un dels més baixos de tota la Unió Europea.
- Comparant Barcelona amb altres ciutats europees, veiem que encara està lluny dels nivells de població estrangera que tenen a Zuric, Berna o Frankfurt.

Estrangers a les principals ciutats europees.
Any 2004

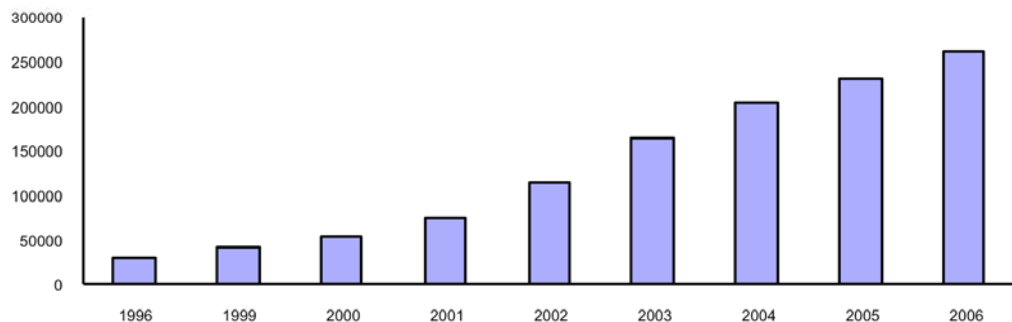
	% població estrangera
Barcelona (gener 2005)	15,90%
Zuric	30,20%
Berna	21,40%
Frankfurt	26,50%
Munic	23%
Madrid (gener 2005)	14,20%

- **El ritme de creixement de la població estrangera a Barcelona ha disminuït molt en els darrers tres anys** i ha passat d'un 53,8% de creixement anual l'any 2001 a un 14,1% l'any 2004 i un 12,6% el 2005. Tot i això, la proporció de població estrangera respecte al total va augmentant any rere any.

Població estrangera (1996-2006)

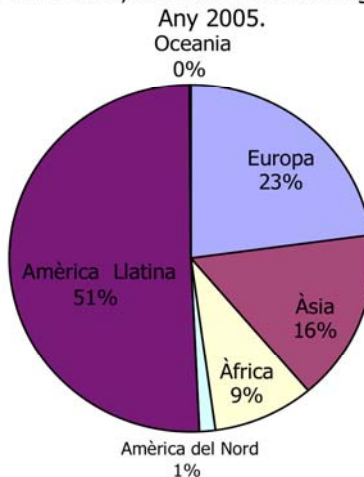

Total població estrangera
(1996-2006)

- Amb relació al perfil dels immigrants, podem dir que **la major part provenen d'Amèrica Llatina i representen una mica més de la meitat del total d'estrangers** que estan empadronats a la ciutat. Una mica menys de la quarta part del total són europeus (una tercera part no comunitaris i dues terceres parts comunitaris) i, finalment, la quarta part restant està formada per asiàtics i africans.
- Si ens fixem en la nacionalitat, trobem que **els equatorians conformen la comunitat més nombrosa** de la ciutat (13,8% del total d'immigrants), tot i que han perdut població i pes relatiu respecte a l'any passat. Les següents nacionalitats més nombroses són els **peruans** (6,5%), que han desbancat els **marroquins** (6,3%) com a segon grup més nombrós, els **colombians** (6%) i els **argentins** (5,4%).

Origen, per continents, dels residents estrangers a Barcelona.

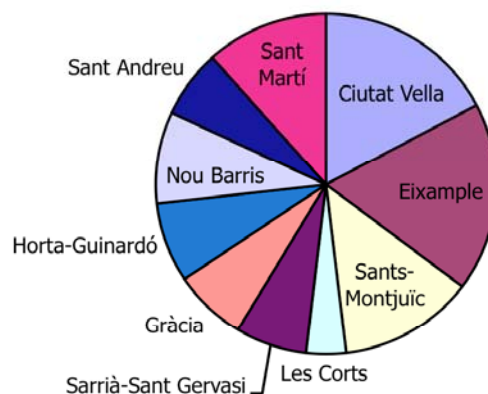
- Analitzant la distribució de la població estrangera per districtes veiem que **l'Eixample ha desplaçat Ciutat Vella com a districte amb el nombre més gran d'estrangers. Ciutat Vella, però, continua sent el districte amb més proporció d'habitants estrangers**, tant respecte al total de residents del districte (35,6%) com respecte al total de població estrangera de Barcelona. Tot i això, aquesta proporció s'ha reduït una mica l'últim any.
- **Els districtes amb un creixement més important de població estrangera en el període 2004-2005 han estat Sant Martí (18,1%) i Nou Barris (17,1%).** El que menys ha crescut ha estat Ciutat Vella (8,2%).

Població estrangera per districtes

<i>Districtes</i>	<i>Gener 2004</i>	<i>% sobre total districte</i>	<i>Gener 2005</i>	<i>% sobre total districte</i>	<i>% 2004-2005</i>
Ciutat Vella	35.165	36,10%	38.045	35,60%	8,20%
Eixample	34.568	13,70%	39.616	15,10%	14,60%
Sants-Montjuïc	24.969	14,70%	28.352	16,10%	13,50%
Les Corts	7.370	9,00%	8.340	10%	13,10%
Sarrià-Sant Gervasi	13.208	9,80%	14.949	10,70%	13,20%
Gràcia	13.302	11,60%	15.326	12,90%	15,20%
Horta-Guinardó	14.558	8,70%	16.688	9,80%	14,60%
Nou Barris	16.491	10,00%	19.307	11,60%	17,10%
Sant Andreu	12.085	8,80%	14.135	10%	16,90%
Sant Martí	21.702	10,30%	25.639	11,80%	18,10%

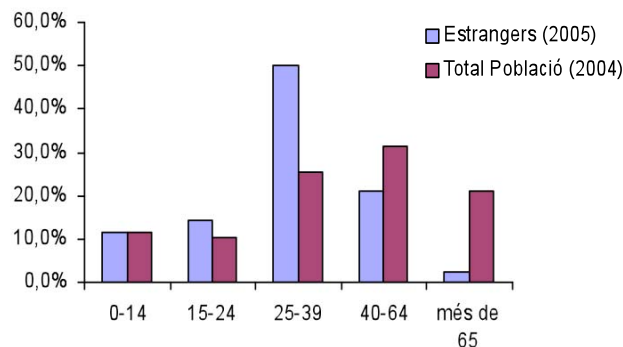
Font: Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Distribució de la població estrangera per districtes (gener 2005)

- De totes maneres, al contrari del que pugui semblar, **la intensitat del creixement de la immigració des de mitjan anys noranta ha tingut com a conseqüència una disminució de la concentració i de la segregació per districtes de la majoria de nacionalitats presents a la ciutat.**⁵ Així doncs, s'observa una relativa equiparació del pes relatiu dels col·lectius estrangers als districtes de la ciutat.
- Tot i que la distribució dels immigrants als districtes es faci de forma cada vegada més equilibrada, és important analitzar si **hi ha concentracions d'immigrants de la mateixa nacionalitat a l'interior de cada districte.** La concentració de població estrangera més alta es dona **al barri del Raval, on el 48,8% dels residents són immigrants.** D'altra banda, el barri conté el 79,9% de la població pakistanesa, el 50,7% de la població marroquina i el 87,2% de la població filipina del districte. D'altra banda, **al Poble Sec, dins del districte de Sants-Montjuïc, un de cada quatre residents és immigrant.**
- Si comparem l'estructura d'edats de la població estrangera amb el total de la població de la ciutat, es posa en relleu que **els estrangers tenen una estructura d'edats força més jove que la població autòctona.** El 71,4% dels estrangers tenen entre 24 i 65 anys, mentre que aquesta proporció en el total de la població és del 56,8%. La mitjana d'edat dels estrangers a Barcelona és de 31,4 anys, mentre que la de la població autòctona és de 43 anys.
- D'altra banda **la immigració també contribueix a reduir l'envelliment de la població total** ja que només el 2,5% supera els 65 anys. En el total de la població aquesta xifra és del 21,1%.
- **L'evolució de la proporció de naixements de mare estrangera sobre el total de naixements ha passat de ser el 6% el 1990 al 20,4% l'any 2002.** Aquest valor pren importància si considerem que el 2002 la població estrangera només representava el 7,6% del total de població barcelonina.

Comparació per grups d'edat

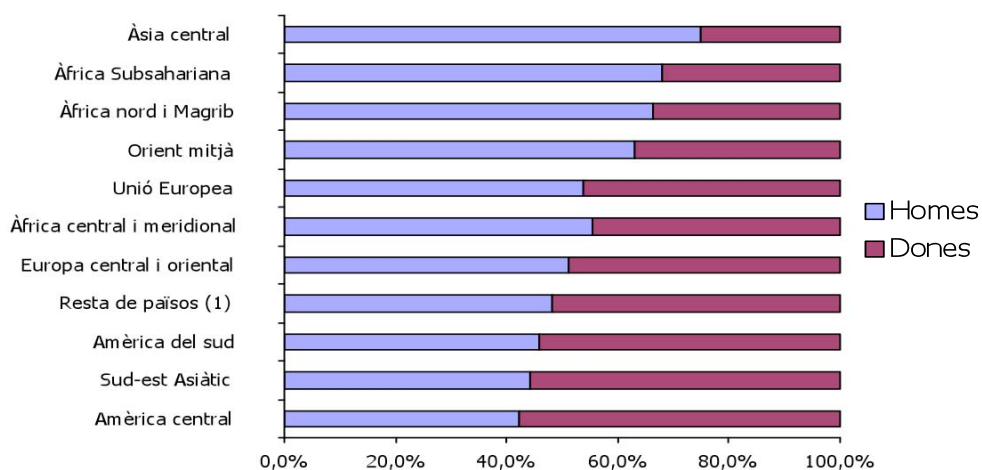

⁵ Domingo, Andreu i Bayona, Jordi (2004), *Concentració i segregació al municipi de Barcelona, 1991-2002*. Centre d'Estudis Demogràfics.

Font: Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona i INE.

- Per sexes, la població estrangera de Barcelona té una estructura lleugerament diferent de la del conjunt de la població, ja que **el percentatge d'homes (52,5%) supera el de dones (47,7%)** amb dades de gener de 2005.

Població estrangera per sexe i origen

Font: Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

- En aquest gràfic es pot observar com els estrangers que vénen de **l'Amèrica Central són els que tenen més presència femenina (57,7%)**, mentre que els procedents d'Àsia Central són els que en tenen menys (25,2%).
- Amb relació amb l'escolarització de la població estrangera a la ciutat de Barcelona, observem que any rere any ha anat augmentant la proporció d'alumnes estrangers matriculats. **El curs 2002-2003 hi havia un 6,3% d'alumnes estrangers, mentre que el curs 2000-2001 n'hi havia el 2,9%.**

Evolució d'alumnes estrangers no universitaris matriculats

	2000-2001	2001-2002	2002-2003
Alumnes matriculats	227.830	226576	227.994
Estrangers matriculats	6.518	9.868	14.357
% d'alumnes estrangers	2,9%	4,4%	6,3%

Font: Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

- Una altra dada important és que **el 73% d'alumnes estrangers estan matriculats en centres de titularitat pública** i, en alguns districtes, aquest percentatge arriba al 90%. En canvi, només el 33,8% dels alumnes de nacionalitat espanyola estan matriculats en centres públics.
- Les dades de Barcelona respecte als alumnes estrangers matriculats són superiors a les del conjunt de la província i de Catalunya.

Comparació de diferents àmbits territorials

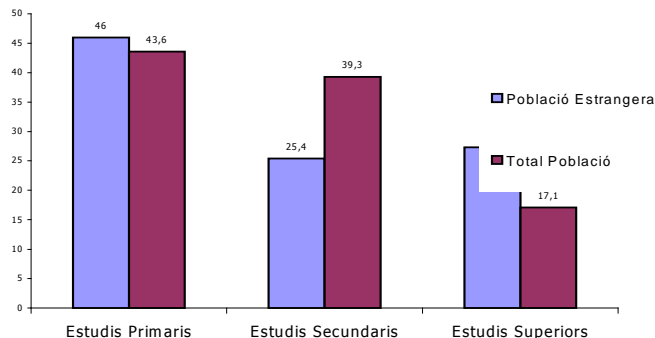
	BARCELONA	PROVÍNCIA DE BARCELONA	CATALUNYA
% estrangers sobre total alumnes	6,3%	4,7%	4,9%

Font: Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

- Comparant la població estrangera amb l'autòctona, s'observa que **les condicions de vida, de salut i laborals són pitjors en el cas de les persones estrangeres, tot i que aquestes tenen titulacions acadèmiques equivalents o superiors**, que les del conjunt de la població, com és el cas del nivell d'estudis superiors.

Nivells d'estudi de la població estrangera i el total de població de Barcelona (Gener 2004)

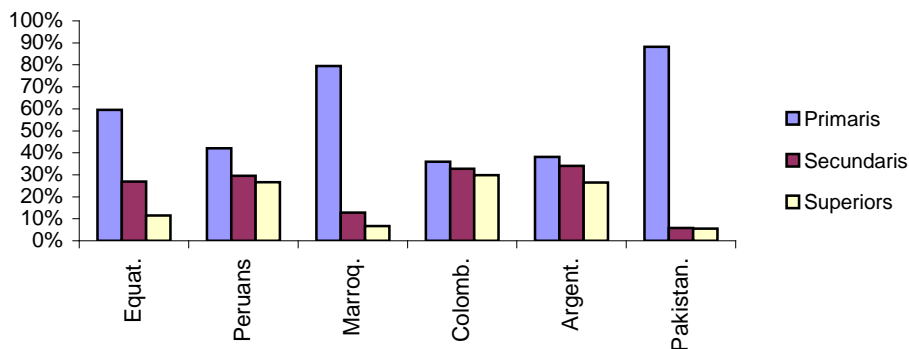
Font: Observatori de la Immigració. Informe 2004

- Malgrat el que indica l'anàlisi del nivell d'estudi de total d'immigrants, és interessant veure com incideix aquest aspecte en les diferents nacionalitats no europees més nombroses de la ciutat. Com es pot observar, les diferències en aquest camp són força significatives.

	Equatorians	Peruans	Marroquins	Colombians	Argentins	Pakistanesos
Primaris	59,60%	42%	80%	35,90%	38,20%	88,20%
Secundaris	27%	29,60%	12,80%	32,70%	34%	5,80%
Superiors	11,50%	26,60%	6,70%	29,90%	26,50%	5,50%

Nivell d'estudis per nacionalitat

- **Observem que els pakistanesos i els marroquins són els que tenen una proporció més reduïda de ciutadans amb estudis superiors, **ahora que són els que presenten més població només amb estudis primaris.** Al contrari, els colombians són els que tenen una proporció més alta d'universitaris, seguits dels argentins. Això provoca que si, com hem dit, aquestes nacionalitats es concentren en determinats barris (per exemple, el 48,5% dels pakistanesos viu a Ciutat Vella), les necessitats i demandes socials d'aquests barris també siguin diferents.**

Població estrangera i mercat laboral⁶

- **L'any 2003, el 16,5% del total de contractes formalitzats van ser a persones estrangeres,** el 56,18% dels quals per homes i el 43,81% per dones. L'any 2001 el percentatge de contractes a persones estrangeres va ser del 10,1%.
- Tenint en compte que la població estrangera femenina representava aquell any gairebé el 47% del total, podem afirmar **que el grup femení estranger té més dificultats per accedir a un contracte laboral que el masculí.** Això no és obstacle perquè en una economia basada, en gran mesura, en el sector serveis les dones estrangeres estiguin treballant sense contracte.
- Per àmbits territorials, Barcelona té la proporció més alta de contractes amb treballadors estrangers.

	Contractes a espanyols	Contractes a estrangers
Barcelona	85,90%	14,10%
Prov. Barcelona	87,40%	12,60%
Catalunya	86,20%	13,80%
Madrid	86,60%	13,40%
Espanya	90,60%	9,40%

- El sector serveis és el que ocupa més persones estrangeres, amb el 81,2% dels contractes a població estrangera. La construcció ocupa el 13,8% de treballadors estrangers.
- Per modalitats de contracte, **el 87,9% dels contractes a estrangers en el sector serveis eren de tipus temporal, mentre que en la construcció arribaven al 95%.** Aquests dos sectors representen el 95% de les contractacions a la població estrangera.

⁶ Amb relació a l'accés dels immigrants al mercat de treball, cal destacar, d'una banda, el **procés de normalització que recentment ha possibilitat que 28.601 residents estrangers** (setembre de 2005) de la ciutat de Barcelona hagin pogut deixar l'economia informal i submergida i **s'hagin integrat en el mercat de treball.** L'Ajuntament de Barcelona va endegar una campanya específica que facilitava el certificat d'empadronament a qui ho sol·licités i complís els requisits que marcava la Llei.

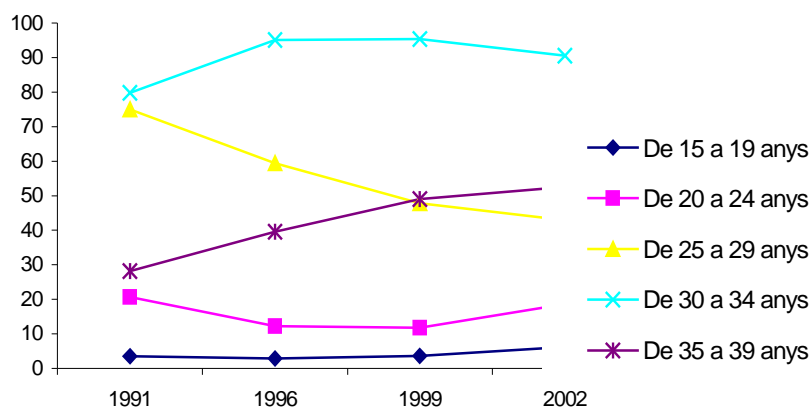
- Per categories laborals, **des de 2001, els contractes de treballadors estrangers sense qualificar i els d'operaris de maquinària creixen** de forma proporcional. Perden pes els contractes de directiu, de personal tècnic i científic, de treballadors de l'agricultura i la pesca i de treballadors qualificats. Entre els treballadors estrangers sense qualificar, el 90% van ser contractes temporals.

1.3 Pluralitat creixent de les unitats de convivència i els grups familiars

Canvis en les estructures familiars

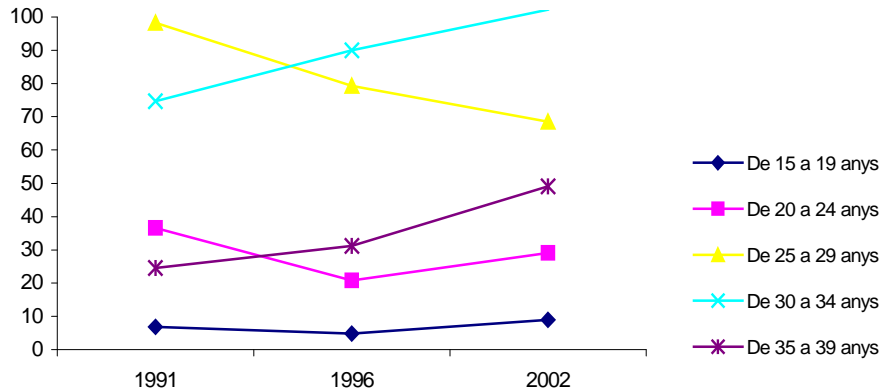
- L'evolució recent de les estructures familiars a Barcelona i al conjunt de Catalunya mostra unes tendències que tenen uns trets comuns amb la resta de països de l'Europa comunitària i estan marcades per **un important descens de la fecunditat i de la nupcialitat, així com per la disminució del nombre mitjà de fills per dona i el retard a l'hora de tenir el primer fill**. Tot i l'impacte d'aquestes tendències, sembla que a partir de 1999 aquestes es vagin frenant a causa, sobretot, del fenomen de la immigració.
- En l'àmbit de la ciutat de **Barcelona**, en les sèries que van des de 1991 fins a 2002, podem observar com, tot i que **la taxa de fecunditat** (nascuts vius per cada 1.000 dones) ha passat del 31,0 a 34,5 en aquests anys, **ha caigut dràsticament en la franja d'edat de 25 a 29 anys i, en canvi, ha augmentat força en la franja de 34 a 39 anys**. És a dir, s'ha retardat significativament l'edat de tenir fills.
- **A escala de Catalunya**, en aquests anys també **hi ha un fort descens de la fecunditat en el grup de 25 a 30 anys i un augment considerable en els de 30 a 34 i de 35 a 39 anys**.

Taxa de fecunditat a Barcelona

Font: Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Taxa de fecunditat a Catalunya

Font: IDESCAT.

- Juntament amb un progressiu retard a l'hora de tenir fills, també s'observa **una disminució en el nombre mitjà de fills per dona**. A Barcelona, aquestes dades són unes de les més baixes de tot el món i es troben en uns nivells que no permeten la reposició de la població.

Nombre de fills per dona

	1986	1991	1996	1999	2002
Barcelona	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1
Catalunya	1,39	1,23	1,15	1,23	1,33

Font: Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona. IDESCAT.

- En el conjunt de Catalunya aquest descens ha estat evident tot i que a partir de 1999 sembla que s'hagi recuperat una mica gràcies, en part, a l'increment dels fills de mares immigrants. **A Barcelona, observem que la mitjana de fills per dona és una mica inferior a la mitjana de Catalunya i amb dades del 2002 encara no s'observa un canvi de tendència** que apunti a un augment en el nombre de fills per dona.
- D'altra banda, observant l'evolució de les taxes de nupcialitat en els darrers 20 anys, **la proporció de matrimonis per cada mil habitants també ha anat disminuint de forma lenta però constant**. Tant a Catalunya com a l'àmbit metropolità aquest descens ha estat força més notori que a Barcelona. **A la ciutat, però, tot i que aquest descens no ha estat tan pronunciat, la taxa de nupcialitat és inferior a la de Catalunya i a la de l'àmbit metropolità**. A Barcelona, el nombre de nuclis de parelles de fet també s'ha reduït considerablement i ha passat del 20,6% del total el 1996 a l'11,2% de les llars l'any 2001.

Taxes de nupcialitat (per 1.000 habitants)

	1986	1991	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Barcelona	4,1	4,3	4,3	4,1	4,2	4	4,2	3,9	3,7	3,5
Catalunya	7,66	5,29	4,93	5,03	4,89	4,87	5,11	4,88	4,93	4,62
Àmbit metropolità	7,98	5,35	5,09	5,19	5,05	5,02	5,31	5,03	5,13	4,77

Font: Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona. IDESCAT.

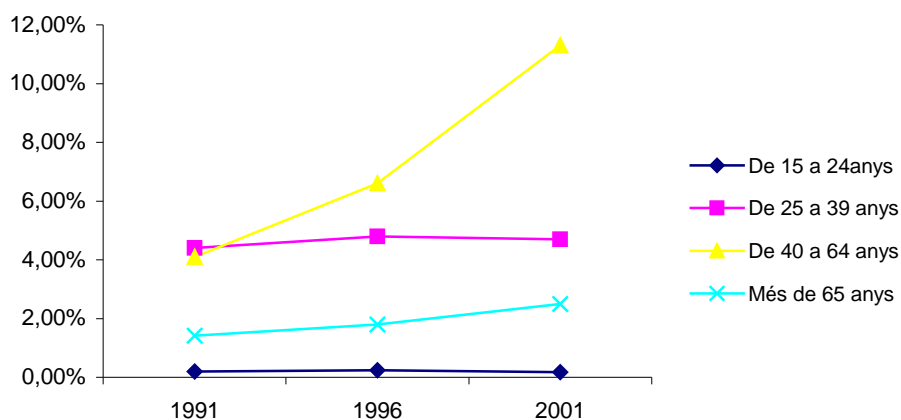
- Si sumem els **percentatges de separacions i divorcis** per grups d'edat i els comparem en el temps, podem veure que **han augmentat molt en la població d'entre 40 i 64 anys i han augmentat lleugerament en el sector de més de 65 anys**. En els altres grups d'edat els percentatges s'han mantingut més o menys estables.

Evolució dels percentatges de separacions i divorcis a Barcelona

	1991	1996	2001
De 15 a 24anys	0,20%	0,24%	0,17%
De 25 a 39 anys	4,40%	4,80%	4,70%
De 40 a 64 anys	4,10%	6,60%	11,30%
Més de 65 anys	1,42%	1,80%	2,50%

Font: Dades dels censos. IDESCAT.

Evolució dels percentatges de separacions i divorcis

Canvis en l'estructura de les llars⁷

- Aquestes tendències de canvi de les estructures familiars també influeixen en les estructures i característiques de les llars. Una primera dada que il·lustra aquest fet és que **la dimensió d'aquestes llars ha anat disminuint a la ciutat any rere any**

⁷ Una llar, segons el cens de 2001, es defineix com el conjunt de persones que resideixen habitualment en un mateix habitatge.

i ha passat de 2,88 persones per llar l'any 1991 a 2,51 persones l'any 2001.

- Això s'explica, en part, si tenim en compte que la població de Barcelona entre 1991 i 2001 va disminuir un 8,4%, mentre que el nombre de llars va augmentar un 3,1%.
- En la taula següent es pot observar com **s'han anat reduint les llars amb tres o més persones i, en canvi, han augmentat les d'una o dues persones**. Veiem que les llars unipersonals han augmentat gairebé un 50% en deu anys, mentre que les de més de quatre persones han disminuït un 42%.

Nombre de persones per llar a Barcelona

	1991	1996	2001	Variació 1991-01
1 persona	104.466	134.050	155.463	49%
2 persones	160.511	170.690	177.426	11%
3 persones	127.083	124.709	125.780	-1%
4 persones	117.169	103.372	96.668	-17%
Més de 4 persones	67.964	45.083	39.115	-42%
Dimensió mitjana per llar	2,8	2,6	2,51	-10%
Total	577.193	577.904	594.452	3%

Font: Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona. Dades del cens.

- Aquestes llars s'adapten a les noves formes familiars que no són tan nombroses. A la taula següent podem veure com **han anat augmentant les llars unipersonals** (que ja són el 26,1% del total), sobretot a causa de l'increment de divorcis, separacions, vidus i vídues i descens del nombre matrimonis.
- **També han crescut les llars amb parelles sense fills i han disminuït les que no en tenen. També augmenten les mares soles que tenen fills**, que són un 9,2% del total de llars. Finalment, una altra dada interessant és que **ha augmentat molt el nombre de llars amb més d'un nucli familiar**.⁸

Evolució de les llars a Barcelona

	1991	1996	2001
Parelles amb fills	257.103	215.871	200.350
Parelles sense fills	121.481	121.182	130.531
Llars unipersonals	104.466	134.050	155.463
Llars plurifamiliars	192	198	2.549
Mares soles amb fills	49.527	50.756	54.735
Pares sols amb fills	8.873	13.449	11.206

Font: censos. IDESCAT. Dades del cens.

- **L'augment de les llars unipersonals es deu més a l'envelliment de la població que no pas a l'emancipació**

⁸ Nucli familiar: unitat jeràrquica intermèdia entre l'habitant i la família. Pot ser de quatre tipus: una parella sense fills, una parella amb un o més fills, un pare amb un o més fills i una mare amb un o més fills.

dels joves, ja que les formes més comunes són les formades per homes i dones vidus majors de 65 anys (35,6%). I si les comptem totes, el 48,6% de les llars unipersonals estan formades per persones majors de 65 anys. En canvi, els joves de 25 a 39 anys que viuen sols només són el 21,8% del total de llars unipersonals.

- Aquestes dinàmiques, **si les comparem amb el conjunt de l'àmbit metropolità i de Catalunya**, són força similars. **També hi ha hagut un creixement considerable de les llars unipersonals** (han augmentat un 84,5% a Catalunya des de 1991 fins a 2001, un 77,2% a l'àmbit metropolità, mentre que a Barcelona ho han fet en un 48,8%). **També han augmentat les llars amb parelles sense fills** i, de les que tenen fills, han augmentat les que només en tenen un i han disminuït les que en tenen dos o més.

1.4. Estructura ocupacional i mercat de treball

Evolució de la població activa, la taxa d'activitat i la taxa d'ocupació

- Actualment, **la ciutat de Barcelona**, amb dades de l'Enquesta de Població Activa⁹ de l'últim trimestre de 2004, **té una població activa**, és a dir, persones majors de setze anys disponibles per treballar, **de 676.000 persones**, un 53,5% de les quals són homes i un 46,5 dones. Això suposa el 42,8% del total de la població.
- Analitzant l'evolució de **la població activa** en els últims anys i comparant-la amb altres àmbits territorials, podem veure que **tot i que ha tingut una evolució positiva** i que ha augmentat un 5,21% des de l'any 2001 fins al 2004, **aquest creixement ha estat inferior al de la mitjana de la província i al de Catalunya. La mitjana espanyola de creixement de la població activa per a aquest període ha estat gairebé el doble que la de Barcelona.**

Evolució de la població activa per àmbits territorials

	<i>Barcelona</i>	<i>Prov. Barcelona</i>	<i>Catalunya</i>	<i>Espanya</i>
1r trimestre 2001	642,5	2.228,2	2.972,9	17.629,2
2n trimestre 2001	640,3	2.266,1	3.029,6	17.709,9
3r trimestre 2001	646,4	2.264,8	3.048,2	17.906,5
4t trimestre 2001	629	2.254,7	3.024,4	18.012,8
1r trimestre 2002	625,7	2.266,3	3.032,7	18.136,5
2n trimestre 2002	616,2	2.256,3	3.050,2	18.266,9
3r trimestre 2002	628,6	2.302	3.092,8	18.463
4t trimestre 2002	639,9	2.307,9	3.082,7	18.495,4
1r trimestre 2003	638,9	2.328,8	3.118,4	18.615
2n trimestre 2003	649,9	2.350,8	3.140,8	18.751,1
3r trimestre 2003	660,4	2.377,4	3.185,8	18.932,4
4t trimestre 2003	661,3	2.377,1	3.172,1	18.989,1
1r trimestre 2004	669,5	2.385,2	3.174,8	19.016,6
2n trimestre 2004	662,7	2.386,5	3.200,6	19.142,7
3r trimestre 2004	679,8	2.374,9	3.207,4	19.271,7
4t trimestre 2004	676	2.375,5	3.181,7	19.330,4
Variació 2001-2004	5,21%	6,61%	7,02%	9,65%

Dades en milers.

Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Dades de l'EPA.

- A final del 2004 **Barcelona tenia el 21,25% de la població activa de Catalunya i el 3,5% de la població activa espanyola**, mentre que a la província de Barcelona es

⁹ La metodologia de l'EPA es va veure afectada l'any 2002 a conseqüència d'alguns canvis en les definicions utilitzades. Les dades utilitzades anteriors a aquell any han estat calculades amb la nova metodologia per tal de poder establir comparacions.

concentrava gairebé el 75% de la població activa catalana i el 12,3% de l'espanyola.

- **La taxa d'activitat**, que mesura el percentatge de població activa entre la població major de 16 anys **també ha tingut un creixement notable en els últims anys, tot i que aquesta taxa continua sent inferior a la de la província i la de Catalunya i Espanya**. En aquest període, Barcelona ha tingut un creixement més accentuat i s'ha reduït la diferència amb els altres àmbits territorials.

Evolució de la taxa d'activitat per àmbits territorials

	<i>Barcelona</i>	<i>Prov. Barcelona</i>	<i>Catalunya</i>	<i>Espanya</i>
2001	51,5%	56,6%	57,4%	53,3%
2002	52,5%	57,8%	58,2%	54,3%
2003	54,1%	59,4%	59,6%	55,4%
2004	55,6%	59,2%	59,5%	56,1%
Var.01-04	7,90%	4,60%	3,60%	5,20%

Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. INE.

- En comparació amb altres grans ciutats d'Espanya, **Barcelona, al final de 2004, tenia una taxa d'activitat inferior a la de Madrid (57,45%) i la de València (57,8%)**.
- En paral·lel a aquesta trajectòria ascendent de la taxa d'activitat, tot i que l'augment de la població activa no ha fet diferències de gènere, **encara es manté la diferència d'uns 18-19 punts percentuals entre la taxa d'activitat masculina i la femenina**. Fins i tot podem dir que aquesta diferència, lluny de disminuir, ha augmentat en un punt des de l'any 2001 fins a 2004. Una explicació d'aquest fet, a part dels condicionants culturals típics de la nostra societat, pot ser la pressió de la població immigrant, majoritàriament masculina, en el mercat de treball durant aquests últims anys.
- Juntament amb l'augment de la taxa d'activitat, **la ciutat també es troba en un període expansiu del nombre d'ocupats**. A la fi de 2004 hi havia una població ocupada de 604.800 persones, amb un increment interanual d'un 1% respecte a 2003.
- **La taxa d'ocupació**, és a dir, el nombre d'ocupats amb relació al total de població major de 16 anys, **ha crescut des de l'any 2001 de forma superior als altres àmbits comparats**, però tot i això continua sent inferior i encara no ha superat la barrera del 50%.
- Per sexes, la taxa d'ocupació masculina arriba al 60,4%, mentre que la femenina se situa en el 41,1%.

Evolució de la taxa d'ocupació per àmbits territorials

	Barcelona	Prov. Barcelona	Catalunya	Espanya
2001	46,00%	51,40%	52,40%	47,70%
2002	46,50%	51,70%	52,60%	48,10%
2003	49,10%	53,70%	54,30%	49,20%
2004	49,80%	53,50%	54,30%	50,20%
Var.01-04	8,20%	4,10%	3,60%	5,20%

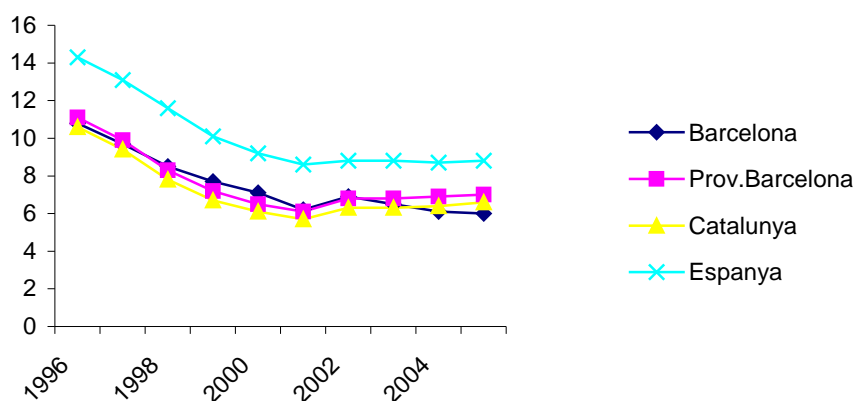
Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. INE.

- Comparant-la amb altres grans ciutats, la taxa d'ocupació de Barcelona també és inferior a la de València (51,4%) i a la de Madrid (54,16).

Evolució de l'atur a la ciutat

- Al final del 2004 a Barcelona hi havia 71.200 persones desocupades, que representen una taxa d'atur registrat del 6,8% i una taxa d'atur estimat del 10,5%.
- Si observem l'evolució de **la taxa d'atur registrat** a partir de les persones desocupades que s'han registrat a les Oficines de Treball de la Generalitat (OTG), aquesta, segueix una evolució semblant en tots els àmbits territorials analitzats, **caracteritzada per una notable reducció de l'atur durant el període 1996-2001 i un estancament d'aquesta reducció en el període 2001-2005**. Actualment, la taxa d'atur registrat de Barcelona és inferior a la mitjana espanyola en dos punts percentuals, i a la de Catalunya en 0,6 punts.

Evolució de la taxa d'atur per àmbits territorials

Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Dades procedents dels aturats registrats a les Oficines de Treball de la Generalitat.

- Si en lloc d'analitzar l'evolució de l'atur a partir de les persones registrades a les Oficines de Treball de la Generalitat, ho fem a partir de les dades de **l'Enquesta de Població Activa** de l'últim

trimestre de 2004, Barcelona tindria una taxa d'atur estimat del 10,5%, superior a la de la província (9,7%), la de Catalunya (8,8%) i la mitjana de l'Estat (10,4%).

- A partir de les dades de l'EPA, la taxa d'atur a Barcelona és superior a la de València (9,13%) i a la de Madrid (5,74%).
- Dins d'aquest últim període, **tot i que sembla que la reducció de l'atur s'hagi estancat, sí que s'ha produït una reducció del diferencial entre l'atur masculí i el femení.** Si al final de 2001 aquest era de 5,8 punts, al final de 2004 era de 2,9. L'augment del sector serveis com a motor de l'economia pot ser un factor explicatiu d'aquesta reducció ja que, a diferència del sector industrial, afavoreix una major igualtat dels sexes a l'hora d'optar per un lloc de treball.

Taxa d'atur a Barcelona per sexes

	<i>Total</i>	<i>Homes</i>	<i>Dones</i>	<i>Diferencial</i>
2001	10,70%	8,10%	13,90%	-5,8
2002	11,50%	11,00%	12,30%	-1,3
2003	9,30%	7,80%	11,20%	-3,4
2004	10,50%	9,20%	12,10%	-2,9

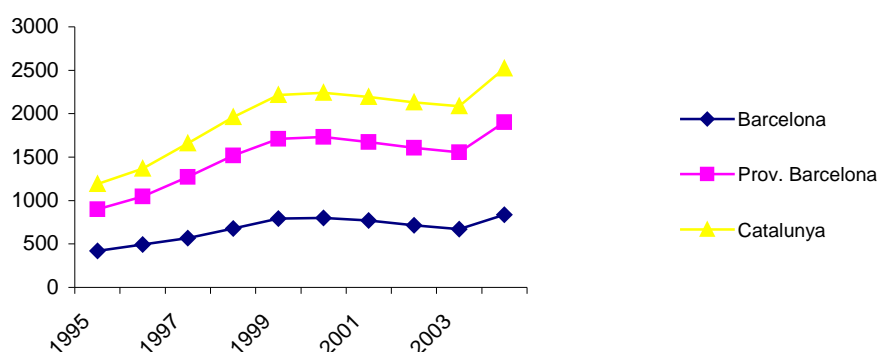
Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona.
Dades procedents de l'Enquesta de la Població Activa.

- Per edats, és significatiu veure que **durant l'any 2004 el nombre d'aturats juvenils (menors de 24 anys) ha augmentat en 7.300 persones respecte a 2003**, fins a situar-se en un 25,14% del total de persones aturades. L'any 2003 representaven el 17,2% del total d'aturats. A Catalunya, la taxa d'atur de la població entre 16 i 24 anys és del 18,6% respecte al total.
- Amb relació als sectors productius, **cada any augmenta la proporció d'aturats del sector serveis atès que cada vegada té més pes relatiu en l'economia.** Si al final de 2001 el 43% dels aturats provenien del sector serveis i el 15% del sector industrial, a l'últim trimestre del 2004, aquesta proporció era del 63,3% i del 8,6% respectivament. En aquest període **també s'ha reduït el percentatge d'aturats de llarga durada** (més de tres anys), ja que han passat de ser el 21,8% al 14% dels aturats.
- També és significatiu **l'augment dels aturats del sector de la construcció, la qual cosa escenifica la progressiva pèrdua d'impuls d'aquest sector**, que en els darrers anys ha generat molta ocupació.

Evolució de la contractació laboral

- Des de mitjan anys noranta, **la contractació laboral ha tingut, any rere any, un increment considerable en el conjunt de l'Estat espanyol**. Si bé des de 1995 fins a 2000, la contractació anual gairebé es va doblar, des de 2001 fins a 2003 es va viure un estancament d'aquest creixement, que ha estat superat amb les dades de 2004.
- Tot i això, **en l'última dècada el creixement de la contractació laboral ha estat inferior a Barcelona respecte als altres àmbits territorials comparats**.
- De totes maneres, és destacable que després d'un estancament entre 2000 i 2003, l'any 2004 la contractació va créixer un 25% respecte a l'any anterior a Barcelona, un 23% a la província de Barcelona, un 21% a Catalunya i un 12% a tot l'Estat. **Encara és aviat, però, per veure si les dades de 2004 suposen realment un canvi de tendència en la reducció de contractes anuals realitzats que hi havia des de 2000** o si, al contrari, es tracta d'un fet aïllat.

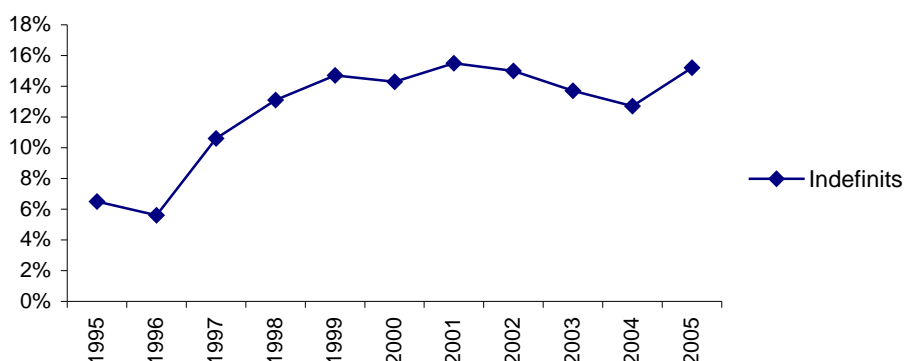
Evolució de la contractació laboral anual

Font: Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona. Dades en milers.

- Segons la tipologia dels contractes, observem que **des de 1995 fins al primer trimestre de 2005 ha disminuït el percentatge de contractes temporals que s'han realitzat cada any**. Això no obstant, amb dades de 2004, el 87,3% dels contractes que es van realitzar aquell any van ser temporals i només el 12,7% van ser indefinits.
- **L'increment de la contractació indefinida es va produir sobretot en el període que va des de 1996 fins a 2001**. A partir d'aquell any i fins a 2004 van augmentar lleugerament els contractes temporals. En el primer trimestre de 2005, però, es tornen a incrementar els indefinits i això provoca que encara no es pugui establir una tendència clara al respecte.

Contractes indefinits a Barcelona

Contractes temporals a Barcelona

Font: Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

- Actualment, **al conjunt de l'Estat Espanyol, la contractació temporal és més significativa que a la ciutat de Barcelona.** Mentre que durant tot l'any 2004 el 8,7% de tots els contractes realitzats a l'Estat eren indefinits, aquesta proporció a Barcelona era del 12,7%.
- Un element important que cal destacar, és que, juntament amb l'increment dels contractes en general, també apareix **un augment considerable dels contractes a temps parcial, sobretot dels contractes de tipus indefinit**, que han passat de ser l'11,8% del total d'indefinitos l'any 1998 a gairebé el 20% l'any 2004.
- Aquest increment no és tan destacat en cas dels contractes temporals on, els de temps parcial, juntament amb els de tipus eventual, són els més freqüents i cadascuna d'aquestes modalitats contractuals representa aproximadament el 30% del total. **L'expansió de la contractació a temps parcial**

afavoreix, sobretot, la integració de la població femenina en el mercat laboral, ja que facilita la conciliació de la vida familiar i laboral.

Evolució dels contractes a temps parcial

	<i>Indefinits a temps parcial</i>	<i>Temporals a temps parcial</i>
1998	11,80%	32,90%
1999	14,00%	27,10%
2000	19,40%	26,10%
2001	18,60%	28,10%
2002	18,40%	30,70%
2003	19,80%	30,90%
2004	19,20%	33,80%

Font: Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.
Departament de Treball i Indústria.

Mobilitat laboral

- A partir de les dades obtingudes de l'Enquesta de la Regió de Barcelona¹⁰ amb relació a la mobilitat laboral de les persones, es confirma la tendència que s'havia constatat en els darrers anys: **el mercat de treball de la Regió Metropolitana de Barcelona és cada cop més interdependent.**
- A l'enquesta es detecta un **afebliment del percentatge de persones que viuen i treballen al mateix municipi.** L'increment de la llargada dels desplaçaments i el fet que una part significativa dels recorreguts es faci en zones on hi ha menys oferta de transport públic ha provocat un **increment en l'ús del vehicle privat.**

¹⁰ L'Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona té una periodicitat quinquennal. L'última, de l'any 2000, es pot consultar a <http://campus.uab.es/iermb/enquesta2000/indexerb.htm>

Localització del lloc de treball de la població de la Regió Metropolitana de Barcelona (dades comparatives de 1995 i 2000)

	<i>Barcelona</i>	<i>Primera corona</i>	<i>Segona corona</i>	<i>Total RMB</i>	<i>Barcelona</i>	<i>Primera corona</i>	<i>Segona corona</i>	<i>Total RMB</i>
		1995			2000			
A casa	4	2,5	5,5	4	2,9	0,8	3,4	2,5
Mateix barri de residència	21,9	14,7	17,4	18,3	19,1	12,9	17,4	16,6
Altres barris del municipi	53,2	18,4	35,4	37,3	54,5	17,0	28,1	33,3
Barcelona*		29,3	8,3	11,3		30,5	8,0	12,3
Primera corona	9,5	20,1	3,2	10,7	10,0	20,3	7,3	12,2
Segona corona	6,0	8,5	23,1	12,1	7,4	9,7	24,8	14,4
Resta de la província	0,3	0,1	0,6	0,3	0,3	0,6	0,5	0,5
Fora de la província	0,8	0,2	1,2	0,7	1,1	0,5	1,2	0,8
És irregular	4,2	6,3	5,2	5,1	3,9	6,9	8,3	6,4
NS/NC	0,1	0,0	0,1	0,1	0,8	0,8	1,0	0,9
Total	(897)	(687)	(715)	(2.299)	(1.016)	(961)	(1.117)	(3.094)

Submostra formada per la població ocupada.

*No inclou els residents a la ciutat de Barcelona, la resposta dels quals es reparteix entre les altres respostes.

Font: Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona (any 2000).

- Com es pot observar a la taula, **Barcelona ciutat és l'espai que reté un nombre més gran de treballadors** (76,6% dels ocupats), tot i que aquesta xifra s'ha reduït en 2,6 punts des de 1995 fins a 2000. D'altra banda, però, s'incrementen els desplaçaments d'aquesta cap a l'Àrea Metropolitana. En aquests anys **han augmentat els desplaçaments laborals dels habitants de Barcelona cap a la primera i la segona corones** (han passat del 15,5% al 17,4%).
- **A la primera corona, en canvi, és on el nivell d'autocontenció municipal és més baix**, ja que **moltes persones es desplacen cap a Barcelona per treballar (30,5%)**, mentre que només el 20,3% de les persones ocupades es queden en municipis de la mateixa corona. Així mateix, **els viatges de la primera corona cap a la segona també han augmentat** en aquests anys un 1,5%.
- Pel que fa **a la segona corona**, en els darrers anys **hi ha hagut un clar retrocés de la mobilitat intramunicipal** i els desplaçaments entre municipis que es produeixen són majoritàriament dins la mateixa corona. **Això no obstant, també ha augmentat el percentatge d'individus que es dirigeixen cap a la primera corona metropolitana, així com el dels que viatgen cada dia cap a la ciutat de Barcelona.**
- **L'augment de la mobilitat per raons laborals** entre municipis i entre corones **ha tingut una repercussió directa en els mitjans de transport utilitzats**, en part perquè allà on, proporcionalment, aquests desplaçaments han augmentat més, és on l'oferta de transport públic és més escassa. Això ha provocat que, tot i que en nombres absoluts els usuaris del transport públic hagin augmentat, proporcionalment cada cop s'utilitzi més el vehicle privat.

Mitjà de transport utilitzat en els desplaçaments a la feina (dades de 1995 i 2000)

	Barcelona Primera Segona Total				Barcelona Primera Segona Total			
	corona	corona	RMB		corona	corona	RMB	
	1995				2000			
Privat	36,30%	48,50%	62%	47,90%	41,70%	52%	65,60%	53,50%
Públic	36,40%	23,80%	7%	23,50%	34,80%	21,10%	7,30%	20,60%
A peu	22,70%	21,70%	28,10%	24,10%	18,70%	20,30%	24%	21,10%
Altres respostes	4,60%	6%	2,90%	4,50%	3,80%	6,40%	2,50%	2,60%

Font: Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona.
Submostra formada per la població ocupada que treballa fora del seu domicili.

- **Per al conjunt de la Regió Metropolitana de Barcelona, el vehicle privat és l'únic mitjà de transport l'ús del qual ha augmentat** en termes percentuals i ja l'utilitza més de la meitat de la població que treballa fora del seu municipi (53,5%).
- Dins la Regió Metropolitana, però, s'observen diferències significatives. A mesura que ens allunyem de la ciutat, augmenta l'ús del cotxe com a mitjà de transport, tot i que cal destacar que **és a la ciutat de Barcelona on ha crescut més l'ús del transport privat (ha passat del 36,3% l'any 1995 al 41,7% l'any 2000).**

Percepcions econòmiques

- Amb dades de l'Agència Tributària per a la província de Barcelona, tenim que el salari mitjà anual ha augmentat un 17,6% des de 1999 fins a 2003. Per la seva banda, la prestació d'atur ha tingut un creixement lleugerament superior, del 19,5%.

Evolució dels salaris i les prestacions

	1999	2000	2001	2002	2003	var. 99-03
Salari mitjà anual	14814	15624	16444	16801	17426	17,60%
Prestació d'atur mitjana anual	2702	2776	2856	3142	3229	19,50%

Dades de la província de Barcelona.

Font: web de l'Agència Tributària.

- Per sexes, **l'any 2003 les dones tenien un salari mitjà anual un 33% inferior al dels homes.** Mentre que els homes tenien un salari mitjà de 20.545 euros, el de les dones era de 13.656 euros. Pel que fa a la prestació d'atur, aquesta diferència era del 15%. La prestació mitjana dels homes era de 3.491 euros i la de les dones de 2.980 euros.
- Si comparem aquestes dades amb altres àmbits territorials, podem comprovar que **la província de Barcelona té uns**

salaris superiors a les mitjanes espanyola i catalana però un 10% inferiors als de la Comunitat de Madrid. En canvi, les prestacions d'atur de la província són superiors a les dels altres àmbits territorials comparats.

Evolució dels salaris i les prestacions per àmbits territorials

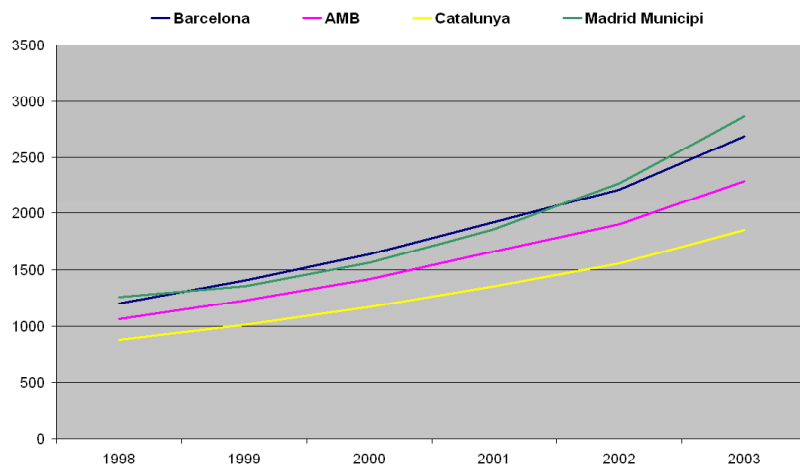
	<i>Prov. Barcelona</i>	<i>Catalunya</i>	<i>Comunitat Madrid</i>	<i>Espanya</i>
Salari mitjà anual	17426	16633	19434	14963
Prestació d'atur mitjana anual	3229	3043	3173	2669

Font: web de l'Agència Tributària.

1.5. Mercat de l'habitatge

- Entre altres factors, **els canvis en les estructures demogràfiques**, com l'envelliment de la població o la immigració, **i els canvis en les estructures de les llars**, com l'augment de les famílies monoparentals, l'emancipació de la dona o l'augment de les segones residències, **juntament amb un molt baix nivell dels interessos hipotecaris i una tradició cultural que valora més la compra d'un habitatge que viure de lloguer**,¹¹ han provocat un **increment espectacular de la demanda d'habitatges** al conjunt de l'Estat i, sobretot, a la ciutat de Barcelona.

Evolució dels preus euros/m²

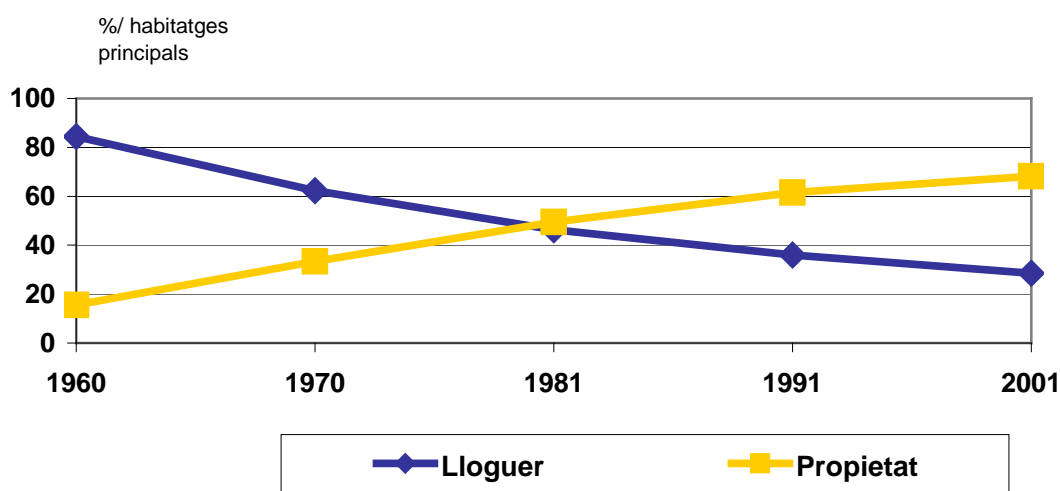
Font: Ministeri de Foment.

- En els darrers quinze anys a Catalunya s'han construït més de 800.000 habitatges i **a la ciutat de Barcelona, des de 1985, el preu del metre quadrat va passar d'uns 360 euros/m² a 3.746 euros/m² l'any 2004**. Això suposa que el valor del metre quadrat s'ha multiplicat per deu en vint anys. El districte més car continua sent el de Sarrià-Sant Gervasi amb 4.200 euros/m² i el més barat Nou Barris amb 2.852 euros/m².
- Durant l'any 2005, l'economia catalana ha mantingut la tendència expansiva que es va iniciar l'any 1997. En aquest context expansionista, el sector de la construcció ha tingut un creixement acumulat del 53,3% durant aquests anys, gairebé el doble que el PIB conjunt de l'economia. De fet, **bona part del creixement econòmic de l'Estat espanyol en els últims anys descansa en el sector de la construcció**.
- **La relació entre habitatges en propietat i en règim de lloguer** ha experimentat un canvi radical en els últims quaranta anys ja que, si

¹¹ El 83% de les llars catalanes vivia, l'any 2000, en habitatges de la seva propietat o cedits i la resta, el 17%, de lloguer.

bé el règim de lloguer era majoritari fins als anys vuitanta, actualment la majoria d'habitatges es troben en règim de propietat. Aquesta evolució s'ha vist influïda en gran part per un descens general i continuat dels tipus d'interès, que ha abaratit en gran mesura els crèdits hipotecaris i ha permès un endeutament superior de les famílies.

Règim de tinença dels habitatges principals a Barcelona

Font: Pla d'habitatge 2004-2010.

- Tot i aquest abaratiment del preu del diner, la predilecció per tenir un habitatge en règim de propietat també respon a criteris culturals propis del país ja que, com es pot observar en la taula següent, **Espanya és un dels països de la UE amb menys percentatge d'habitatges de lloguer** i, sobretot, és un dels que té menys habitatges de lloguer social amb relació al total del parc d'habitatges.

	% habitatges de lloguer	% habitatges de lloguer social
Alemanya	57%	26%
Holanda	52%	35%
França	46%	17%
Suècia	38%	22%
Regne Unit	31%	21%
Espanya	14%	2%

Dades: Europa 1999, Espanya 2001.

Font: Pla d'habitatge 2004-2010.

- **L'evolució dels preus en els darrers anys evidencia una pujada considerable dels preus dels lloguers**, sobretot a Barcelona i la seva rodalia. Així, a la capital catalana, la mitjana supera els 600 euros, xifra que va augmentar un 23% entre 2001 i 2003.

- Tot i aquest enorme creixement dels preus dels habitatges en la darrera dècada, les dades del Ministeri de l'Habitatge confirmen **que l'últim trimestre de 2005, a Catalunya, s'ha produït una desacceleració lenta però continuada dels preus**. Segons aquestes dades, la taxa interanual de creixement dels preus s'ha situat en el 12,8% al quart trimestre de 2005, davant el 17,2% del quart trimestre de 2004 i del màxim del 18,5% de l'últim trimestre de 2003.
- **Aquesta moderació en els preus s'ha notat, sobretot, en els habitatges nous**, que han passat d'un creixement interanual del 16,7% al quart trimestre de 2004 a un 10,4% l'any 2005.
- Amb relació a l'oferta, la construcció de nous habitatges també ha sofert, en general, una lleugera moderació i una desacceleració suau de l'activitat immobiliària. Així, el ritme d'expansió dels habitatges iniciats durant els primers tres trimestres de 2005 ha estat del 5,1%, davant del 12,3% en el mateix període de 2004.
- **A la ciutat de Barcelona**, el mercat immobiliari, i molt especialment, el d'obra nova, **manté la trajectòria a l'alça de preus molt per sobre de la capacitat adquisitiva de les llars**. El comportament dels preus dels habitatges de segona mà ha estat més moderat, però és en el mercat de lloguer on s'han produït els increments de preus més reduïts.
- Malgrat l'impuls més moderat dels preus dels habitatges, el creixement del finançament al sector immobiliari i a les llars per a l'adquisició d'habitatge ha continuat pujant a unes taxes molt elevades durant el 2005, amb l'estímul dels tipus d'interès baixos i el vigor del sector immobiliari. Així, **el creixement del crèdit hipotecari concedit a les famílies s'ha continuat accelerant lleugerament durant l'últim any i ha assolit una taxa interanual del 24,6%** en els mesos d'octubre i novembre.
- Tot i aquest increment de l'endeutament, **el patrimoni net de les famílies encara no mostra símptomes de deteriorament perquè l'augment dels preus dels habitatges fa que els actius immobiliaris es continuïn revaloritzant**. Així mateix, **les quotes mensuals de les hipoteques han experimentat un augment moderat a causa de la pujada dels tipus d'interès per part del BCE** en els últims mesos i es preveu que puguin continuar pujant, fet que es veurà compensat amb un nou augment dels terminis de devolució.

1.6. Conclusions i tendències

Envel·liment de la població autòctona i dependències

Evolució de la població

- A Barcelona, a partir de l'any 2001, gràcies a l'impacte de la immigració es comença a frenar el procés de pèrdua contínua de població que caracteritzava la ciutat des de 1979.
- Pel que fa als districtes, des de l'any 1996 gairebé tots han augmentat de població excepte Horta-Guinardó i Nou Barris. Ciutat Vella ha estat el districte que més ha crescut en nombre d'habitants i ha trencat així el llarg període de disminució demogràfica que patia des dels anys vuitanta.
- Tot i aquest creixement de la ciutat de Barcelona en l'última dècada, és important ressaltar que ha crescut menys que l'àmbit metropolità i que el conjunt de Catalunya.

Estructura d'edat de la població

- L'estructura de la població de la ciutat de Barcelona per edats mostra un envelliment progressiu dels seus habitants des de fa més de vint anys. El creixement natural de la població ha estat negatiu de forma continuada des de 1985.
- En l'últim quinquenni, però, sembla que aquesta tendència s'està invertint, sobretot gràcies a l'impacte de la immigració.
- Aquesta estructura d'edat de la població també es reproduïx tant en l'àmbit metropolità com a escala de tot Catalunya.
- L'índex d'envelliment de la ciutat és força més elevat que el de Catalunya o el d'Espanya. Per districtes, Ciutat Vella té l'índex d'envelliment més elevat de la ciutat seguida de l'Eixample i Gràcia. L'índex d'envelliment femení és especialment alt a Ciutat Vella, on viuen moltes dones grans vídues.

Immigració/emigració i nova diversitat cultural

El moviment migratori

- Barcelona té un saldo migratori positiu des de l'any 1996. La intensa arribada d'immigrants a la ciutat en els darrers deu anys ha significat l'aturada de la pèrdua de població constant que patia la ciutat des dels anys setanta i ha ajudat a frenar l'envelliment progressiu de la població
- Tot i això, molta gent continua emigrant de la ciutat any rere any per raó principalment de l'encariment constant dels preus dels habitatges. Dues de cada tres persones que han abandonat la ciutat s'han quedat dins la mateixa província.

La població estrangera a la ciutat

- Analitzant les dades sobre immigració es percep que els corrents migratoris tenen un impacte important en l'estructura i la dinàmica social de la ciutat, ja que estan contribuint a modificar les principals variables demogràfiques (natalitat, envelliment, etcètera). A més a més, també tenen un fort impacte en les dinàmiques socials i comunitàries com, per exemple, la utilització dels espais públics, els serveis socials i sanitaris, les escoles, etcètera.
- El total de població estrangera empadronada a la ciutat l'1 de gener de 2005 és de 230.942 persones, que suposen el 14,6% de la població total. Tot i això, Espanya té una de les taxes d'immigració més baixes de tota la Unió Europea.
- El ritme de creixement anual de la població estrangera a Barcelona ha disminuït molt en els darrers tres anys. No obstant això, la proporció de població estrangera respecte al total va augmentant any rere any.
- Segons el perfil nacional dels immigrants, els equatorians conformen la comunitat més nombrosa de la ciutat, tot i que han perdut població i pes relatiu respecte a l'any passat. Les següents nacionalitats més nombroses són els peruans, que han desbancat els marroquins com a segon grup més nombrós, els colombians i argentins.
- Analitzant la distribució de la població estrangera per districtes veiem que l'Eixample ha desplaçat Ciutat Vella com a districte amb més nombre d'estrangers. Ciutat Vella, però, continua sent el districte amb la proporció més alta d'habitants estrangers.

- Al contrari del que pugui semblar, la intensificació de la immigració en els darrers anys ha provocat una disminució de la concentració i de la segregació per districtes de les nacionalitats presents a la ciutat.
- Tanmateix, sí que hi ha una certa concentració d'algunes nacionalitats en determinats barris, com és el cas dels pakistanesos o els xinesos, que viuen al Raval o a l'Eixample respectivament.
- Els estrangers tenen una estructura d'edats força més jove que la població autòctona, cosa que ajuda a frenar l'envelliment progressiu de la població. Per sexes, el percentatge d'homes supera el de dones, amb dades de gener de 2005.
- La relació dels estrangers amb el mercat de treball indica que les dones troben més dificultats que els homes per accedir a una feina, si més no a una feina que no s'emmarqui dins de l'economia submergida. D'altra banda, la contractació dels estrangers es caracteritza per ser altament temporal i de baixa qualificació.
- Respecte a l'escolarització dels immigrants, en el curs 2002-2003, gairebé s'ha doblat el nombre d'alumnes estrangers respecte al curs 2000-2001. Per centres, gairebé tres de cada quatre alumnes estrangers estan matriculats en centres de titularitat pública, mentre que els alumnes de nacionalitat espanyola només ho estan un de cada tres.

Pluralitat creixent d'unitats de convivència i grups familiars

Canvis en les estructures familiars

- A Barcelona, des de 1991 fins a 2002, tot i que la taxa de fecunditat ha augmentat lleugerament, s'ha retardat significativament l'edat de tenir fills.
- Juntament amb un progressiu retard a l'hora de tenir fills, també s'observa una disminució en el nombre mitjà de fills per dona. A Barcelona, el nombre de fills per dona és lleugerament inferior que al conjunt de Catalunya.
- Pel que fa a les taxes de nupcialitat, en els últims vint anys la proporció de matrimonis per cada mil habitants també ha anat disminuint de forma lenta però constant.
- En els darrers anys, però, la disminució de la natalitat progressiva que patia la ciutat s'ha vist frenada per l'augment de naixements amb mare estrangera. De totes maneres, tot i que actualment les taxes de natalitat de fills de mares estrangeres són superiors a les

autòctones, encara és aviat per tenir dades concloents que demostrin la importància i l'abast d'aquest canvi de tendència.

Canvis en l'estructura de les llars

- La dimensió de les llars ha anat disminuint a la ciutat any rere any. En aquest període 1991-2002 la població va disminuir un 8,4%, mentre que el nombre de llars va augmentar un 3,1%.
- S'ha anat reduint el nombre de llars amb tres o més persones i, en canvi, han augmentat les d'una o dues persones.
- Hi ha hagut un augment considerable de les llars unipersonals, que ja sumen més de la quarta part del total. Han crescut les llars amb parelles sense fills i han disminuït les que no en tenen. També augmenten les mares soles que tenen fills.
- L'augment de les llars unipersonals es deu més a l'envelliment de la població que no pas a l'emancipació dels joves.
- Si les comparem amb el conjunt de l'àmbit metropolità i de Catalunya, les dades són força similars. Han crescut de forma important les llars unipersonals, han augmentat les llars amb parelles sense fills i, entre les que tenen fills, han augmentat les que en tenen un i han disminuït les que en tenen dos o més.

Estructura ocupacional i mercat de treball

Evolució de la població activa, la taxa d'activitat i la taxa d'ocupació

- Actualment, la ciutat de Barcelona, amb dades de l'Enquesta de Població Activa¹² de l'últim trimestre de 2004, té una població activa, és a dir, persones majors de setze anys disponibles per treballar, de 676.000 persones, un 53,5% de les quals són homes i un 46,5 dones. Això suposa el 42,8% del total de la població.
- A la fi de 2004, Barcelona tenia el 21,25% de la població activa de Catalunya i el 3,5% de la població activa espanyola, mentre que a la província de Barcelona es concentrava gairebé el 75% de la població activa catalana i el 12,3% de l'espanyola.
- La taxa d'activitat, que mesura el percentatge de població activa entre la població major de 16 anys també ha tingut un creixement notable en els últims anys, tot i que aquesta taxa continua sent inferior a la de la província i a les de Catalunya i Espanya. En

¹² La metodologia de l'EPA es va veure afectada l'any 2002 com a conseqüència d'alguns canvis en les definicions utilitzades. Les dades utilitzades anteriors a aquell any han estat calculades amb la nova metodologia per tal de poder establir comparacions.

aquest període Barcelona ha tingut un creixement més accentuat i s'ha reduït la diferència amb els altres àmbits territorials.

Evolució de l'atur a la ciutat

- Al final de 2004, a Barcelona, hi havia 71.200 persones aturades, xifra que representa una taxa d'atur registrat del 6,8% i una taxa d'atur estimat del 10,5%.
- Si observem l'evolució de la taxa d'atur registrat a partir de les persones aturades que s'han registrat a les Oficines de Treball de la Generalitat (OTG), aquesta segueix una evolució semblant en tots els àmbits territorials analitzats, caracteritzada per una notable reducció de l'atur durant el període 1996-2001 i un estancament d'aquesta reducció en el període 2001-2005. Actualment, la taxa d'atur registrat a Barcelona és inferior a la mitjana espanyola en dos punts percentuals i a la de Catalunya en 0,6 punts.
- Dins d'aquest últim període, tot i que sembla que la reducció de l'atur s'hagi estancat, sí que s'ha produït una reducció del diferencial entre l'atur masculí i el femení.

Evolució de la contractació laboral

- Des de mitjan anys noranta la contractació laboral ha tingut, any rere any, un increment considerable en el conjunt de l'Estat Espanyol.
- Tot i això, en l'última dècada el creixement de la contractació laboral ha estat inferior a Barcelona que en els altres àmbits territorials comparats.
- Des de 1995 fins al primer trimestre de 2005 el percentatge de contractes temporals realitzats ha disminuït cada any. Això no obstant, amb dades de 2004, el 87,3% dels contractes que es van signar aquell any van ser temporals i només el 12,7% van ser indefinits. Actualment, al conjunt de l'Estat Espanyol la contractació temporal és més significativa que a la ciutat de Barcelona.

Mobilitat laboral

- A partir de les dades obtingudes de l'Enquesta de la Regió de Barcelona es constata que el mercat de treball de la Regió Metropolitana de Barcelona és cada cop més interdependent.

- A l'enquesta es detecta un afebliment del percentatge de persones que viuen i treballen al mateix municipi. L'increment de la llargada dels desplaçaments i el fet que una part significativa dels recorreguts es faci allà on hi ha menys oferta de transport públic ha provocat un increment en l'ús del vehicle privat.
- L'augment de la mobilitat per raons laborals entre municipis i entre corones ha tingut una repercussió directa en els mitjans de transport utilitzats, en part perquè allà on, proporcionalment, aquests desplaçaments han augmentat més, és on l'oferta de transport públic és més escassa. Això ha provocat que, tot i que en nombres absoluts els usuaris del transport públic hagin augmentat, proporcionalment cada cop s'utilitzi més el vehicle privat.

Percepcions econòmiques

- Amb dades de l'Agència Tributària per a la província de Barcelona, tenim que el salari mitjà anual ha augmentat un 17,6% des de 1999 fins a 2003. Per la seva banda, la prestació d'atur ha tingut un creixement lleugerament superior al 19,5%.
- Per sexes, l'any 2003 les dones tenien un salari mitjà anual un 33% inferior al dels homes. Mentre que els homes tenien un salari mitjà de 20.545 euros, el de les dones era de 13.656 euros. En la prestació d'atur aquesta diferència era del 15%. La prestació mitjana dels homes era de 3.491 euros i la de les dones de 2.980 euros.
- Si comparem aquestes dades amb altres àmbits territorials podem comprovar que la província de Barcelona té uns salaris superiors a les mitjanes espanyola i catalana, però un 10% inferiors als de la Comunitat de Madrid. En canvi, a la província les prestacions d'atur són superiors que als altres àmbits territorials comparats.

Mercat de l'habitatge

- Entre altres factors, els canvis en les estructures demogràfiques, com ara l'envelliment de la població o la immigració, i els canvis en les estructures de les llars, com l'augment de les famílies monoparentals, l'emancipació de la dona, o l'augment de les segones residències, juntament amb un molt baix nivell dels interessos hipotecaris i una tradició cultural que valora més la compra d'un habitatge que viure de lloguer, han provocat un increment espectacular de la demanda d'habitatges al conjunt de l'Estat i, sobretot, a la ciutat de Barcelona.
- En els darrers quinze anys a Catalunya s'han construït més de 800.000 habitatges i a la ciutat de Barcelona, des de 1985, el preu del metre quadrat s'ha multiplicat per deu.

- La relació entre habitatges en propietat i en règim de lloguer ha experimentat un canvi radical en els últims quaranta anys, ja que si bé el règim de lloguer era majoritari fins als anys vuitanta, actualment la majoria d'habitatges es troben en règim de propietat.
- Tot i l'enorme creixement dels preus dels habitatges en l'última dècada, les dades del Ministeri de l'Habitatge confirmen que en el darrer trimestre de 2005, a Catalunya, s'ha produït una desacceleració lenta però continuada dels preus. Aquesta moderació en els preus s'ha notat, sobretot, en els habitatges nous.
- Pel que fa a l'oferta, la construcció de nous habitatges també ha sofert, en general, una lleugera moderació i hi ha hagut una desacceleració suau de l'activitat immobiliària.
- Malgrat la pèrdua d'impuls dels preus dels habitatges, el creixement del finançament al sector immobiliari i a les llars per a l'adquisició d'habitatge ha continuat pujant a unes taxes molt elevades durant el 2005, amb l'estímul dels tipus d'interès baixos i el vigor del sector immobiliari.
- Tot i aquest increment de l'endeutament, el patrimoni net de les famílies encara no mostra símptomes de deteriorament perquè l'augment dels preus dels habitatges fa que els actius immobiliaris es continuïn revaloritzant. Així mateix, les quotes mensuals de les hipoteques han experimentat un augment moderat per raó de la pujada dels tipus d'interès per part del BCE en els últims mesos i es preveu que puguin continuar pujant, fet que es compensarà amb un nou augment dels terminis de devolució.

2. Principals elements de canvi en les pautes de desigualtat i en les relacions socials

2.1. Pobresa i exclusió social¹³

- **La pobresa** és un concepte que ha sofert algunes modificacions de contingut al llarg dels anys i que presenta una sèrie de limitacions conceptuals i metodològiques a l'hora d'intentar mesurar-la.
- En el marc de **la societat industrial, les desigualtats operaven en un eix de lògica vertical, de caràcter econòmic**, i del tot predominant sobre qualsevol altra possible dimensió de l'estructura social. En aquell context històric, el concepte de pobresa descrivia la realitat d'un col·lectiu social caracteritzat per un baix nivell relatiu de renda personal.
- **La pobresa, des d'aquest punt de vista, s'entén com un concepte relatiu i no absolut que és definit per la inadequació dels recursos econòmics amb relació al nivell de vida mitjà dins de la societat i en un àmbit territorial de referència.**
- No obstant això, avui el concepte de pobresa resulta insuficient per descriure de forma completa la realitat. D'altra banda, **el concepte d'exclusió social** engloba la pobresa com a factor de risc, però va una mica més enllà i **descriu múltiples factors i dimensions que generen dificultats intenses d'accés als mecanismes bàsics de desenvolupament humà** per part de la població.
- Així doncs, **en el marc de l'Estat del benestar, transitem de la pobresa a l'exclusió**, no com a substitució, sinó com a ampliació conceptual i interpretativa d'una realitat canviant. **I transitem des de les polítiques contra la pobresa a estratègies d'inclusió social**, tampoc aquí com a plantejament de substitució, sinó de confluència d'accions i d'agents en l'horitzó d'una societat sense privacions econòmiques, però també sense fractures en la resta de paràmetres d'integració.

¹³ Els conceptes de pobresa i exclusió social que utilitzem aquí són els mateixos que s'utilitzen en el Pla municipal per a la inclusió social. Barcelona inclusiva 2005-2010. Ajuntament de Barcelona.

Per a aquest estudi ens basarem principalment en les conclusions de l'Informe sobre la pobresa i l'exclusió social a la ciutat de Barcelona de Sebastià Sarassa i Albert Sales, Universitat Pompeu Fabra (abril 2003) i en l'article Pobresa i desigualtat a la ciutat de Barcelona, de Sebastià Sarassa, publicat en el número 13 de la *Revista d'informació i estudis socials Barcelona-Societat* (2005), editada pel Sector de Serveis Personals de l'Ajuntament de Barcelona.

La situació de la pobresa a Barcelona

- El criteri utilitzat en el present estudi per identificar l'estat de la pobresa a la ciutat de Barcelona ha estat el de les recomanacions de la Unió Europea que, bàsicament, **s'emmarca en la dimensió estrictament econòmica** (o monetària).
- En aquest sentit, les recomanacions de la Unió Europea, apunten a definir la situació de pobresa com la d'aquelles llars en què els seus membres tenen una renda personal equivalent inferior al 60% de la mediana de la distribució de la renda. Per tant, observem que **la Unió Europea considera la pobresa en termes relatius de desigualtat**.
- Les dades que ofereix l'Enquesta Metropolitana de Barcelona (EMB), tot i que presenten un seguit de limitacions metodològiques importants, permeten obtenir una visió general de la situació de la pobresa a la ciutat cada cinc anys. Seguint les recomanacions fetes en l'estudi de Sebastià Sarassa, distingirem entre *persones en situació de pobresa*, *persones en situació de precarietat* i *persones benestants*, en funció dels criteris següents:
 - I. Les persones en **situació de pobresa** són aquelles que disposen d'uns ingressos per càpita que, segons l'EMB, les situen en el primer decil de la distribució de la renda.
 - II. Les persones en **situació de precarietat**, que se situen a la frontera de la pobresa, són els que estan dins del segon decil de la distribució de la renda.
 - III. Finalment, la població restant són considerats com a **benestants**.
- Amb aquests criteris, **l'any 2000, el 12% de la població era considerada com a pobra a la ciutat de Barcelona**, és a dir, unes 180.000 persones.
- Des de 1995 fins a 2000, els barcelonins en situació de pobresa van augmentar la seva renda disponible gràcies a l'augment d'oportunitats del mercat de treball, la qual cosa va fer que molts d'ells deixessin de rebre ajuts socials com els de la renda mínima d'inserció.
- Això no obstant, bona part de la població també va veure augmentada la seva renda, de manera que la distància entre les llars més pobres i les més riques s'ha mantingut constant. Això significa que **la població en situació de pobresa, relativament, continua sent tan pobra com abans. Per tant, es pot afirmar que les desigualtats econòmiques no s'han reduït**.
- Dins del grup de "benestants", el 10% menys ric ha vist reduir lleugerament la seva participació relativa en el conjunt de la renda de la ciutat, de manera que l'any 2000 ha estat més a prop de la situació de precarietat econòmica que l'any 1995.

- En conclusió, tot i que han augmentat les oportunitats d'ocupació i han augmentat les rendes en l'última dècada, **no s'observa una reducció de les desigualtats econòmiques, mentre que sí que ha augmentat el nombre de persones que s'acosten a la situació de precarietat.**

Els principals factors de risc d'exclusió social

- D'altra banda, **l'exclusió social**, seguint els paràmetres establerts per la Unió Europea, **amplia la perspectiva d'anàlisi de la pobresa incloent-hi altres dimensions, o "factors de risc", que afecten la participació dels ciutadans en les activitats quotidianes de la societat** i que poden acabar influint en l'augment o la reducció de les desigualtats socials.
- **L'exclusió social**, a diferència del concepte de pobresa, **no tracta tant de la vulnerabilitat econòmica de la població com de no tenir accés a unes necessitats bàsiques.** No tenir accés a l'educació, a la protecció social, a un habitatge digne, etcètera. Així doncs, veiem que l'exclusió social és un concepte amb múltiples dimensions que fan més difícil, encara, estudiar-lo.
- Un altre aspecte rellevant referent a **l'exclusió social** és que **no fa referència a una situació estable sinó més aviat a un conjunt de processos que poden afectar de forma diferent persones i col·lectius, a partir de les modificacions que puguin sofrir al llarg de les seves vides.** El risc de ruptura familiar, el risc de desqualificació laboral en un marc de canvis tecnològics o el risc de precarietat laboral poden situar en zones d'exclusió persones o col·lectius molt diversos i en moments diferents del cicle vital.
- Els factors que expliquen el risc de pobresa han variat poc en el període estudiat (1995-2000). L'estructura de les llars, la inactivitat laboral, l'edat o l'accés a l'habitatge continuen sent factors fonamentals, sobretot quan es combinen amb la posició de classe social que tenen els ciutadans. A més a més, els canvis que s'han produït en els últims anys no han estat pas beneficiosos per a les dones, ja que, com veurem més endavant, ha augmentat la feminització de la pobresa.
- **Els canvis en les estructures de les llars** han tingut un efecte rellevant en la situació de la pobresa de la ciutat, ja que la ruptura de les unitats de convivència **fa que augmenti el risc de pobresa, sobretot per a les dones i els menors d'edat.** Actualment, gairebé la meitat de les persones vídues i un terç de les divorciades o separades són pobres o es troben en situació de precarietat econòmica. Hem de pensar, a més, que les economies d'escala també tenen un paper important, ja que les llars més reduïdes suposen una despesa més gran per individu que no pas les llars amb més persones.

- La presència, encara força estesa, d'un model familiar on el marit és el sustentador principal fa que, en cas de divorci o separació, sigui la dona qui, normalment, es queda sense una font d'ingressos suficient. Això és especialment greu entre les dones que tenen un nivell educatiu baix o que no han tingut una experiència laboral continuada.
- D'altra banda, **la inactivitat laboral és un altre dels factors de risc de pobresa o d'exclusió social més importants.** Mentre que una de cada deu persones que treballen estan en situació de precarietat o pobresa, entre les que no treballen aquesta proporció és del 40%. Per territoris, a l'Enquesta Metropolitana de Barcelona **s'observa un major nivell d'exclusió del mercat laboral a la ciutat de Barcelona que a la Regió Metropolitana o al conjunt de la província** ja que els taxes d'activitat i d'ocupació hi són més baixes.¹⁴
- Un altre element qualitatiu important respecte a aquest tipus d'exclusió és l'elevada temporalitat, tant dels períodes de feina com dels períodes d'inactivitat. En aquest sentit, es considera que els aturats que fa menys d'un any que estan inactius estan en una situació d'exclusió més baixa ja que no tenen tants problemes de reinserció ni de desqualificació tècnica.
- L'abandonament del mercat laboral per cuidar els fills suposa, per al col·lectiu femení, un risc elevat d'entrar en el llistat de la pobresa. Un risc que molts països europeus han superat amb la promoció de contractes a temps parcial, però a Barcelona aquesta oferta encara és molt limitada.
- **La classe social de procedència continua sent el factor decisiu per entendre les desigualtats socials i la pobresa econòmica.** El 70% de les persones pobres barcelonines són població obrera, treballadors no qualificats del sector serveis o dones de fer feines. També entre aquestes classes socials l'estat de salut és pitjor, els fills tenen menys oportunitats d'accedir a l'ensenyament superior i tenen menys accés als serveis sanitaris no públics.
- D'altra banda, el fet que molts immigrants arribin a Barcelona obligats a ocupar llocs de treball precaris i mal remunerats provoca que el risc de pobresa augmenti quan s'hi afegeix la variable **nacionalitat**. De totes maneres, el risc de pobresa està determinat per l'accés a l'ocupació, l'edat, el gènere, etcètera i no, simplement, pel fet d'immigrar.
- A més a més, com que els criteris d'elegibilitat dels programes socials no són universals, és freqüent observar **una sobrerepresentació de persones immigrants entre els beneficiaris**, fet que pot donar lloc a tensions socials amb la població autòctona més pobre que se sent discriminada **per les polítiques socials**.

¹⁴ *Situacions de pobresa i exclusió social a la província de Barcelona*, Rosa Mur i Petit. Monografies, 6. Diputació de Barcelona, 2003.

- Això no significa, en cap cas, que els professionals dels serveis socials discriminin a favor de les persones immigrades en detriment de les autòctones, sinó que això es deu al fet que moltes persones que abans rebien ajudes i prestacions socials han deixat de rebre-les en arribar immigrants amb una situació social més dolenta que ells. **La solució d'aquest problema** no consisteix a negar els drets socials de les persones immigrants, sinó a **avançar cap a una universalització del sistema de serveis socials**, on tots els que ho necessitin rebin assistència social.
- **El gènere** també és un factor important de risc quan parlem de pobresa econòmica, un risc que es materialitza en una proporció superior de dones entre les persones més pobres i entre les llars beneficiàries del Programa interdepartamental de la renda mínima d'inserció (PIMRI). Així, el 62% dels expedients del PIMRI són de dones, sobretot menors de 35 anys.
- A més, aquest risc ha crescut en la segona meitat de la dècada dels noranta, de manera que **ha augmentat la feminització de la pobresa** malgrat que la ràtio d'ocupació laboral femenina s'ha incrementat en els mateixos anys. És difícil, a partir de les dades disponibles, saber per què ha succeït aquest fet aparentment contradictori.
- Més enllà d'aquests factors de risc, **un dels aspectes fonamentals que cal tenir en compte a l'hora de parlar de la pobresa i de la desigualtat social és la capacitat d'accés dels habitants d'un territori al capital cultural**, és a dir, a la capacitat adquirida socialment de produir coneixements a partir d'un accés universal a la informació. Aquest capital és fruit d'una educació, en sentit ampli, que s'aprèn a la família, a l'escola i, en definitiva, en els processos de socialització primària i secundària que es donen a la ciutat.
- Avui dia, en una ciutat de la informació i del coneixement com és Barcelona, **l'accés al capital cultural es constitueix com el principal factor que genera desigualtat social**.
- Segons l'Enquesta de la Població Activa, les persones que tenen un nivell d'estudis d'EGB com a màxim representen el 60% de la població aturada registrada a la ciutat. Una altra dada important que reflecteix la relació entre educació i exclusió social és que, segons dades de l'Institut Municipal de Salut Pública de l'any 1996, un 93% de les persones toxicòmanes marginals tenien un nivell d'estudis primaris o inferior. Aquesta xifra era d'un 88,5% en el cas de les prostitutes, un 84% en el de les persones sense sostre i un 98% en el de les dones que vivien soles i eren ateses pels serveis socials municipals.¹⁵
- **En síntesi**, tal com es recorda en el Pla municipal per a la inclusió social, transitem de la pobresa a l'exclusió no com a proposta de substitució, sinó d'ampliació conceptual i interpretativa d'una realitat canviant. I **tampoc transitem de les polítiques contra**

¹⁵ Informe sobre la pobresa i l'exclusió social a la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona, Sector de Serveis Personals. Abril 2003.

la pobresa a estratègies d'inclusió social com a plantejament de substitució, sinó de confluència d'accions i agents en l'horitzó d'una societat sense privacions econòmiques, però també sense fractures en la resta de paràmetres d'integració.

Distribució territorial de la pobresa

- Una forma d'analitzar la distribució de la pobresa i de la desigualtat social per districtes és a partir de l'estudi de les llars beneficiàries del Programa de rendes mínimes d'inserció (PIMRI), que proporciona una prestació econòmica a les llars que demostrin no rebre ingressos suficients fruit del treball, rendes o altres prestacions.¹⁶
- Observem que **Ciutat Vella** és el districte on hi ha un nombre més gran d'expedients tramitats del PIMRI. Amb dades de **l'any 2002, el nombre de beneficiaris sobre el total de la població del districte és de l'1,83%, molt per sobre de la mitjana de la ciutat que se situa en el 0,42%.**
- En funció del tipus de llar, a Ciutat Vella, un 53,75% dels expedients vigents corresponen a una persona titular que viu sola. Aquestes persones, però, només suposen un 29,57% dels beneficiaris. D'altra banda, les llars monoparentals constitueixen un 24,75% dels expedients i un 34,44% dels beneficiaris.
- Aquestes dades mostren que, **tant al districte de Ciutat Vella com a tota la ciutat, les llars monoparentals tenen un risc superior de caure en situació de pobresa que les llars unipersonals.**
- D'altra banda, Gràcia, Nou Barris, Sant Martí i Sants-Montjuïc tenen una proporció de beneficiaris respecte al total de la població similar a la mitjana de la ciutat.
- El tercer grup de districtes, format per l'Eixample, Horta-Guinardó, Sant Andreu, les Corts i Sarrià-Sant Gervasi se situen molt per sota de la mitjana de Barcelona. **Sarrià-Sant Gervasi destaca perquè només el 0,13% de la població rep la renda mínima, 14 vegades menys que a Ciutat Vella.**
- **La immigració estrangera també és un factor que cal tenir en compte** a l'hora de diferenciar les característiques de la pobresa en els districtes, ja que la diversitat en els graus de presència de les persones estrangeres en el PIMRI és molt marcada.
- **A Ciutat Vella i l'Eixample, al voltant d'una quarta part de les persones beneficiàries del PIMRI són de nacionalitat**

¹⁶ El perfil de la població beneficiària del Programa interdepartamental de la renda mínima d'inserció (PIMRI), d'Albert Sales, publicat en el número 13 de la *Revista d'informació i estudis socials Barcelona-Societat* (2005), editada pel Sector de Serveis Personals de l'Ajuntament de Barcelona.

no espanyola, mentre que a la resta de la ciutat aquest percentatge és de menys del 15%. Horta-Guinardó, Nou Barris i Sant Andreu són els districtes amb menys presència de persones estrangeres.

- **En conclusió,** a partir de l'anàlisi de les dades **s'observa una distribució desigual de la incidència dels diferents factors de risc.** Als districtes més antics i pròxims al centre de la ciutat hi ha més presència de llars unipersonals en situació de pobresa, formades presumiblement, per persones grans, majoritàriament dones, que viuen soles. En canvi, als districtes més allunyats del centre de la ciutat és on hi ha més llars formades per un únic nucli familiar que cauen en la pobresa i on la monoparentalitat és més present en les llars pobres.

2.2. Evolució de l'índex sintètic de desigualtats socials per barris¹⁷

- L'índex sintètic de desigualtats socials (ISDS) és un instrument que ens permet aproximar-nos al coneixement de la distribució territorial –a escala de les 38 zones estadístiques– dels nivells de desenvolupament humà a Barcelona. L'ISDS estableix una ordenació jeràrquica de necessitats a la ciutat a partir de les dades macrosocials agregades.
- Aquest índex es basa en la proposta d'elaboració de l'índex de desenvolupament humà que fa l'ONU a través del PNUD des de l'any 1991 i es construeix a partir de la ponderació de quatre indicadors triats que responen a diferents dimensions de la realitat social. El pes de cada indicador s'estableix de la manera següent:

Dimensió de la realitat social	Pes en l'índex	Indicadors de desenvolupament humà	Pes en l'índex
Econòmica	1/3	- Taxa d'atur	1/3
Educativa	1/3	- Taxa de població amb titulació superior - Taxa de població amb formació insuficient	1/6 1/6
Salut	1/3	- Esperança de vida en néixer	1/3

Font: Pla municipal per a la inclusió social. Barcelona Inclusiva 2005-2010.

- En una primera dimensió d'anàlisi, **entre 1991 i 2001**, Barcelona ha millorat el nivell de desenvolupament humà en els quatre indicadors. **La taxa d'atur ha caigut un 21%** en aquests anys; **la proporció de persones amb titulació superior ha crescut un 62%**; **la taxa de formació insuficient (analfabetisme més un màxim de quatre anys d'escolarització sense graduació) es redueix un 54%**, i finalment, **l'esperança de vida en néixer ha crescut 2,9 anys**.
- Segons l'ISDS, aquestes millores globals del desenvolupament humà a la ciutat **en la dècada 1991-2001** han anat en paral·lel **a un increment de la cohesió territorial**, és a dir, **s'han reduït les desigualtats en les pautes de distribució territorial de la qualitat de vida**.
- Aquesta tendència s'observa en la majoria de dimensions considerades. Si el 1991 entre les taxes d'atur de Montjuïc (25,4%) i de Pedralbes (7,6%) hi havia 17,8 punts de diferència, el 2001 el diferencial entre els dos extrems de la ciutat s'havia reduït a 9,6 punts (17,9% al Bon Pastor i 7,65% a Vallvidrera).

¹⁷ L'anàlisi de l'evolució de l'índex sintètic de desigualtats socials a Barcelona s'ha fet a partir del Pla municipal per a la inclusió social. Barcelona Inclusiva 2005-2010, realitzat pel Sector de Serveis Personals de l'Ajuntament de Barcelona.

- Amb relació a la salut, el diferencial de l'esperança de vida entre els barris s'ha reduït de 8,7 a 7,2 anys entre Pedralbes (82,5 anys) i el Raval (75,3 anys).
- Finalment, pel que fa a la dimensió educativa, **es redueixen les desigualtats interterritorials en l'indicador de la formació insuficient, però creixen en l'indicador de titulació superior.**

Desigualtat entre els barris amb el valor més alt i el valor més baix de cada indicador					
Anys	Desigualtat en la taxa d'atur	Desigualtat en la taxa de titulació superior	Desigualtat en la taxa de formació insuficient	Desigualtat en l'esperança de vida	Desigualtat en l'ISDS estandarditzat
1991	17,8 punts	24,4 punts	28,9 punts	8,7 anys	191
2001	9,6 punts	28,8 punts	19,8 punts	7,2 anys	125

Font: Pla municipal per a la inclusió social. Barcelona Inclusiva 2005-2010.

- A part de la millora global de la ciutat en el desenvolupament humà i de la reducció de les desigualtats entre els barris **també hi ha hagut un procés de millora constant del nivell de desenvolupament en tots els territoris des de l'any 1991 fins a 2001**. El territori que més ha avançat ha estat Montjuïc i el que menys, Pedralbes.
- Lògicament, com que s'han reduït les desigualtats territorials, les zones que més han avançat han estat aquelles que partien d'una situació més desfavorida. De totes maneres, alguns territoris, tot i que han millorat el grau de desenvolupament humà, han patit un retrocés en termes de posició relativa. Aquest és el cas del Bon Pastor, el Poble Sec, el Besòs i la Verneda.
- En analitzar l'índex sintètic de desigualtats socials a Barcelona, és interessant recordar el que diuen Magda Mercader i Sebastià Sarassa¹⁸, segons els quals, "els estudis d'aquesta mena han estat descartats pels experts en l'estudi de la pobresa com un instrument útil ja que impedeixen identificar grups específics de població on les necessitats estan acumulades i, en conseqüència, tampoc permeten orientar l'acció social pública en manca de la informació que permetria dissenyar estratègies integrals i específiques per a cada grup".

¹⁸ Informe sobre una primera aproximació conceptual i metodològica a la mesura de la pobresa a la ciutat de Barcelona, Magda Mercader (UAB) i Sebastià Sarassa (Universitat Pompeu Fabra), 2002.

2.3. Individualització de les relacions socials

- Un dels canvis més importants que està experimentant actualment la ciutat de Barcelona, juntament amb les altres societats occidentals, és **la creixent individualització, tant pel que fa a les relacions laborals com a les relacions socials i familiars**. Aquest fet, que **situa l'individu al centre de les relacions i les interaccions socials**, sorgeix sobretot com a conseqüència de la creixent destradicionalització i pèrdua de legitimitat del sistema familiar de patriarcat.
- **La individualització de les relacions laborals és, també, una de les principals conseqüències de l'era de la informació i del coneixement**. La innovació constant en processos i productes, l'especialització flexible i l'ús de les noves tecnologies de la informació i del coneixement individualitza els processos de treball i fa que els treballadors controlin els processos productius de forma més individual i no pas tant col·lectiva, com caracteritzava l'era industrial on els treballadors quedaven sotmesos a les màquines.¹⁹
- Aquest procés comporta **una progressiva desvinculació de les grans organitzacions i institucions socials i laborals**, especialment dels sindicats, que no s'han sabut adaptar a l'ampliació i a la diversificació de la nova tipologia de llocs de treball presents a la societat i han perdut gran part de la seva capacitat d'acció col·lectiva.
- **La individualització de les relacions laborals s'articula, també, a partir d'una major individualització de les relacions familiars**. Les dones, per exemple, com a conseqüència de l'establiment d'unitats familiars més reduïdes, l'augment de l'autonomia familiar i la incorporació a l'educació superior i al mercat laboral, han assolit més independència de les xarxes tradicionals de parentiu, que eren, bàsicament, patriarcals.
- **La família, doncs, està deixant de ser progressivament el centre de la societat i està sent substituïda per l'individu**. Els membres de la societat ja no depenen tant de les xarxes tradicionals de parentiu, alhora que s'incrementa la seva vinculació a noves instàncies pròpies de la societat moderna i de l'Estat del benestar: mercats formalitzats, administracions públiques, reglaments, lleis, i tot tipus de normes que s'apliquen igual a tots els ciutadans sense discriminacions.²⁰
- Aquest canvi ha afavorit un procés de vinculació a noves formes de vida social on **augmenta el marge de l'autonomia individual i on les persones adquireixen més protagonisme en el desenvolupament de les seves pròpies vides**. El fet de

¹⁹ *La gestión estratégica de las ciudades. Un instrumento para gobernar las ciudades en la era info-global*, Josep María Pascual Esteve. Junta de Andalucía, Consejería de Gobernación, 2002.

²⁰ *La individualització de la vida privada en el món actual*, Lluís Flaquer. Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Sociologia. L'article complet es pot consultar a: <http://www.bib.uab.es/pub/analisi/02112175n26p89.pdf>

tenir més "llibertat d'elecció" amplia les oportunitats dels individus, però al mateix temps, suposa per a moltes persones **una sensació de pèrdua de la protecció i la seguretat que abans els ofería pertànyer a una determinada comunitat o classe social.**

- D'altra banda, amb aquest procés **les desigualtats socials ja no es determinen principalment en funció de la classe social de pertinença, sinó amb relació a les oportunitats i els recursos que ofereix la societat i les dificultats o limitacions dels individus per accedir-hi.** Això no significa, en cap cas, que la classe social de procedència no determini en gran mesura aquest accés a les oportunitats i recursos de la societat com, per exemple, l'accés al coneixement.
- És important ressaltar que **aquesta progressiva individualització** de les relacions socials no comporta un augment de l'individualisme i de l'egoisme de les persones, ben al contrari, **fomenta la importància de l'ajuda mútua, les relacions de veïnatge i la dinàmica associativa, que exerceixen un rol d'intermediació entre l'individu i la societat.**
- En aquest sentit, **la ciutat s'està convertint cada cop menys en un sistema basat en grans organitzacions** (Església, sindicats, partits polítics, etcètera) **i més en un conjunt de xarxes d'actors institucionals i personals** on l'individu passa a ser el centre de les interaccions i les relacions socials.

2.4. El capital social

- Així doncs, tal com hem vist, **la individualització de la societat facilita les relacions horitzontals entre els ciutadans i genera d'aquesta manera la creació de capital social.** Segons D. Putnam,²¹ el capital social es defineix com aquells aspectes de l'organització social com la confiança, les normes, les institucions i les xarxes socials que poden millorar l'eficiència de la societat facilitant accions coordinades entre els seus membres. **Aquest capital social és, segons l'autor, el que explica l'avenç econòmic i social, així com la millor qualitat de vida democràtica d'algunes societats amb relació a les altres.**
- **El capital social és un mecanisme bàsic d'articulació de la societat.** El fet de pertànyer a organitzacions socials configura una xarxa de relacions i interaccions socials que articulen la societat, generen confiança, identitat i valors i es converteixen en un instrument indispensable per a l'acció individual i col·lectiva.
- **L'avantatge col·laboratiu,** derivat de la individualització de la societat i de la creació de capital social, **es converteix en un dels eixos principals del desenvolupament social, econòmic i polític d'un territori,** amb valor fins i tot superior a la disposició del capital econòmic i l'oferta d'infraestructures i serveis. Per tant, **una tasca fonamental dels governs locals ha de ser promoure i enfortir el teixit associatiu creant espais per a la generació de capital social.**
- **Per construir aquest capital social,** però, no només es necessita un enfortiment de l'associacionisme, sinó que **hi ha d'haver una certa ajuda mútua entre els associats, que generi relacions de confiança i que faciliti la cooperació en la producció de béns públics,** que són aquells que aporten un benefici no només per als participants de l'associació, sinó també, per a la resta de la comunitat en general.
- Molt lligat al capital social hi ha la variable educació, estretament relacionada amb el desenvolupament socioeconòmic. Una ciutat com Barcelona, on l'educació general augmenta notablement i, sobretot, un grup social cada cop més nombrós disposa d'educació superior, permet més autonomia i llibertat per triar les opcions més interessants. La clau consisteix en **l'educació i la cultura de valors i solidaritats que permeten articular l'autonomia com a base d'una interdependència generadora de confiança, col·laboració i sentit comunitari.**²²
- Tot i que, des de mitjan dècada dels noranta, la noció de "capital social" ha tingut una gran acceptació tant en l'àmbit acadèmic com en el de les polítiques públiques, **el concepte presenta una**

²¹ D. Putnam. *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton. 1993. University Press.

²² *La gestión estratégica de las ciudades. Un instrumento para gobernar las ciudades en la era info-global*, Josep María Pascual Esteve. Junta de Andalucía, 2002.

sèrie de limitacions metodològiques a l'hora d'intentar mesurar-lo quantitativament i qualitativament.

- Una de les mesures més utilitzades en els darrers anys per calcular el capital social d'una societat ha estat l'afiliació a associacions. Aquest indicador, tot i que és força útil a l'hora d'identificar el grau d'organització de la societat, no és del tot vàlid per si sol ja que exclou altres formes d'organització social menys formalitzades com, per exemple, determinats processos polítics, històrics o culturals. A més a més, no totes les associacions generen capital social igualment i, per tant, s'haurien de diferenciar, per exemple, aquelles que persegueixen béns públics d'aquelles que persegueixen béns privats.

El mapa associatiu de Barcelona

- Segons un estudi recent,²³ que té com a objectiu mesurar i establir el tipus de capital social que hi ha actualment a **Espanya**, conclou que **es troba entre els països amb més escassa densitat associativa i amb una taxa d'associacionisme voluntari més petita de tot Europa**. Segons l'autor, tot i que la modernització del país ha portat a l'acceptació de valors com la tolerància o el pluralisme polític, aquests no han impulsat el ciutadà a confiar plenament en la seva potencial capacitat d'intervenció en l'esfera pública. N'és un exemple la tradicional baixa afiliació a les grans organitzacions de masses com ara els sindicats o els partits polítics.
- El mateix estudi, tot i mencionar les limitacions que presenten les fonts disponibles i la consegüent debilitat de les conclusions que se'n deriven, intenta dibuixar **el mapa associatiu de Barcelona a partir d'una tipologia que classifica l'activitat principal de les associacions**, és a dir, el tipus de bé que produeixen (públic o privat) i **la densitat de les xarxes associatives que generen els districtes**. En aquest sentit, **Barcelona mostra un nombre molt elevat d'associacions de tota mena en proporció a la seva població, tot i que hi ha un nombre més gran d'entitats que produeixen béns de tipus privat que de tipus públic**.
- Començant per les que produeixen béns privats, **Barcelona disposa d'un fort teixit associatiu d'entitats relacionades amb la cultura (un 40%)**, principalment amb la música i el teatre, així com amb l'educació (tot i que per a l'estudi es van excloure les associacions de pares i mares, hi ha una important presència d'entitats de caràcter pedagògic o vinculades a l'ensenyament).

²³ Andrés Walliser. *Participación y ciudad*. Centro de Estudios Avanzados en Ciencias Sociales. Madrid, 2003. Es pot trobar un breu resum de l'estudi a: <http://www.bcn.es/publicacions/associacio/12/monografic.htm>

- **El segon tipus d'associacionisme més present a la ciutat és el relacionat amb l'oci i la cultura popular (un 20%).** Aquestes, segons l'estudi, tenen una gran importància perquè contenen alguns dels elements clau per constituir una identitat col·lectiva: creences, identitat comuna i inversió emocional. Dins d'aquest tipus s'inclouen associacions com ara esplais, grups excursionistes, colles, castellers, etcètera.
- Finalment, **el tercer grup més important són les associacions agrupades dins la categoria cultura catalana (un 17%),** que agrupa entitats com les corals, els grups de sardanes, etcètera, que com el grup anterior ajuden a consolidar els vincles comunitaris i identitaris de molts barris de la ciutat.
- D'altra banda, **entre les entitats que produeixen béns públics, el 35% s'agrupen dins la categoria de consum col·lectiu,** que inclou associacions de veïns, d'usuaris, immigrants, etcètera. A part d'aquestes, **un 34% són entitats classificades com de nova cultura política** (solidaritat, medi ambient, gènere, economia social, etcètera).
- Pel que fa **la densitat associativa,** aquesta **és força elevada a la ciutat de Barcelona (178 hab./associació),** és a dir, hi ha un nombre relativament baix d'habitants per associació i la tendència, com ja hem apuntat, és a oferir ambdós tipus de béns (públics i privats) amb una lleugera inclinació cap als primers. **Aquesta alta concentració d'associacions en pràcticament tots els districtes indica l'existència potencial d'intenses xarxes socials interpersonal.**

2.5. Conclusions i tendències

Pobresa i exclusió social

- El concepte de pobresa, que s'emmarca dins la dimensió econòmica, és un concepte relatiu que és definit per la inadequació dels recursos econòmics amb relació al nivell de vida mitjà dins de la societat i per a un àmbit territorial de referència.
- Això no obstant, el concepte d'exclusió social engloba la pobresa com a factor de risc, però va una mica més enllà i descriu múltiples factors i dimensions que generen dificultats intenses d'accés als mecanismes bàsics de desenvolupament humà, per part de la població.
- En el marc de l'Estat del benestar, transitem de la pobresa a l'exclusió no com a proposta de substitució, sinó d'ampliació conceptual i interpretativa d'una realitat canviant. I transitem de les polítiques contra la pobresa a estratègies d'inclusió social.

La situació de la pobresa a la ciutat de Barcelona

- Amb dades de l'any 2000, a la ciutat de Barcelona el 12% de la població era considerada en situació de pobresa segons dades de l'Enquesta Metropolitana de Barcelona, és a dir, unes 180.000 persones.
- Des de 1995 fins a 2000, tot i que la població que es trobava en situació de pobresa va veure augmentada la seva renda, la distància entre les llars més pobres i les més riques es va mantenir constant. Per tant, no es pot dir que s'hagin reduït les desigualtats econòmiques relatives.
- D'altra banda, sí que s'ha produït un augment de les persones que s'acosten a la situació de precarietat econòmica.

Els principals factors de risc d'exclusió social

- El concepte d'exclusió social amplia la perspectiva d'anàlisi de la pobresa incloent-hi altres dimensions, a part de l'econòmica, que afecten la participació dels ciutadans en les activitats quotidianes de la societat i que poden acabar influïnt en l'augment o la reducció de les desigualtats socials.

- L'exclusió social no és una situació estable sinó que es tracta d'un conjunt de processos que poden afectar de forma canviant persones i col·lectius a partir de modificacions que puguin sofrir al llarg de les seves vides.
- Els factors que expliquen el risc de pobresa han variat poc en el període estudiat (1995-2005). L'estructura de les llars, la inactivitat laboral, l'edat i el gènere continuen sent factors fonamentals, sobretot quan es combinen amb la posició de classe social que tenen els ciutadans. A més, els canvis que s'han produït en els darrers anys no han estat pas beneficiosos per a les dones, ja que ha augmentat la feminització de la pobresa.
- Més enllà d'aquests factors de risc, un dels aspectes fonamentals que cal tenir en compte a l'hora de parlar de la pobresa i de la desigualtat social és la capacitat d'accés dels habitants d'un territori al capital cultural, és a dir, a la capacitat adquirida socialment de produir coneixements a partir d'un accés universal a la informació.

Distribució territorial de la pobresa

- Una forma d'analitzar la distribució de la pobresa i de la desigualtat social per districtes és a partir de l'estudi de les llars beneficiàries del Programa de rendes mínimes d'inserció (PIMRI), que proporciona una prestació econòmica a les llars que demostrin que no reben ingressos suficients fruit del treball, rendes o altres prestacions.
- Observem que Ciutat Vella és el districte on hi ha un nombre més gran d'expedients tramitats del PIMRI. Amb dades de l'any 2002, el nombre de beneficiaris sobre el total de la població del districte estava molt per sobre de la mitjana de la ciutat.
- Tant al districte de Ciutat Vella com a tota la ciutat, les llars monoparentals tenen un risc superior de caure en situació de pobresa que les llars unipersonals.
- D'altra banda, Gràcia, Nou Barris, Sant Martí i Sants-Montjuïc tenen una proporció de beneficiaris respecte al total de la població similar a la mitjana de la ciutat.
- El tercer grup de districtes, format per l'Eixample, Horta-Guinardó, Sant Andreu, les Corts i Sarrià-Sant Gervasi se situen molt per sota de la mitjana de Barcelona.
- En conclusió, a partir de l'anàlisi de les dades, s'observa una distribució desigual de la incidència dels diferents factors de risc. Als districtes més antics i pròxims al centre de la ciutat hi ha més presència de llars unipersonals en situació de pobresa, formades presumiblement per persones grans que viuen soles. En canvi, als districtes més allunyats del centre de la ciutat hi ha més llars

formades per un únic nucli familiar que cauen en la pobresa i on la monoparentalitat és més present a les llars pobres.

Evolució de l'índex sintètic de desigualtats socials per barris

- L'índex sintètic de desigualtats socials (ISDS) és un instrument que permet aproximar-se al coneixement de la distribució territorial –a escala de les 38 zones estadístiques– dels nivells de desenvolupament humà a Barcelona.
- Entre l'any 1991 i el 2001 Barcelona ha millorat el nivell de desenvolupament humà en tots quatre indicadors. Aquestes millores globals de la ciutat han anat en paral·lel a un increment de la cohesió territorial, és a dir, s'han reduït les desigualtats en les pautes de distribució territorial de la qualitat de vida.
- A part de la millora global de la ciutat en el desenvolupament humà i la reducció de les desigualtats entre els barris, també hi ha hagut un procés de millora constant del nivell de desenvolupament en tots els territoris des de l'any 1991 fins al 2001.

Individualització de les relacions socials

- Un dels canvis més importants que està experimentant actualment la ciutat de Barcelona és la creixent individualització de la societat, tant pel que fa a les relacions laborals com a les relacions socials i familiars. Aquest fet, que situa l'individu al centre de les relacions i les interaccions socials, sorgeix sobretot, com a conseqüència de la creixent destradicionalització i pèrdua de legitimitat del sistema familiar de patriarcat.
- La individualització de les relacions laborals és una de les conseqüències principals de l'era de la informació i del coneixement. Aquest procés comporta una progressiva desvinculació de les grans organitzacions i institucions socials i laborals.
- Aquest canvi ha afavorit un procés de nova vinculació a noves formes de vida social on augmenta el marge de l'autonomia individual i on les persones adquireixen més protagonisme en el desenvolupament de les seves pròpies vides.
- D'altra banda, les desigualtats socials ja no estan determinades principalment en funció de la classe social de pertinença sinó amb relació a les oportunitats i els recursos que ofereix la societat i les dificultats o limitacions dels individus per accedir-hi.

- Aquesta progressiva individualització de les relacions socials fomenta la importància de l'ajuda mútua, les relacions de veïnatge i la dinàmica associativa, que exerceixen un rol d'intermediació entre l'individu i la societat.

El capital social

- La individualització de la societat facilita les relacions horitzontals entre els ciutadans i genera d'aquesta manera la creació de capital social. Aquest capital social és el que explica l'avenç econòmic i social i la millor qualitat de vida democràtica d'algunes societats respecte d'altres.
- L'avantatge col·laboratiu, derivat de la individualització de la societat i de la creació de capital social, es converteix en un dels eixos principals del desenvolupament social, econòmic i polític d'un territori, amb un valor fins i tot superior a la disposició del capital econòmic i l'oferta d'infraestructures i serveis. Per tant, una tasca fonamental dels governs locals ha de ser promoure i enfortir el teixit associatiu per tal de crear espais per a la generació de capital social.
- Molt lligada al capital social hi ha la variable educació, estretament relacionada amb el desenvolupament socioeconòmic. Una ciutat com Barcelona, on l'educació general augmenta notablement i, sobretot, un grup social cada cop més nombrós disposa d'educació superior, permet més autonomia i llibertat per triar les opcions més interessants.
- Tot i que, des de mitjan dècada dels noranta, la noció de "capital social" ha tingut una gran acceptació tant en l'àmbit acadèmic com en el de les polítiques públiques, el concepte presenta una sèrie de limitacions metodològiques a l'hora d'intentar mesurar-lo quantitativament i qualitativament.

El mapa associatiu de Barcelona

- Segons un estudi recent, Espanya es troba entre els països amb menys densitat associativa i amb una taxa més baixa d'associacionisme voluntari de tot Europa.
- Entre les associacions que produeixen béns privats, Barcelona disposa d'un fort teixit associatiu d'entitats relacionades amb la cultura, principalment amb la música i el teatre, així com amb l'educació.
- El segon tipus d'associacionisme més present a la ciutat són les associacions relacionades amb l'oci i la cultura popular. Aquestes tenen una gran importància ja que contenen alguns dels elements

clau per constituir una identitat col·lectiva: creences, identitat comuna i inversió emocional.

- El tercer grup més important són les associacions agrupades dins la categoria cultura catalana, que agrupa entitats com les corals, els grups de sardanes, etcètera, que com el grup anterior ajuden a consolidar els vincles comunitaris i identitaris de molts barris de la ciutat.
- D'altra banda, entre les entitats que produeixen béns públics, el 35%, s'agrupen dins la categoria de consum col·lectiu, que inclou associacions de veïns, usuaris, immigrants, etcètera. A part d'aquestes, un 34% són entitats classificades com nova cultura política (solidaritat, medi ambient, gènere, economia social, etcètera).
- Pel que fa la densitat associativa, aquesta és força elevada a la ciutat de Barcelona (178 hab./associació), és a dir, hi ha un nombre relativament baix d'habitants per associació i la tendència, com ja hem apuntat, és a oferir ambdós tipus de béns (públics i privats) amb una lleugera inclinació cap als primers. Aquesta alta concentració d'associacions en pràcticament tots els districtes, indica l'existència potencial d'intenses xarxes socials interpersonals.

3. Principals elements de canvi en les demandes i les expectatives socials

3.1. Demandes i expectatives emergents

L'organització social del temps

- **Els importants canvis socials i econòmics que s'estan produint a les societats occidentals en els últims temps han provocat l'aparició de noves desigualtats socials, algunes de les quals vinculades a l'organització social del temps.** La incorporació massiva de la dona al mercat laboral, la progressiva terciarització de l'economia, l'envelliment de la població o l'expansió de les llars monoparentals han complicat la gestió quotidiana del temps, sobretot a les ciutats, fins a convertir-la en una nova font de desigualtats socials.
- **L'organització del temps, doncs, esdevé una nova forma d'exclusió social i una font de desigualtats socials que afecta de forma molt marcada determinats col·lectius** com, per exemple, el de les dones incorporades al mercat laboral i reflecteix la desigual distribució de la càrrega de treball domèstic entre homes i dones, fruit de determinades pautes culturals que encara continuen molt presents.
- Dins del col·lectiu de dones que han entrat en el mercat laboral, els problemes derivats de la gestió i l'ús del temps són especialment importants en les dones amb més estudis i amb ocupacions de categories laborals més elevades ja que solen dedicar moltes més hores a la feina. Tot i així, amb dades de l'Observatori de les Desigualtats Socials,²⁴ **s'observa menys desigualtat en la distribució de la càrrega de treball entre homes i dones de classe mitjana assalariada i nivell d'estudis alt perquè entre els homes d'aquest sector social augmenta la percepció de distribuir la càrrega total de treball amb la parella.**
- En aquest sentit, també cal destacar que la nostra societat conserva **alguns aspectes que dificulten enormement una gestió i distribució òptima del temps: la baixa preferència pel treball a temps parcial, la limitada oferta de l'Estat del benestar en els serveis d'atenció organitzats** (gent gran, infants, persones dependents, etcètera) **i una forta tradició familiar de fer-se càrrec de les persones dependents.**

²⁴ *Desigualtats, temps i benestar quotidià*. Ponència de Sara Moreno dins del marc del 4t Simposi de les Desigualtats Socials a Catalunya. Es pot llegir la ponència completa a: <http://www.obdesigualtats.org/>

- Aquesta complexitat en la gestió del temps ha provocat que des de gairebé tots els àmbits es demani a **l'Administració que doni resposta a unes necessitats que fins ara no s'havien posat de manifest. La ciutat de Barcelona**, en aquest sentit, ha volgut potenciar el temps com un valor social i, recentment, **ha creat** la nova **Regidoria Programa dels Nous Usos del Temps a la Ciutat** per tal de desenvolupar polítiques que fomentin la paritat i la igualtat d'oportunitats mitjançant l'harmonització i conciliació de la vida familiar i la vida laboral.
- **Les polítiques dels nous usos socials del temps es proposen que l'eix de planificació de les ciutats sigui el temps de les persones en comptes de l'horari laboral**, com passa actualment. Aconseguir això requereix la coordinació del temps de les persones a través de la millora en la fluïdesa dels serveis socials, la mobilitat, la diversificació d'horaris, el disseny d'espais públics, etcètera.
- Així doncs, **algunes propostes d'actuacions encaminades a minimitzar els efectes negatius de la gestió quotidiana del temps** i del treball són les següents:
 - Desenvolupar polítiques públiques que permetin la redistribució efectiva de la càrrega total de treball (treball domèstic, treball familiar i treball remunerat) entre homes i dones.
 - Promoure el canvi en l'organització social del temps per tal de que el treball remunerat es converteixi en un element més del temps de vida i no en l'eix definitori.
 - Impulsar un canvi en les pautes culturals pròpies de la nostra societat que atorguen a les dones la responsabilitat del treball domèstic i familiar.
 - Crear serveis d'atenció domiciliària i establir-los com a drets per a tota la ciutadania: universals i individuals.

La formació permanent

- Ja fa molts anys que **la nostra societat ha establert una relació molt clara entre l'educació, el desenvolupament i la promoció social dels individus**. L'educació i la formació són elements de progrés social i de consolidació de la democràcia que tenen una importància fonamental en la competitivitat i el creixement econòmic.
- El procés de globalització ens porta a competir amb altres països que sovint són intensius en mà d'obra barata i ens obliga a reforçar la competitivitat sobretot a partir del potencial d'innovació i qualificació dels treballadors.
- Així doncs, un dels aspectes més destacats de l'actual societat de la informació i del coneixement és l'obligació d'actualitzar permanentment els coneixements al llarg de tota la vida. **La fórmula d'un conjunt de sabers sòlids i tancats que servien per a tota**

la vida ja no funciona i s'imposa un model on l'educació i la formació passin a ser un aspecte essencial al llarg de tota la vida.

- El pas d'una economia basada en el treball manual o industrial a una de basada en el treball lligat a la gestió del coneixement i en l'ús de les noves tecnologies comporta que el més rellevant no sigui l'aprenentatge d'unes determinades tècniques, sinó **dominar estratègies que permetin aprendre i renovar els coneixements de forma continuada.**
- La nostra societat segueix una tendència d'augment de l'esperança de vida i d'augment del temps lliure disponible, dos aspectes centrals per a la formació permanent de les persones.
- **Actualment ja no hi ha "un temps per estudiar" i "un temps per treballar", sinó que a causa de la ràpida caducitat dels coneixements la formació forma part d'un continuum al llarg de tota la vida. La manca de formació i de titulacions oficials és un dels eixos al voltant dels quals s'estan formant les noves desigualtats socials.** Aquesta formació permanent és, a la vegada, condició necessària per a una ciutadania activa i amb plena capacitat de participació en la societat.
- **Els objectius d'una educació permanent al llarg de tota la vida són desenvolupar l'autonomia i la responsabilitat de les persones i les comunitats, reforçar la capacitat per fer front a les transformacions de l'economia i promoure la coexistència, la tolerància i la participació dels ciutadans** en els diferents àmbits de la societat.
- El concepte d'educació o de formació permanent va molt lligat a la noció de **societat educadora, on l'educació general augmenta notablement** i un grup social cada cop més ampli disposa d'educació superior que es recicla periòdicament. **En aquest context es produeix un enfortiment de la democràcia i de valors com la confiança, la col·laboració i el sentit comunitari.**

La participació activa de la gent gran

- **Una de les conseqüències o desafiaments més importants** a què han de fer front les societats occidentals i, entre aquestes la ciutat de Barcelona, **fa referència a la participació de la gent gran en la vida política i democràtica de la societat.**
- Històricament –sobretot a partir de la Segona Guerra Mundial– amb la jubilació la gent gran quedava exclosa de moltes de les institucions de representació i participació política i dels processos de presa de decisions. La jubilació, per si mateixa, creava una exclusió social i política que separava la gent gran dels canals de representació establerts. La percepció social d'aquesta exclusió era de passivitat, inactivitat i conformitat per part de la gent gran.

- Avui dia, però, la situació està canviant. **Les transformacions demogràfiques, el progressiu envelliment de la població, l'augment de l'esperança de vida i la millora de la salut i de l'educació de la gent gran han canviat les característiques quantitatives i qualitatives d'aquest col·lectiu**, que xoquen frontalment amb els estereotips que els donaven un rol de passivitat i inactivitat. Així, en els darrers temps s'ha incrementat significativament la implicació política directa de la gent gran.
- És important remarcar, en primer lloc, que aquest creixement de l'acció política de la gent gran és un reflex del naixement generalitzat de moviments socials en quasi tots els sectors i col·lectius de la vida política fora de les institucions polítiques tradicionals. Tot i això, aquesta mobilització de la gent gran s'ha de veure, també, com a conseqüència de dos processos diferents: en primer lloc, **des de les bases, la gent gran pressiona per fer sentir les seves demandes i**, en segon lloc, **des de dalt, els polítics han animat de manera conscient aquesta mobilització ja que s'ha convertit en un col·lectiu nombrós, influent i poderós.**
- La participació de la gent gran en la vida política no es justifica només per la seva força i capacitat per defensar els seus propis interessos, sinó que també ha d'estar motivada per tota la societat en conjunt ja que tothom es pot beneficiar de l'experiència i la voluntat d'ajudar d'aquest sector social. És a dir, tota la societat es pot beneficiar del seu potencial. En aquest sentit, **l'Administració ha d'adoptar un rol de facilitador d'aquesta participació** des d'una doble perspectiva:
 - Des d'una perspectiva individual, **el dret a assolir el màxim desplegament de les capacitats i interessos personals.**
 - Des d'una perspectiva social, **el dret i el deure a la participació cívica per a la millora de la societat.**
- **A la ciutat de Barcelona el pes específic de la gent gran respecte al total ha passat de ser el 17,4% l'any 1991 al 20,1% l'any 2004.** En el conjunt de ciutats espanyoles de més de 300.000 habitants, Barcelona és la que té més proporció de població de més de 65 anys.
- Paral·lelament, la ciutat té una gran tradició participativa i associativa que es canalitza institucionalment a través de nombroses associacions i dels consells de participació que, en el cas de la gent gran, s'anomena **Consell Assessor de la Gent Gran de Barcelona** i que funciona, des del 1991, com a òrgan consultiu i de participació en les qüestions referents a la problemàtica social de la gent gran de la ciutat.

Dependències

- Les situacions de dependència no només fan referència a les persones majors de 65 anys, sinó que, tal com afirma el Consell d'Europa (1998), les persones dependents són aquelles que, per raons lligades

a la falta o la pèrdua de capacitats físiques, psíquiques o intel·lectuals, tenen necessitat d'una assistència i/o ajuda important per portar a terme les activitats de la vida diària. Tot i que, segons el mateix organisme, si bé la dependència no és una situació exclusiva de les persones grans, sí és cert que la incidència de la dependència augmenta amb l'edat.

- Això no obstant, a causa de gran impacte de l'envelliment de la població i, sobretot, de l'augment del volum de persones majors de 75 anys dins del grup de la gent gran (sobreenvelliment), s'estan generant canvis en les tendències que afecten les situacions de dependència:
 - a) D'una banda, ara les persones amb problemes més greus de salut sobreviuen fins a edats més avançades. Per tant, els guanys en esperança de vida seran anys amb més discapacitat.
 - b) D'altra banda, el nombre d'anys viscuts amb discapacitat tendeixen a disminuir a causa del control de la progressió de malalties cròniques i a mesura que les noves cohorts de gent amb més bona salut entren en el grup de gent gran.
 - c) Finalment, el nombre d'anys viscuts amb discapacitat també augmenta pel fet que la mitjana d'edat en el moment de la mort augmenta tant que molta més gent passa els darrers anys de vida impedida per malalties cròniques múltiples.²⁵
- En aquest sentit, segons el *Llibre blanc de la dependència*, **més del 80% de les persones que no es poden valer per si mateixes superen els 65 anys**. A més, l'atenció a aquestes persones es fa sobretot en l'àmbit familiar i recau especialment en les dones.
- Així doncs, el nombre de persones dependents està augmentant i es preveu que ho continuï fent en les pròximes dècades a causa de l'envelliment de la població i, també, de l'augment del sobreenvelliment, tal i com hem vist anteriorment.
- També hi ha hagut canvis importants en la consideració social de la dependència. Tot i que les necessitats d'assistència derivades de situacions de dependència han existit sempre, ha canviat la seva importància social ja que han deixat de ser un problema exclusivament individual o familiar i han passat a ser percebudes com un problema que afecta tota la societat en conjunt.
- Per fer front a les conseqüències de l'increment de les situacions de dependència, des del Govern central s'està en procés d'elaboració i aprovació de la futura **Llei de la dependència**, amb la qual s'establirà el nou Sistema Nacional de Dependència, amb l'objectiu de **promoure l'autonomia personal i garantir l'atenció i protecció**

²⁵ Guillem López Casanovas *et al.* 2005. *Envelliment i dependència. Situació actual i reptes de futur*. Caixa d'Estalvis de Catalunya.

a les persones en situació de dependència en tot el territori de l'Estat.

- Amb la nova llei es vol avançar cap al reconeixement **d'un nou dret a la ciutadania universal, subjectiu i perfecte**. Es reconeix el dret de les persones que no es poden valer per si mateixes a ser ateses per l'Estat i a rebre una sèrie de prestacions. Així, es busca que l'atenció a les persones dependents deixi de ser un fet privat intern de les famílies i passi a ser un dret de prestació per part de l'Estat.
- Aquest increment de la demanda i el canvi en la consideració social de la dependència coincideixen amb la **crisi dels sistemes d'assistència informal** (portada a terme principalment per dones) que, tradicionalment, s'han fet càrrec de les persones dependents. Aquesta crisi està motivada pels profunds canvis en els models familiars i la creixent incorporació de la dona al mercat laboral.
- Aquest conjunt de factors ha obligat les famílies a un important esforç d'adaptació. Juntament amb les funcions clàssiques de la família, aquesta ha hagut de fer front a noves demandes, com el retard en el procés per independitzar-se dels fills i la càrrega d'assistència que suposa l'increment de persones dependents, fruit de l'envelliment de la societat. Aquestes càrregues cauen gairebé sempre en les dones i entren en contradicció directa amb les demandes de canvi del rol familiar i social de la dona.
- En aquest context, el desenvolupament d'una oferta adequada d'assistència professional es fa absolutament indispensable per mitigar les conseqüències de la dependència i proporcionar una millor qualitat de vida a les famílies i, també, a la persona dependent. En aquest sentit, els experts reclamen que s'han de potenciar i prioritzar aquells serveis socials d'assistència que permetin continuar vivint a casa, com els serveis d'atenció domiciliària o els serveis de teleassistència. Aquests serveis, tot i el creixement que han experimentat, encara són força escassos en comparació amb el nombre creixent de persones dependents.
- En conclusió, tot i que les situacions de dependència no són exclusives de la gent gran, el previsible increment de l'envelliment a la ciutat de Barcelona (que ja té uns índexs d'envelliment i sobreenvelliment superiors als de Catalunya i Espanya), farà augmentar considerablement el nombre de persones en situació de dependència en els pròxims anys. Aquest fet coincideix amb una crisi dels sistemes de cura i assistència informal i familiar motivada per canvis socials profunds: el canvi en els models familiars i la incorporació massiva de la dona al mercat laboral.

Equitat i societat de la informació: exclusió digital

- Les noves tecnologies de la informació i el coneixement no són més que una expressió de la importància que estan adquirint una sèrie de factors intangibles com el coneixement, la innovació, la qualitat, etcètera, que es contraposen als factors de producció tradicionals i

tangibles que regien les societats agrícoles i industrials (la terra, el treball, el capital).

- En aquest context, però, s'amaga un de les grans conseqüències socials o amenaces de la societat actual, ja que **les TIC, a part de ser un instrument de desenvolupament innegable amb un gran potencial per reduir l'exclusió social, amaguen un risc de creació de desigualtats socials o de manifestació de les ja existents, en especial les vinculades al que s'ha anomenat "fractura digital" o "divisió digital"**.
- La divisió o fractura digital fa referència a l'escissió de la població en dos grans grups: aquelles persones que tenen les capacitats i els mitjans per aconseguir el material i els coneixements per accedir a la societat de la informació, i les que no els tenen.
- Així, la generalització en l'ús de les TIC comporta riscos d'exclusió social sobretot per a aquelles persones que no tinguin accés –ja sigui per raons econòmiques, físiques, socials, geogràfiques o de formació– a aquestes tecnologies. **Aquesta exclusió pot donar lloc a noves desigualtats socials o accentuar aquelles que ja es troben presents a la societat.** En el cas de les persones que ja es troben en una situació d'exclusió social, el fet de no poder accedir a les noves tecnologies els dificultarà encara més la inclusió en la societat però, d'altra banda, determinats col·lectius que no es trobaven en aquesta situació d'exclusió (com per exemple la gent gran) pot ser que hi entrin a causa de la incapacitat d'utilitzar les TIC i relacionar-s'hi.
- **Quan parlem d'exclusió digital pensem en dues grans categories que requereixen estratègies específiques:** en primer lloc, **les persones amb discapacitats**, que tot i que encara queda molt per fer per millorar la seva accessibilitat, ja hi ha plans i normatives com les normes Web Accessibility Initiative (WAI) de creació de webs accessibles. L'altra gran categoria de la divisió digital és **l'analfabetisme digital**, que fa referència al desconeixement tècnic sobre com utilitzar un ordinador i inclou col·lectius molt diversos: gent gran, joves problemàtics, aturats de llarga durada, etcètera.
- Una de les primeres conseqüències de la fractura digital es troba **en el mercat laboral**. Tal com hem assenyalat abans, en un entorn canviant i complex la formació i l'educació permanent es converteixen en factors determinants. Així, **apareix una distància cada vegada més gran entre aquells treballadors amb accés lliure i continuat a les TIC i aquells que no hi poden accedir.** Aquest fet, doncs, determina en gran part les circumstàncies i oportunitats d'accés al mercat de treball.
- Si l'actiu més important de les societats occidentals davant el repte que suposen la immigració i la competitivitat de l'economia és el de la qualificació dels seus treballadors, des de les administracions s'han de generar polítiques públiques orientades a les persones i al foment del capital humà. En aquest sentit, **les administracions han d'afrontar el repte d'incorporar tota la ciutadania a les noves tecnologies potenciant que hi puguin accedir de forma equitativa.**

- A part del mercat de treball, **la fractura digital també té repercussions importants en la capacitat d'obtenir serveis per part de l'Administració.** Progressivament, s'estableix l'obligació d'accedir a la informació a través d'internet i, cada vegada més, hi ha la possibilitat de fer tràmits en xarxa com, per exemple, gestionar els impostos, el cens, informació sobre beques, ofertes de treball, etcètera. Aquí ens trobem amb una altra situació on **la fractura digital pot crear desigualtats en aquelles persones que no poden accedir a la informació pública en condicions d'igualtat.**
- El problema de la fractura digital no és només un problema d'accés, d'infraestructures, o de la incapacitat de tenir el material necessari, sinó que també té relació amb el fet de tenir una formació digital adequada. És a dir, **no n'hi ha prou amb tenir accés a un ordinador i a una connexió en xarxa si no es disposa dels coneixements necessaris per fer-los funcionar degudament.** I quan parlem de formació digital no ens referim només a una formació tècnica, sinó que cada vegada s'imposa més **una formació qualitativa que permeti discriminar i filtrar l'enorme quantitat d'informació que hi ha a internet.**
- Des de les administracions, per tal d'eliminar o reduir l'impacte de la divisió digital, cal incorporar un enfocament multidisciplinari. Segons l'Eurobaròmetre, una de les principals barreres per a la inclusió electrònica, a part de la falta de coneixements, són les barreres mentals, la falta de confiança o de motivació de la persona usuària.
- Així doncs, **per lluitar contra la fractura digital cal augmentar i garantir l'accés a les infraestructures, però també s'han d'oferir eines i continguts a la població exclosa per tal que pugui entrar en condicions d'igualtat d'oportunitats en la societat de la informació,** a partir d'estratègies específiques i diferenciades per a cada col·lectiu.
- A la ciutat de Barcelona, amb dades del juny de 2005,²⁶ el 67,1% de les persones consultades en una enquesta sobre accés a la xarxa deien que tenien un ordinador personal a casa seva, el 80,9% dels quals disposava de connexió a internet. Aquesta xifra és similar a la de 2004 que, des de 1997, manté una tendència de creixement lent però constant.

Gestió de la diversitat cultural

- Barcelona, igual que el conjunt de Catalunya, ha rebut en els darrers anys l'impacte de **la nova immigració** i aquesta **s'ha convertit en el principal factor d'impacte i de canvi social a la ciutat.**
- Tot i que sembla que els fluxos d'immigrants s'han desaccelerat en els darrers dos anys, és prou evident que **l'arribada d'immigrants ha originat importants efectes positius per a tots.** En primer lloc, s'ha produït **un increment del nombre de treballadors ocupats,** tant nacionals com estrangers, que han resultat essencials per a

²⁶ *Estudi d'accés a la xarxa*, juny 2005 . Ajuntament de Barcelona. (www.bcn.es).

determinats sectors econòmics com la indústria, la construcció o els serveis d'atenció a les persones. Així mateix, com a conseqüència de l'increment dels treballadors, **la immigració també ha tingut un impacte positiu en l'increment del PIB espanyol.**

- D'altra banda, la ciutat de Barcelona ha experimentat un **augment significatiu de la diversitat cultural** ja que actualment hi ha representades 165 nacionalitats, 39 de les quals amb comunitats superiors a 1.000 persones. En aquests anys s'ha pogut observar que **la immigració**, malgrat les moltes traves legals o impediments físics amb què es troben els immigrants, continua **fluint i continuarà arribant a la nostra ciutat**, ja que aquests s'estableixen allà on hi ha oportunitats econòmiques i, en aquest sentit, Barcelona és una ciutat atractiva i econòmicament dinàmica. A més, **estem parlant d'una immigració amb voluntat de permanència a la nostra societat.**
- El que sí que ha canviat en aquests anys, ha estat la forma d'enfocar les polítiques que s'han adoptat des de l'Ajuntament. Si fa uns anys es feia molt d'èmfasi en les polítiques d'acollida que, això no obstant, continuen sent fonamentals, **actualment**, atès que hi ha un gran nombre d'immigrants que ja fa anys que són amb nosaltres, **adquireixen importància les polítiques i els processos d'arrelament al territori.**
- Fins ara, podem dir que la societat, s'ha preocupat principalment per la integració social i política dels membres de col·lectius culturals minoritaris (establint processos de regularització, polítiques d'inclusió social, etcètera), però **ara comença a aparèixer el debat sobre els conflictes que poden sorgir de la convivència intercultural dins la nostra ciutat i de quina manera s'haurien de gestionar.**
- Tot i que, *per se*, la immigració no és un problema, sinó ben al contrari, sí que podem afirmar que la gestió de la diversitat cultural pot provocar conflictes importants i de difícil solució en diferents àmbits de la societat com poden ser les escoles, els locals d'oci, els centres sanitaris, les relacions veïnals, etcètera. És en aquest punt on **la societat ha d'aprofundir sobre quin model de gestió de la diversitat cultural cal desenvolupar.**
- La diversitat cultural aportada pels nous grups humans que han arribat a la ciutat, si està ben gestionada, implica un enriquiment de les "diferents maneres de ser i d'actuar" davant d'una mateixa situació. Aquesta diversitat en les formes de "ser ciutadà" respon a la multitud d'interessos que estan presents a la ciutat i si s'accepta que hi ha diferents interessos i diferents maneres de satisfer-los, també implica acceptar que **la ciutat és un espai on es manifesta el conflicte**, no entès des d'un vessant negatiu, sinó com expressió natural de les diferències, motor de l'evolució social i oportunitat per trobar nous punts d'equilibri social.
- En aquest sentit, **en la gestió de la diversitat cultural el llenguatge té una importància cabdal** i gens menyspreable, atès que segons la manera com definim i descrivim aquests "conflictes" podem provocar resultats segregacionistes i que generin més exclusió social. Per exemple, quan definim el conflicte que pot sorgir per les diferents opcions que poden tenir uns pares immigrants respecte a

l'educació dels seus fills com un **conflicte cultural** estem creant una definició excloent que ens remet a una gestió d'aquest conflicte basada en l'enfrontament i en l'etiquetatge cultural, que generarà una acció pública que farà permanents els efectes perversos d'una definició errònia.

- D'altra banda, **sovint parlem de “conflicte cultural” quan el que realment hi ha és una manca d'oportunitats d'accés als mitjans per fer efectius determinats drets socials de la ciutadania**. En aquest sentit, les dificultats de comprensió que pot patir un immigrant en un centre de salut haurien de ser interpretades com un problema d'accés a un determinat dret social més que no pas com un conflicte cultural.
- Així doncs, després d'uns anys en què l'arribada de la nova immigració ha comportat un increment de la complexitat social i, per tant, de la complexitat de la gestió de la ciutat, hem de pensar que més enllà dels importants processos d'acollida també **cal obrir una reflexió i un debat sobre el model d'arrelament d'aquests immigrants i, sobretot, com integrar i incorporar socialment aquest augment de diversitat cultural**, tenint presents els esdeveniments ocorreguts en altres països europeus (França, Holanda, Regne Unit, etcètera) que fan replantejar els models d'integració del immigrants.

3.2. Demandes en continuïtat

Habitatge²⁷

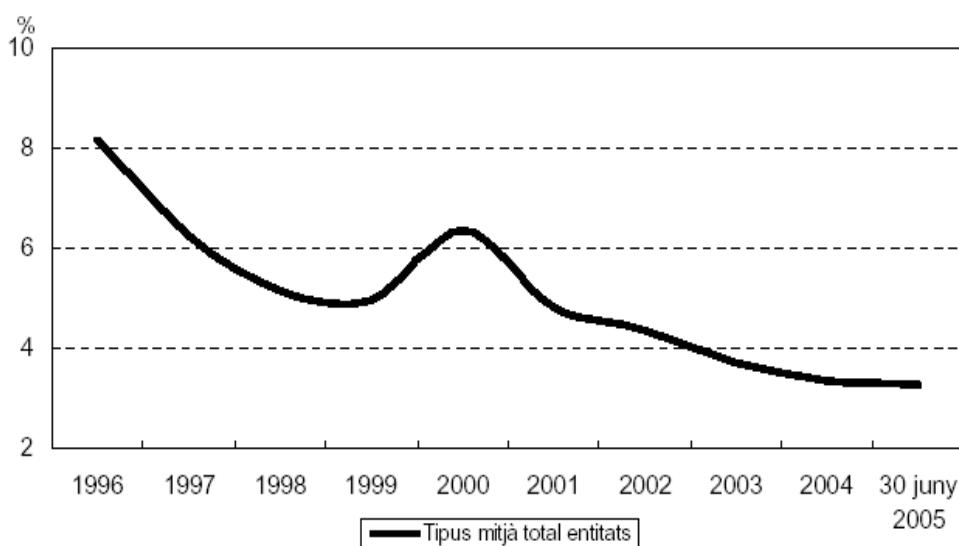
- L'accés a l'**habitatge continua sent una de les principals demandes socials a la ciutat de Barcelona**, sobretot a causa de la forta inflació de preus que s'ha viscut en l'última dècada. Aquesta demanda afecta tota la societat però especialment determinats col·lectius, com ara els joves, que veuen limitada la seva capacitat d'emancipació, els immigrants o les persones grans amb pocs ingressos.
- **L'habitatge és fonamental per a l'establiment d'unes condicions de vida dignes i per tal de possibilitar el desenvolupament personal i social dels ciutadans.** Es tracta, doncs, d'un tret fonamental de l'Estat del benestar i, en conseqüència, intentar facilitar l'accés a l'habitatge és una preocupació dels governs.
- **El mercat de l'habitatge ja fa temps que ha desbordat l'àmbit municipal barceloní.** En aquest sentit, la mobilitat residencial de caràcter intermunicipal representa un component essencial dels mercats residencials. De forma paral·lela, també hi ha hagut una important desconcentració i reestructuració de l'activitat econòmica de l'Àrea Metropolitana, caracteritzada per l'expansió del mercat de treball, un procés de terciarització acusat i una descentralització de l'activitat econòmica. Així, les migracions interurbanes són un clar exponent del canvi d'escala dels **mercats immobiliaris, que tendeixen cada cop més a tenir un abast supramunicipal.**
- Més enllà d'aquests factors, **els canvis en les estructures demogràfiques**, com l'envelliment de la població o la immigració, i **els canvis en les estructures de les llars**, com l'augment de les famílies monoparentals, l'emancipació de la dona o l'augment de les segones residències, **juntament amb un molt baix nivell dels interessos hipotecaris i una tradició cultural que valora més la compra d'un habitatge que viure de lloguer,**²⁸ han provocat un **increment espectacular de la demanda d'habitatges** a Barcelona i al conjunt de l'Estat.
- Durant el 2005, l'economia catalana ha mantingut la tendència expansiva que es va iniciar l'any 1997. En aquest context expansionista, el sector de la construcció ha tingut un creixement acumulat del 53,3% durant aquests anys, gairebé el doble que el PIB conjunt de l'economia. De fet, **bona part del creixement econòmic de l'Estat espanyol en els últims anys descansa en el sector de la construcció.**

²⁷ Les dades del mercat de l'habitatge a Catalunya i Barcelona s'han extret de l'*Informe sobre el sector de l'habitatge a Catalunya. Primer semestre de 2005* de la Generalitat de Catalunya.

²⁸ El 83% de les llars catalanes vivia, l'any 2000, en habitatges de la seva propietat o cedita i la resta, el 17%, de lloguer.

- **A la ciutat de Barcelona, des de 1985, el preu del metre quadrat ha passat d'uns 360 euros/m² a 3.746 euros/m² l'any 2004.** Això suposa que el seu valor s'ha multiplicat per deu en vint anys. El districte més car continua sent el de Sarrià-Sant Gervasi, amb 4.200 euros/m², i el més barat Nou Barris, amb 2.852 euros/m².
- **La construcció d'habitatges** a la província de Barcelona ha augmentat un 12,4% el primer semestre de 2005. Aquesta xifra és lleugerament inferior al creixement de l'últim semestre de 2004 (un 14,7%). Si ens fixem en **l'entorn metropolità de Barcelona, aquest només ha crescut un 9,7%, increment important però també menor que el de l'any anterior.**
- Pel que fa a la demanda, el sondeig de les opinions dels agents de la propietat mostra que **el mercat de compravenda continua amb una tendència alcista dels preus dels habitatges, tot i que s'observa un increment en els terminis necessaris per tancar cada operació de venda.**
- L'evolució del mercat hipotecari, com a indicador de la demanda d'habitatge, indica que, a Catalunya, durant els primers cinc mesos de 2005 el nombre d'hipoteques ha crescut un 9,4% respecte al mateix període de l'any anterior. Aquest increment ratifica la continuïtat del cicle expansiu del mercat residencial malgrat la contínua pujada de preus.
- És important ressaltar, però, que els **tipus d'interès han mantingut una clara evolució decreixent en l'última dècada**, que ha abaratit enormement el preu del diner. Aquest fet ha contribuït, sens dubte, al notable increment de l'endeutament de les llars.

Evolució dels tipus d'interès hipotecari. 1996-2005

Font: Elaboració de la DGH, a partir de les dades del Butlletí Estadístic del Banc d'Espanya.

- Les dades del mercat de lloguer també mostren un augment del 12,7% dels contractes i el cost del lloguer mitjà a Catalunya s'ha incrementat un 16,4%, a un ritme més elevat que en els darrers anys.

A Barcelona han augmentat un 7,7% el nombre de lloguers respecte a 2004. Per districtes, les Corts-Pedralbes, Sant Martí, Horta-Guinardó i Nou-Barris han estat els que més han augmentat el nombre de lloguers, mentre que Ciutat Vella, ha estat l'únic districte on s'han reduït.

- **L'evolució dels preus dels lloguers** a la ciutat de Barcelona indica una tendència alcista i **no presenta cap indicati de desacceleració a curt termini.**
- **La promoció d'habitatge des del sector públic ha esdevingut,** en els darrers temps, **una de les demandes socials més importants per fer front a aquesta situació inflacionària dels preus dels habitatges.** Aquest augment de preus en un període relativament curt ha provocat una "crisi d'accessibilitat" entre els col·lectius més desfavorits.
- **La creació de parcs públics d'habitatge, juntament amb una oferta pública de lloguer, són dues de les vies d'actuació del sector públic.** Es considera, però, que **el lloguer públic, més que no pas els parcs públics d'habitatge, respon al doble objectiu d'obtenir un habitatge a un preu assequible i, alhora, preservar el patrimoni públic com a bé comú** per evitar així que les plusvàlues de la revaluació de l'habitatge al cap del temps no quedin en mans privades.
- Un exemple d'aquesta demanda d'habitatge protegit a la ciutat de Barcelona és que el 2004 el nombre d'aquests habitatges acabats va augmentar un 113,7% respecte a l'any anterior.²⁹

Serveis per a la gent gran

- **Les persones grans han estat un col·lectiu prioritari de les actuacions dels serveis socials en els darrers anys.** L'augment continuat de l'esperança de vida de la població ha provocat que la millora del benestar de les persones grans, amb especial atenció a la gent gran amb dependència, es convertís en una de les grans conseqüències socials dels pròxims anys.
- **L'envelliment de la població és una característica que es dona en totes les societats desenvolupades i és una conseqüència altament positiva de les millores del sistema sanitari, el descens de la fecunditat, la reducció de la mortalitat i l'increment de la qualitat de vida de les persones al llarg de les seves vides.** Aquest augment quantitatiu i qualitatiu de la vida de les persones provoca que, cada cop més, les persones arribin a l'edat de jubilació amb millors condicions físiques i psíquiques, però també que, en molts casos, s'allarguin els períodes en què les persones grans es troben en una situació de dependència.

²⁹ *Compendi d'informació residencial de la ciutat de Barcelona.* Editat pel Patronat Municipal d'Habitatge. Segon semestre de 2004.

- Més enllà d'aquestes raons demogràfiques, **el grup de la gent gran ha emergit com un grup social cada vegada més organitzat i amb la intenció de participar de forma activa en els afers socials.** Altres qüestions com la necessitat d'abordar els problemes de la gent gran des d'una perspectiva multidisciplinària i de cooperació i coordinació amb el sector privat o el tercer sector, o l'oportunitat que ofereixen les noves tecnologies per crear nous serveis (com, per exemple, la teleassistència) han provocat que **l'oferta de serveis destinats a la gent gran es diversifiqués i evolucionés de forma molt notable durant l'última dècada.**

- Un altre element que cal destacar és que s'han anat creant tensions entre els diferents nivells de govern que han obligat a redefinir el paper dels governs locals en les polítiques socials, ja que els ciutadans requereixen cada vegada més solucions pròximes i concretes. **El benestar social s'ha convertit en una demanda personal i comunitària que s'articula al voltant de la vida quotidiana de les persones, és a dir, requereix una actuació directa des de l'àmbit local.**

- A partir d'aquestes consideracions podem definir els serveis municipals per a la gent gran a partir de quatre eixos d'actuació:
 - 1) **Serveis socials d'atenció primària:** constitueixen l'entrada immediata al sistema de serveis socials.
 - Serveis d'atenció domiciliària
 - Acolliment d'urgències
 - Centres municipals de serveis socials

 - 2) **Serveis socials d'atenció especialitzada:** representen el segon nivell d'atenció per a les persones grans.
 - Residències i apartaments tutelats per a la gent gran
 - Programa d'estades temporals per a la gent gran
 - Habitatges amb serveis
 - Centres de dia

 - 3) **Serveis de promoció social i comunitària:** posen al servei de la gent gran tot un conjunt d'equipaments, serveis, activitats i prestacions que tenen com a objectiu contribuir a fer que es mantinguin actives dins la comunitat.
 - Casals de gent gran
 - Vacances per a la gent gran
 - Activitats de dinamització
 - Targeta Rosa Metropolitana
 - Programa "Viure i Conviure"
 - Oferta d'activitats físiques i socioculturals

 - 4) **Serveis de participació social:** tenen com a objectiu el foment de la participació d'aquest col·lectiu per tal de canalitzar les seves aportacions i suggeriments amb relació als diferents temes que els afecten.
 - Consell Municipal de Benestar Social
 - Consell Assessor de la Tercera Edat de Barcelona

3.3. Demandes en reducció

Equipaments i serveis bàsics

- Durant els anys vuitanta, una de les principals demandes a la ciutat de Barcelona eren, sens dubte, **les que prioritzaven la millora de l'entorn físic en què vivien les persones i la inversió en equipaments i serveis públics**, per tal de fer front a l'enorme dèficit que hi havia en aquest sentit.
- Es posava molta atenció, especialment, al desenvolupament de la ciutat i a les condicions de vida dels ciutadans, sobretot d'aquells que es trobaven en una situació més desfavorable. **La millora de l'entorn físic i la utilització d'equipaments públics va fer que les persones adquirissin una millor qualitat de vida.**
- Un exemple d'aquestes demandes són els centres cívics i socials dels barris. Per fer front a aquest dèficit, es va crear tota una xarxa, repartida per la ciutat, d'equipaments de proximitat que representaven un punt de referència dels programes municipals de serveis personals al territori i, també, un canal d'accés a programes socioculturals i a iniciatives per a la promoció de la vida associativa i la participació ciutadana. **Actualment**, amb dades de 2004, el nombre de centres cívics és ja de 49, distribuïts pels diferents districtes i, per tant, **ja no constitueixen una demanda prioritària per part dels ciutadans.**
- Avui dia, en plena societat de la informació i del coneixement, la xarxa d'equipaments públics està força coberta i les demandes dels ciutadans ja no van tant en aquesta direcció. En una societat en xarxa, la base de la competitivitat del territori passa per la inversió en formació i coneixement, factors molt més determinants que l'oferta d'infraestructures i serveis.
- **No obstant això**, tot i que en general sí que hi ha hagut una reducció de la demanda d'equipaments i serveis bàsics, en canvi **altres equipaments relacionats amb les noves dinàmiques culturals i demogràfiques continuen sent àmpliament demanats. En aquest sentit, hi ha una gran demanda d'escoles bressol, escoles d'adults o centres residencials per a la gent gran que responen als canvis socials ocorreguts en els últims anys i a les noves demandes de la població.**
- Així doncs, **mentre que fa uns anys les demandes de la ciutadania s'adreçaven, sobretot, a incrementar els recursos públics per invertir en infraestructures, avui les principals demandes passen, en part, per gestionar el coneixement, la capacitat de les persones i les xarxes de persones i serveis a la ciutat.**

3.4. Conclusions i tendències

Demandes i expectatives emergents

L'organització social del temps

- L'organització del temps esdevé una nova forma d'exclusió social i una font de desigualtats socials que afecta de forma molt marcada determinats col·lectius com, per exemple, el de les dones incorporades al mercat laboral.
- Cal destacar que la nostra societat conserva alguns aspectes que dificulten enormement una gestió i distribució òptima del temps: la baixa preferència pel treball a temps parcial, la limitada oferta de l'Estat del benestar en els serveis d'atenció organitzats (gent gran, infants, persones dependents, etcètera) i una forta tradició familiar per fer-se càrrec de les persones dependents.
- La ciutat de Barcelona ha volgut potenciar el temps com un valor social i, recentment, ha creat la nova Regidoria Programa dels Nous Usos del Temps a la Ciutat per tal de desenvolupar polítiques que fomentin la paritat i la igualtat d'oportunitats mitjançant l'harmonització i la conciliació de la vida familiar i la vida laboral.
- Les polítiques dels nous usos socials del temps es proposen que l'eix de planificació de les ciutats sigui el *temps de les persones* en comptes de *l'horari laboral*, com passa actualment. Aconseguir-ho requereix la coordinació del temps de les persones a través de la millora en la fluïdesa dels serveis socials, la mobilitat, la diversificació d'horaris, el disseny d'espais públics, etcètera.

La formació permanent

- L'educació i la formació són elements de progrés social i de consolidació de la democràcia que tenen una importància fonamental en la competitivitat i el creixement econòmic.
- Un dels aspectes més destacats de l'actual societat de la informació i del coneixement és l'obligació d'actualitzar permanentment els coneixements al llarg de tota la vida. El més rellevant ja no és l'aprenentatge d'unes determinades tècniques, sinó dominar estratègies que permetin aprendre coneixements de forma continuada i renovar-los.
- Els objectius d'una educació permanent al llarg de tota la vida són desenvolupar l'autonomia i la responsabilitat de les persones i les comunitats, reforçar la capacitat de fer front a les transformacions de

l'economia i promoure la coexistència, la tolerància i la participació dels ciutadans en els diferents àmbits de la societat.

- El concepte d'educació o de formació permanent va molt lligat a la noció de societat educadora, on l'educació general augmenta notablement i un grup social cada cop més ampli disposa d'educació superior que es recicla periòdicament. En aquest context es produeix un enfortiment de la democràcia i de valors com la confiança, la col·laboració i el sentit comunitari.

La participació activa de la gent gran

- Avui dia, les transformacions demogràfiques, el progressiu envelliment de la població, l'augment de l'esperança de vida i la millora de la salut i de l'educació de la gent gran han canviat les característiques quantitatives i qualitatives del col·lectiu de la gent gran i xoquen frontalment amb els estereotips que els donaven un rol de passivitat i inactivitat. Així, en els últims temps, s'ha incrementat significativament la implicació política directa de la gent gran.
- La mobilització activa de la gent gran s'ha de veure com a conseqüència de dos processos diferents: en primer lloc, des de les bases, la gent gran pressiona per fer sentir les seves demandes i, en segon lloc, des de dalt, els polítics han animat de manera conscient aquesta mobilització ja que s'han convertit en un col·lectiu nombrós, influent i poderós.
- Tota la societat es pot beneficiar del seu potencial. En aquest sentit, l'Administració ha d'adoptar un rol de facilitador de la participació des d'aquesta doble perspectiva:
 - Des d'una perspectiva individual, el dret a assolir el màxim desplegament de les capacitats i interessos personals.
 - Des d'una perspectiva social, el dret i el deure a la participació cívica per a la millora de la societat.
- La ciutat de Barcelona té una gran tradició participativa i associativa que es canalitza institucionalment a través de nombroses associacions i dels Consells de Participació que, en el cas de la gent gran, s'anomena Consell Assessor de la Gent Gran de Barcelona.

Dependències

- Les persones dependents són aquelles que, per raons lligades a la falta o la pèrdua de capacitats físiques, psíquiques o intel·lectuals, tenen necessitat d'assistència i/o ajuda important per portar a terme les activitats de la vida diària. Si bé la dependència no és una situació exclusiva de les persones grans, sí que és cert que la seva incidència augmenta amb l'edat.
- El nombre de persones dependents està augmentant i es preveu que ho continuï fent en les pròximes dècades a causa de

l'envelliment de la població i, també, de l'augment del sobreenvelliment.

- Aquest increment de la demanda i el canvi en la consideració social de la dependència coincideixen amb la crisi dels sistemes d'assistència informal (a càrrec a principalment de les dones) que, tradicionalment, s'han fet càrrec de les persones dependents. Aquesta crisi està motivada pels profunds canvis en els models familiars i la creixent incorporació de la dona al mercat laboral.
- En aquest context, el desenvolupament d'una oferta adequada d'assistència professional es fa absolutament indispensable per mitigar les conseqüències de la dependència i per proporcionar una millor qualitat de vida a les famílies i, també, a la persona dependent. En aquest sentit, els experts reclamen que s'han de potenciar i prioritzar aquells serveis socials d'assistència que permetin continuar vivint a casa, com els serveis d'atenció domiciliària o els de teleassistència.
- Aquests serveis, tot i el seu creixement en els últims anys, encara són força escassos en comparació amb el creixent nombre de persones dependents.

Equitat i societat de la informació: exclusió digital

- Les TIC, a part de ser un innegable instrument de desenvolupament amb un gran potencial per reduir l'exclusió social, amaguen un risc de creació de desigualtats socials o de manifestació de les ja existents, en especial, les vinculades al que s'ha anomenat "fractura digital" o "divisió digital".
- La divisió o fractura digital fa referència a l'escissió de la població en dos grans grups: aquelles persones que tenen les capacitats i els mitjans per aconseguir el material i els coneixements per accedir a la societat de la informació i les que no els tenen.
- Una de les primeres conseqüències de la fractura digital es dona en el mercat laboral. Tal com hem assenyalat abans, en un entorn canviant i complex la formació i l'educació permanent es converteixen en factors determinants. Així, apareix una distància cada vegada més gran entre aquells treballadors amb accés lliure i continuat a les TIC i aquells que no hi poden accedir.
- Des de les administracions, s'han de generar polítiques públiques orientades a les persones i al foment del capital humà. En aquest sentit, les administracions han d'afrontar el repte d'incorporar tota la ciutadania a les noves tecnologies de forma equitativa.
- A part del mercat de treball, la fractura digital també té repercussions importants en la capacitat d'obtenir serveis per part de l'Administració. La fractura digital pot generar desigualtats en aquelles persones que no poden accedir a la informació pública en condicions d'igualtat.

- El problema de la fractura digital no és només un problema d'accés, d'infraestructures o de la incapacitat de tenir el material necessari, sinó que també està relacionat amb el fet de tenir una formació digital adequada. Quan parlem de formació digital no ens referim només a una formació tècnica, sinó que cada vegada s'imposa més una formació qualitativa que permeti discriminar i filtrar l'enorme quantitat d'informació que hi ha per internet.

Demandes i expectatives en continuïtat

Habitatge

- L'accés a l'habitatge continua sent una de les principals demandes socials, juntament amb la feina, a la ciutat de Barcelona, sobretot a causa de la forta inflació de preus que s'ha viscut en l'última dècada. Aquesta demanda afecta principalment determinats col·lectius, com ara els joves, que veuen limitada la seva capacitat d'emancipació, els immigrants o les persones grans amb pocs ingressos.
- Els canvis en les estructures demogràfiques, com l'envelliment de la població o la immigració, i els canvis en les estructures de les llars, com l'augment de les famílies monoparentals, l'emancipació de la dona o l'augment de les segones residències, juntament amb un molt baix nivell dels interessos hipotecaris i una tradició cultural que valora més la compra d'un habitatge que viure de lloguer,³⁰ han provocat un increment espectacular de la demanda d'habitatges al conjunt de l'Estat.
- És important ressaltar, però, que els tipus d'interès han mantingut una evolució decreixent en l'última dècada que ha abaratit enormement el preu del diner. Aquest fet ha contribuït, sens dubte, al notable increment de l'endeutament de les llars.
- L'evolució dels preus dels lloguers a la ciutat de Barcelona indica una tendència alcista i no presenta cap indicatiu de desaceleració a curt termini.
- La creació de parcs públics d'habitatge, juntament amb una oferta pública de lloguer són dues de les vies d'actuació del sector públic. Es considera, però, que el lloguer públic, més que no pas els parcs públics d'habitatge, respon al doble objectiu d'obtenir un habitatge a un preu assequible i, alhora, preservar el patrimoni públic com a bé comú per evitar així que les plusvàlues de la revaloració de l'habitatge al cap del temps es quedin en mans privades.

Serveis per a la gent gran

³⁰ El 83% de les llars catalanes vivia, l'any 2000, en habitatges de la seva propietat o cedits i la resta, el 17%, de lloguer.

- L'envelliment de la població és una característica que es dona en totes les societats desenvolupades i és conseqüència altament positiva de les millores del sistema sanitari, el descens de la fecunditat, la reducció de la mortalitat i l'increment de la qualitat de vida de les persones al llarg de les seves vides. Aquest augment quantitatiu i qualitatiu de la vida de les persones provoca que, cada cop més, les persones arribin a l'edat de jubilació amb millors condicions físiques i psíquiques, però també que, en molts casos, s'allarguin els períodes en què les persones grans es troben en una situació de dependència.
- Més enllà d'aquestes raons demogràfiques, el grup de la gent gran ha emergit com un grup social cada vegada més organitzat i amb la intenció de participar de forma activa en els afers socials. Altres qüestions com la necessitat d'abordar els problemes de la gent gran des d'una perspectiva multidisciplinària i de cooperació i coordinació amb el sector privat o el tercer sector, o l'oportunitat que ofereixen les noves tecnologies per crear nous serveis (com, per exemple, la teleassistència) ha provocat que l'oferta de serveis destinats a gent gran es diversifiqués i evolucionés de forma molt notable durant l'última dècada.

Demandes i expectatives en reducció

Equipaments i serveis bàsics

- A la ciutat de Barcelona, una de les principals demandes durant els anys vuitanta eren, sens dubte, demandes que prioritzaven la millora de l'entorn físic en què vivien les persones i la inversió en equipaments i serveis públics, per tal de fer front a l'enorme dèficit que hi havia en aquest sentit.
- Un exemple d'aquestes demandes són els centres cívics i socials dels barris. Per fer front a aquest dèficit es va crear tota una xarxa, repartida per la ciutat, d'equipaments de proximitat i que representaven un punt de referència dels programes municipals de serveis personals al territori i, també, un canal d'accés a programes socioculturals i a iniciatives per a la promoció de la vida associativa i la participació ciutadana. Actualment, amb dades de 2004, el nombre de centres cívics és ja de 49, distribuïts pels diferents districtes i, per tant, ja no constitueixen una demanda prioritària per part dels ciutadans.
- Així doncs, mentre que fa uns anys les demandes de la ciutadania s'adreçaven, sobretot, a incrementar els recursos públics per invertir en infraestructures, avui les principals demandes passen per gestionar el coneixement, la capacitació de les persones i les xarxes de persones i serveis a la ciutat.

4. Principals elements de canvi en les fórmules d'intervenció

4.1. Canvis en els models de govern i de gestió pública

De l'Administració pública tradicional a la nova gestió pública

- **Els anys setanta i vuitanta** van esdevenir una època d'importants crisis econòmiques i socials en moltes de les societats occidentals. Aquestes crisis, caracteritzades per alts dèficits fiscals i una important reducció de la recaptació d'impostos, van evidenciar **un model tradicional d'Administració pública amb una gran sobrecàrrega de costos i una forma ineficient de funcionar que significava un impediment al desenvolupament econòmic de les societats**. Aquest model "tradicional" d'Administració pública es caracteritzava per una alta burocratització i pel monopoli de la producció dels béns i serveis públics.
- A partir d'aquesta evidència van sorgir nombroses iniciatives, que partien sobretot de tesis neoliberals que reclamaven **una reforma en profunditat de les administracions públiques a partir de la introducció de conceptes propis de la teoria econòmica de les organitzacions**. En aquest sentit, les tres E (eficiència, economia i eficàcia) apareixien com a principis de canvi de la gestió pública, així com la introducció de mètodes i tècniques de gestió privada en les organitzacions públiques. **Aquest corrent**, que va tenir diferents expressions als diferents països on es va implantar, va rebre el nom de **nova gestió pública** (*new public management*).
- Així doncs, **el paradigma de la nova gestió pública va significar un procés de transformació radical de les administracions públiques** amb la voluntat de retallar costos, incrementar la transparència i l'eficiència productiva de les organitzacions públiques, reduir les rigideses i aconseguir un personal més incentivat.
- Els principals eixos sobre els quals es construïa la nova gestió pública es poden detallar de la manera següent:
 - **Posar l'èmfasi en els resultats per sobre dels procediments**: El principal canvi respecte a l'Administració pública tradicional consisteix a concentrar-se en els *outputs* que es vulguin aconseguir i flexibilitzar aquelles instruccions i regles internes necessàries per aconseguir-los. És a dir, s'estudien els objectius de l'organització i, en conseqüència,

es determinen els recursos i la tecnologia necessària per aconseguir aquests objectius.

- **Separació entre política i gestió:** en el paradigma de l'Administració pública tradicional, el polític manava i els administradors executaven les ordres. Amb la nova gestió pública, l'administrador passa a ser el gestor i la seva relació amb el polític passa a ser més fluida i menys tecnocràtica. Els gestors adquireixen un rol central en l'elaboració de polítiques públiques.
- **Millorar la competència del sector públic:** actuacions com la creació d'agències amb relació contractual tenen com a objectiu fomentar la competència entre les agències i possibles proveïdors externs privats. Això es fa per reduir costos i augmentar els estàndards de qualitat.
- **Les relacions entre el ciutadà i l'Administració; el ciutadà com a client:** es pretén promoure el control, per part dels ciutadans, d'uns gestors que han de respondre a les demandes i ser més sensibles als col·lectius que l'Administració serveix. Ser client implica el pagament per la prestació d'un servei, amb capacitat d'elecció i potestat per exigir una determinada qualitat en el servei.
- **Els indicadors d'avaluació en la consecució d'objectius:** la preocupació per la consecució de resultats i per uns instruments que permetin mesurar-los xoca amb la visió de l'Administració pública tradicional, que només fixava uns procediments a seguir en cada cas. Així s'avalua si els recursos s'utilitzen de forma eficaç i eficient. Aquesta avaluació serà necessària per a una bona rendició de comptes davant els ciutadans i la societat en general.

■ **A l'Ajuntament de Barcelona aquesta transició va arribar una mica més tard.** Amb la restauració de la democràcia, l'Ajuntament era una entitat altament burocràtica, però que no assegurava ni la legalitat dels processos ni el control legal de l'acció dels regidors i regidores. També hi havia una gran laxitud de les polítiques de personal que comportava incompliments i abusos per part dels funcionaris. Tot això es resumia en un important desprestigi dels funcionaris i de la funció pública local.

■ **Mentre a Europa s'iniciaven aquestes reformes de l'Administració pública local per fer-la més eficient, l'Ajuntament no havia iniciat ni tan sols la reforma administrativa,** fet que l'allunyava encara més de les administracions europees. Aquesta reforma, que es va iniciar cap a 1979, promovia canvis en les condicions de treball, la remuneració del personal i la lluita contra la mala gestió a través de la simplificació i la normalització de procediments, la creació de sistemes d'informació fiables, la desconcentració i la descentralització, etcètera.

- **A mitjan anys vuitanta**, un cop feta la reforma, **s'entra plenament en el corrent de la nova gestió pública**. És una etapa en què es busca l'eficàcia i la transparència dels serveis i es modernitza la gestió. En aquesta època també s'inicien polítiques de qualitat destinades a reestructurar els serveis prenent el ciutadà com a centre de les polítiques públiques.

De la nova gestió pública al nou paradigma de la governança

- Sense negar la validesa de les tesis que aportava el corrent de la nova gestió pública, ja des dels vuitanta i el principi dels anys noranta van començar a sorgir veus que reclamaven que **el govern**, més que ser el centre del poder polític i tenir el monopoli exclusiu de l'articulació de l'interès públic i de la provisió de béns i serveis públics, **s'havia de situar en una posició que facilités la presa de decisions a partir de la interacció entre els poders públics, el sector privat i la resta de la societat**. Aquesta posició, tot i que hi ha múltiples aproximacions diferents, ha rebut el nom de **governança** (*governance*) o de **govern relacional o comunitari**.
- **El concepte de "governança"**, actualment, no gaudeix d'unanimitat pel que fa a la definició, però **fa referència a un nou rol o estil del govern diferent del de control jeràrquic i caracteritzat per un grau d'interacció i cooperació més gran entre l'Estat i els actors no estatals a l'interior de les xarxes de presa de decisions**.
- D'altra banda, la governança significa un canvi en l'equilibri entre l'Estat i la societat civil, en el què es posa l'accent en una ciutadania activa i participativa. En aquest sentit, la governança guarda relació directa amb el concepte de capital social i amb els fonaments socials necessaris per a un desenvolupament social i econòmic sostenible.
- El fenomen de la globalització de les societats ha derivat en una complexitat més gran en què cap actor, ja sigui públic o privat, disposa de tota la informació o de capacitat d'acció suficient per fer front a les demandes d'aquesta societat complexa. Així, **les institucions polítiques ja no han d'assumir el monopoli de l'acció de dirigir la societat sinó que han de permetre un model on es tinguin en compte els interessos, les oportunitats i els recursos tant dels que governen com dels que són governats**.
- En parlar de governança hem de fer referència al concepte de "xarxa" i de "gestió de xarxes". En aquest sentit, **la conformació de xarxes és un element necessari de les noves formes de governança** ja que l'Administració no pot imposar les seves polítiques unilateralment sinó que n'ha de negociar el disseny i la implementació amb els altres actors dels sectors públic i privat. **Per a la construcció sòlida d'aquestes xarxes calen canvis, tant estructurals com culturals, en el si de les administracions**.

- A escala local, les xarxes tenen una característica que les diferencia de les xarxes a escala nacional o internacional i és que tendeixen a incorporar ciutadans anònims al seu interior. **Mentre que a les xarxes nacionals els “actors” solen ser institucions representants del sector empresarial o social, en l'àmbit local tendeixen a ser ciutadans que participen en els processos decisoris.** És en l'àmbit local on la participació ciutadana s'expressa més intensament i esdevé més efectiva.
- Aquesta participació dels ciutadans i de tots els altres actors públics i privats és una característica desitjable ja que moltes polítiques locals es beneficiarien de seguir l'esquema de la governança, no només per gestionar les seves complexitats internes, sinó també per incorporar les millores que aquests actors consideren oportunes i per facilitar la implementació òptima d'aquestes polítiques.
- Des d'aquest punt de vista, **la governança revaloritza el paper de la participació ciutadana en els processos de presa de decisions, mentre que la visió de la nova gestió pública prioritzava i donava més importància als resultats i impactes de la gestió municipal.** Així, es produeix un canvi del govern local com a “prestador de serveis” a un nou rol de “capacitador”, és a dir, s'encarrega de capacitar o habilitar altres actors perquè prestin els serveis col·lectius.
- **Barcelona, amb el canvi de segle, ha entrat de ple en la societat del coneixement** que, assentada en les tecnologies de la informació, representa un canvi estructural en l'àmbit tecnològic, econòmic, social, cultural i polític. Actualment, **la prioritat de la ciutat no és l'entorn físic i tecnològic, sinó més aviat la qualificació de les persones i el seu entorn relacional, personal i social.**
- **L'Ajuntament no actua només com a govern local avançat, sinó que també desenvolupa noves metodologies i processos innovadors en la nova manera de governar i gestionar les polítiques públiques, la qual cosa el situa en el pla de la governança.** En aquest sentit, cal que l'Ajuntament aprofundeixi en el desenvolupament de la gestió en xarxa dels projectes i millori la seva capacitat d'anticipació a les demandes dels ciutadans, alhora que adopta una posició de lideratge d'aquestes xarxes.

4.2. Canvis de prioritats en les polítiques del Sector de Serveis Personals³¹

- Les polítiques públiques que s'han portat a terme des de l'Ajuntament de Barcelona en els darrers anys han respost a prioritats diferents que han anat evolucionant juntament amb la ciutat i s'han anat adaptant a les noves conseqüències i necessitats emergents de la ciutadania.
- **En els vuitanta, les prioritats eren fer front a una important crisi econòmica amb greus conseqüències d'atur i de pobresa econòmica.** Per tant, es buscaven polítiques de xoc, reactives, que poguessin fer front a aquesta situació.
- Una de les grans prioritats d'aquells anys era la de garantir l'accés universal dels serveis públics de benestar social, sobretot en sanitat i educació, per tal d'assegurar que hi poguessin accedir les persones que ho necessitessin. Avui dia, tot i que s'ha avançat molt en aquest sentit, encara queda bastant per fer per tal de consolidar aquests drets i convertir-los en drets reals de la ciutadania.

Temes emergents 1979-1987

■	Joventut
■	Pobresa
■	Persones en atur
■	Fracàs escolar
■	Formació ocupacional
■	Atenció als drogodependents
■	Reducció de la violència
■	Persones amb discapacitats

- **Al principi dels anys noranta, tot i ser un període de gran dinamisme econòmic i social de la ciutat, s'evidencien noves demandes socials com la igualtat de gènere, l'educació i la cultura, l'impacte demogràfic de la gent gran i noves malalties com la sida** –que afectava, sobretot, drogodependents i persones amb pocs recursos–, que generaven noves situacions d'exclusió social.

³¹ 25 anys de democràcia i progrés social a Barcelona. Balanç del Sector de Serveis Personals 1979-2004. Ajuntament de Barcelona, 2004.

Temes emergents 1987-1992	
■	Gent gran
■	Sida
■	Desigualtat de gènere
■	Ciutat educadora
■	Esport per a tothom

- **A partir de mitjan anys noranta fins als nostres dies** Barcelona es consolida com a ciutat referent en l'àmbit internacional, així com a centre direccional de la regió metropolitana i de la macroregió europea, i comença a créixer en el sector de serveis avançats a les empreses. En aquests anys **l'ocupació del sòl fa que s'incrementin molt els preus dels habitatges, fet que genera noves tensions socials igual que el fenomen de la immigració.**
- Una de les prioritats que més ha canviat en els últims 15 anys ha estat la de **les polítiques d'atenció a la infància**. Si bé durant els anys vuitanta les demandes de serveis d'atenció i educació per als infants que no estaven en edat d'escolarització obligatòria anava disminuint, **a partir de mitjan anys noranta**, principalment a causa de la incorporació de la dona al mercat laboral i l'augment de la natalitat gràcies a la població immigrant, **aquestes demandes es troben en expansió**. L'oferta municipal d'escoles bressol ha augmentat any rere any de forma constant des de fa 20 anys i els municipis de Catalunya han creat unes 290 escoles bressol.

Temes emergents 1992-2004	
■	Immigració
■	Habitatge
■	Medi ambient
■	Infància
■	Inclusió social

- **Més enllà dels canvis en les polítiques, també s'han produït canvis pel que fa a les prioritats de gestió i organització de les polítiques socials.** En els darrers anys, **el Sector de Serveis Personals ha desenvolupat polítiques de treball transversal i ha promogut l'elaboració d'estratègies compartides amb el conjunt d'actors de la ciutat** (Pla integral de serveis socials, Projecte educatiu de ciutat, Pla estratègic de l'esport, etcètera) articulant projectes en xarxa i exercint el lideratge de l'acció conjunta d'aquests actors.
- En la societat de la informació i del coneixement, les demandes dels ciutadans són cada cop més complexes i diverses i requereixen més proximitat per tal de millorar la capacitat d'acció. **Així, el treball relacional o comunitari, juntament amb els altres actors (públics o privats), ha passat a ser una prioritat per fer front a les noves conseqüències socials.**

4.3. Tendències evolutives en el tercer sector

Origen i evolució del tercer sector

- No hi ha dubte que el que recentment s'ha anomenat **"tercer sector"** està tenint un paper cada cop més important dins de les societats occidentals contemporànies com a proveïdor de serveis públics i que modifica les agendes d'actuació polítiques o, fins i tot, identifica noves demandes socials que afecten, sobretot, els col·lectius més vulnerables.
- Al llarg del segle XX, l'Estat ha anat incrementant progressivament el seu protagonisme, si més no en les societats occidentals, i intervé cada vegada més en l'esfera social. Les polítiques keynesianes dels anys trenta, les grans nacionalitzacions de la postguerra, les regulacions en múltiples esferes de la vida privada, la universalització de les polítiques redistributives, etcètera, van contribuir a **construir un enorme i poderós sector públic que, encara avui, arriba a gairebé tots els àmbits de la societat.**
- Això no obstant, **dos fenòmens han contribuït a canviar aquesta situació**, sobretot a partir de l'últim quart del segle passat: en primer lloc, a causa de les importants crisis econòmiques dels anys setanta i vuitanta **es va començar a qüestionar l'enorme volum que havia adquirit l'Estat del benestar** i es van començar a buscar noves formes de gestió més eficients i viables i, en segon lloc, **una creixent individualització de les relacions socials** ha permès un redescobriments dels àmbits de realització personal, per part de l'individu, al marge de l'Estat.
- Així, l'increment dels estàndards de vida, la disponibilitat de més temps lliure, els nivells educatius cada vegada més alts, els canvis de rols dins la família, etcètera, han contribuït a un increment de les possibilitats per escollir i ha derivat en un model de societat amb més autonomia personal.
- El replantejament dels estats del benestar i de les seves formes de proveir béns i serveis, i l'augment de l'autonomia personal **han implicat un ressorgiment de la iniciativa associativa dels ciutadans i han contribuït a dissenyar noves formes de col·laboració entre els tres grans sectors (estat – societat – mercat)**. Aquest fet ha potenciat la descentralització de serveis en l'àmbit comunitari, ha ofert noves formes de participació democràtica i ha **creat tot un mosaic d'organitzacions diverses, diferenciades i heterogènies, que avui dia anomenem el tercer sector.**³²

³² **Tercer sector, economia social o tercer sistema** són diferents denominacions per referir-se a un mateix conjunt d'organitzacions empresarials, tot i que responen a diferents perspectives d'anàlisi (econòmica, política, sociològica, etcètera) i, per tant, presenten algunes petites diferències. Per a un estudi més detallat sobre el que comprèn cadascun d'aquests termes podeu consultar: *El Tercer Sector i l'Economia Social a Barcelona*, editat pel Consell Econòmic i Social de Barcelona.

- Així doncs, un cop superada l'època en què l'Estat tenia el monopoli en el camp de les polítiques socials, **s'entra en un nou període en el què l'Estat treballa amb complicitat amb diferents agents tant públics com privats pel benestar social de les persones.**
- Podem definir **el tercer sector**, doncs, com **un conjunt d'organitzacions privades, sense ànim de lucre, que tenen com a objectiu final aconseguir la promoció de les persones, reduir les desigualtats socioeconòmiques i evitar, en última instància, l'exclusió social dels individus.**
- Les entitats i empreses del tercer sector són, en principi, organitzacions properes al territori que han nascut a partir d'iniciatives dels ciutadans i que, per tant, han estat creades de baix a dalt. Això significa que són creades per tal de respondre a les necessitats que, en un moment determinat, ha de satisfer la societat civil. **Es tracta**, doncs, **d'un sector amb un fort component dinàmic.**
- Aquest sector ha anat adquirint en els darrers anys un pes significatiu en la nostra societat, principalment a causa de l'aparició de noves demandes socials que requereixen un grau més gran de flexibilitat i proximitat i, al mateix temps, un augment del desig de participació activa per part de la ciutadania.
- A escala quantitativa, es tracta d'un sector en constant creixement. Actualment **a Catalunya hi ha més de 5.600 organitzacions que mouen més de 900 milions d'euros de pressupost anual. Un volum que significa l'1% del PIB català.**³³ Més enllà del seu impacte en el PIB, el tercer sector genera el 2,4% de l'ocupació del país, unes 52.000 persones a les quals s'han de sumar uns 155.000 voluntaris. Si sumem totes les persones que treballen en entitats i empreses d'economia social, aquesta xifra arriba a 300.000 persones i constitueix entre l'11% i el 12% de la població ocupada.
- **A la ciutat de Barcelona es calcula que l'economia social proporciona entre 85.000 i 90.000 llocs de treball**, que suposen el 10% del total d'assalariats de la ciutat.³⁴ Aquest sector es troba, actualment, en una dinàmica ascendent i permet preveure que, en breu, el nombre de llocs de treball de l'economia social arribarà a ser superior al de la indústria a la ciutat de Barcelona.
- Més enllà, però, d'aquestes dades quantitatives, el tercer sector també conté un valor qualitatiu molt important. **El tercer sector, a partir de les seves activitats, és un element de consolidació dels valors democràtics i de participació ciutadana** i crea valors socials com ara la participació, la solidaritat, la confiança

³³ Dades sobre el tercer sector extretes del *Llibre Blanc del Tercer Sector Cívico-Social*. Centre d'Estudis de Temes Contemporanis (CETC), 2003.

³⁴ Dades sobre l'economia social extretes de l'estudi: *El Tercer Sector i l'Economia Social a Barcelona*, editat pel Consell Econòmic i Social de Barcelona.

mútua, la identitat col·lectiva, etcètera. En definitiva, **genera el que s'ha anomenat capital social.**

Característiques del tercer sector

- A partir de les recerques de comparativa internacional que ha fet la Johns Hopkins University i que han estat la base de molts estudis posteriors,³⁵ s'han establert una sèrie de característiques que han de complir les organitzacions per tal de ser considerades del tercer sector, tot i que algunes, com veurem, són difícilment mesurables:
 - **Estan constituïdes formalment:** les formes jurídiques poden ser diverses (associacions, fundacions, mútues, cooperatives, etcètera). A Catalunya, gairebé el 75% de les entitats d'aquest sector s'han constituït com a associacions.
 - **Tenen un funcionament autònom dels governs:** aquesta característica presenta algunes dificultats ja que no sempre és possible concretar el que vol dir "un funcionament autònom", sobretot si hi incloem la variable del finançament.
 - **No tenen voluntat lucrativa:** això no és obstacle perquè el finançament sigui un dels aspectes més importants per a aquestes organitzacions. A més, no implica que les actuacions prioritzin sempre els objectius i els valors de l'organització, ja que molt sovint el finançament condiciona la direcció i les decisions que es prenen.
 - **Disposen de mecanismes de participació i de democràcia interna:** participació que es tradueix en la implicació dels treballadors, voluntaris i socis en els òrgans de govern.
 - **Presència d'algun tipus de voluntariat:** si la base d'aquestes organitzacions és la participació ciutadana, haurien d'estar formades bàsicament per voluntaris i, en algunes ocasions, per professionals. En realitat, però, succeeix a l'inrevés i són els voluntaris els qui, habitualment, complementen la feina que fan els professionals.
 - **Treballen** en determinats àmbits de la salut, la cultura, el medi ambient, l'educació, el benestar, el lleure, etcètera, **amb l'objectiu de millorar la qualitat de vida dels seus socis i de la societat en general.**
- A l'hora, però, d'identificar si es compleixen o no aquests criteris, ens trobem amb el problema de la **manca d'una sèrie d'indicadors fiables que permetin mesurar de forma clara cadascun dels criteris exposats.** Això fa que els estudis i les aproximacions que es fan al tercer sector s'hagin de flexibilitzar i

³⁵ En el cas de l'Estat espanyol l'estudi ha estat finançat per la Fundación Banco Bilbao Vizcaya: *El sector no lucrativo en España*. José I. Ruiz de Olabuénaga (1999).

no siguin tan exhaustius com seria desitjable, de manera que perden rigor metodològic. Aquest fet, d'altra banda, complica enormement la possibilitat d'establir comparacions entre països o societats diferents.

Les funcions del sector associatiu

- Des del sector associatiu es porten a terme diferents funcions socials. L'enorme diversitat de finalitats, funcionaments, ideologies, àmbits territorials, etcètera, d'aquestes organitzacions fa difícil establir una llista de funcions detallades. En tot cas, les podem agrupar de la manera següent:
 - **Rol de provisió de serveis:** el tercer sector dona una resposta ràpida a les noves necessitats socials que es detecten i assegura diversitat, flexibilitat, proximitat i qualitat en la provisió de serveis.
 - **Rol polític:** les associacions defensen i articulen els interessos de determinats col·lectius amb necessitats específiques. S'han convertit en un actor polític clau que promou un equilibri de forces en les societats democràtiques. En aquest sentit, tal com argumentava D. Putnam, les associacions es converteixen en un marc d'aprenentatge que inculca valors democràtics, de pertinença a la comunitat i de cohesió social.
 - **Funció d'ajuda mútua:** les persones, dins de les organitzacions, s'agrupen de forma voluntària per ajudar-se mútuament a resoldre una situació conflictiva (alcoholisme, drogodependències, problemes de col·lectius minoritaris, etcètera).
 - **Funció d'integració i afiliació:** més que una funció de l'entitat, es tracta d'un benefici que s'obté pel mateix fet de participar, per la xarxa de relacions que genera aquesta participació i per les experiències que li permet viure.

Tipologia del tercer sector

- **Tot i que hi pot haver multitud de tipologies en funció del criteri seleccionat** (àmbit, finalitat, activitat, estructura, forma jurídica, etcètera), **cap d'aquestes és completament satisfactòria ja que, tal com hem exposat, es fa difícil trobar criteris que es puguin mesurar de forma objectiva.** Quan es parla del tercer sector es fa referència a una realitat molt heterogènia a causa de la diversitat de col·lectius atesos i de les diferències dels serveis que ofereixen. Tradicionalment, les organitzacions del sector han tendit a agrupar-se segons les necessitats dels beneficiaris, però actualment s'observa una tendència a unir-se a partir de la tipologia del servei o el tipus d'activitat que fan.

- Això no obstant, aquí només intentarem –a partir de les nombroses tipologies existents–, proposar-ne algunes que s’han presentat i que posen l’èmfasi en diferents elements clau de les organitzacions.

Classificació internacional d’entitats no lucratives³⁶

CLASSIFICACIÓ INTERNACIONAL D’ORGANITZACIONS NO LUCRATIVES: PRINCIPALS GRUPS I SUBGRUPS	
Cultura i oci: · Cultura i art · Esports · Altres activitats recreatives	Dret, assessorament legal i polític: · Drets civils i assessorament legal · Drets i serveis jurídics · Organitzacions polítiques
Educació i investigació: · Educació primària i secundària · Educació superior · Altra educació · Investigació	Intermediaris filantròpics i promoció del voluntariat
Sanitat: · Hospitals i rehabilitació · Residències per a la gent gran · Salut mental i serveis d’urgència · Altres serveis sanitaris	Internacional: · Ajuda al desenvolupament, humanitària i d’emergència
Serveis socials: · Serveis socials · Emergències i ajuda · Ajuda i manteniment de rendes	Religió: · Associacions i congregacions religioses
Medi ambient: · Medi ambient · Protecció dels animals	Associacions empresarials i professionals, sindicats
Desenvolupament i habitatge: · Desenvolupament econòmic, social i comunitari · Habitatge · Ocupació i formació	Diverses, no classificades

- La classificació de les organitzacions segons el tipus d’activitat que s’ha elaborat per al ***Llibre Blanc del Tercer Sector Cívico-Social*** ha portat a la creació de 14 grups diferenciats. Tot i que dins de cada subsector hi pot haver organitzacions de tipus molt divers, es pot parlar d’11 subsectors específics (alcoholisme i drogoaddicció, desocupats, disminuïts, dones, gent gran, immigrants, infància i joventut, malalties i sida, pobresa i marginació) i tres de genèrics (general i altres, veïns i obra social de les caixes).
- A escala de Catalunya, **trobem una presència important d’organitzacions de disminuïts (19%) i de gent gran (19%), mentre que les de desocupats i les obres socials de les caixes tenen un pes poc rellevant (entre l’1 i el 2%)**. Les organitzacions d’infància i joventut i de malalties se situen amb l’11% i el 9%, respectivament.

³⁶ Salamon, Lester M. i Anheir, Helmut K: *The international Classification of Nonprofit Organizations: ICNPO-Revision 1 1996*, Working Paper of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Project, núm. 19. Baltimore 1993.

- La gran disparitat en el nombre d'organitzacions, però, **no significa que els col·lectius amb més organitzacions especialitzades siguin els que finalment reben un volum de serveis més gran**. Per exemple, encara que hi hagi poques organitzacions de desocupats, si ens fixem en el pressupost i en els usuaris atesos veiem que el pressupost per usuari és força elevat.
- D'altra banda, els disminuïts, a part de ser el col·lectiu amb un nombre més gran d'organitzacions, també són els que tenen un pressupost per usuari més elevat.

Pressupost per usuari en organitzacions del tercer sector (dades en euros)

	Nombre d'organitzacions	Mitjana d'usuaris atesos	Mitjana de pressupost	Pressupost per usuari
Drogoaddicció i alcoholisme	41	769	180.014	235
Desocupats	18	1.017	986.093	970
Disminuïts	160	323	831.225	2.573
Dones	71	308	29.502	96
Gent gran	160	1.344	154.120	115
Immigrants	47	2.491	161.497	65
Infància i joventut	95	2.517	361.179	144
Malalties / sida	77	2.273	159.499	70
Pobresa / marginació	50	1.345	621.034	462
Veïns	60	1.704	29.084	17
Obra social de les caixes	6	162.343	2.408.853	15
General i altres	52	979	346.651	355

Font: *Llibre Blanc del Tercer Sector Cívico-Social*. Centre d'Estudis de Temes Contemporanis (CETC).

Relació amb l'Administració en el marc de la societat relacional

- El tercer sector està creixent de forma constant i continuada i cada cop té un paper més important en la provisió de serveis i béns públics, així com en la detecció de nous problemes i noves conseqüències socials. Aquestes qüestions requereixen **un procés d'interacció amb l'Administració pública i la qualitat d'aquestes relacions tindrà un impacte vital en el desenvolupament de nous models de provisió de serveis i de benestar social**.
- Aquestes interaccions poden anar des de la rivalitat o la competició fins a diferents formes de cooperació o col·laboració amb un compromís a llarg termini. **Les subvencions solen ser el suport més habitual**, però també es poden cedir espais, oferir la possibilitat de participar en processos consultius, assessorament, contractar o proveir serveis de forma conjunta, etcètera.

- Així doncs, l'Administració pública i el tercer sector són dos actors que estan cridats a actuar de forma complementària per tal de millorar i potenciar les sinergies entre ells i, així, assolir objectius comuns, tot i que des de rols diferenciats:
 - D'una banda, **els poders públics han de garantir de forma eficaç valors com la universalitat i l'equitat en la satisfacció de les necessitats** a través de polítiques públiques sòlides i amb lleis que permetin avançar en el reconeixement dels drets socials. Per tal d'aconseguir-ho hauran de planificar, legislar, controlar, avaluar, finançar, etcètera.
 - **El tercer sector**, en canvi, ha d'assumir el rol de ser el canal organitzat de participació activa i voluntària per tal d'abordar els problemes i les conseqüències socials que vagin sorgint. Aquestes organitzacions **poden aportar proximitat, qualitat i vigilància atenta als col·lectius més vulnerables**.
- Actualment, però, les relacions entre tercer sector i les administracions públiques no són tan intenses com seria desitjable ja que predominen els prejudicis i les relacions de desconfiança mútua dels uns envers dels altres. A més, aquesta falta de relacions afecta sobretot les entitats més petites.
- D'altra banda, **normalment hi ha una clara dependència financera de les organitzacions del tercer sector respecte a l'Administració** que no contribueix a aconseguir la compenetració i la confiança necessàries per assolir els objectius comuns. **S'ha de buscar un punt intermedi que permeti combinar l'autonomia de les organitzacions amb la capacitat de control per part de l'Administració**.
- **La majoria d'entitats no disposa d'una xarxa de donants o particulars que els assegurin un finançament bàsic i**, en molts casos, **depenen del finançament públic**. Per a aquestes entitats, aquesta dependència pot suposar una modificació dels seus objectius originals o una limitació de les seves capacitats operatives ja que la relació amb l'Administració implica un increment en la formalització i tràmits en la gestió de l'activitat. Això les força a una progressiva professionalització que desmotiva i perjudica la incorporació del voluntariat. **Els professionals assumeixen progressivament més control intern mentre que el paper dels voluntaris es debilita**.
- A més, la dependència financera pot suposar, per a les entitats, problemes de continuïtat en situacions de canvi polític i de **subfinançament crònic**, ja que per a determinades organitzacions i activitats resulta molt difícil complementar el finançament a partir d'altres fonts.
- Si relacionem la grandària de l'organització amb les subvencions que rep podem observar, segons el *Llibre Blanc del Tercer Sector Cívico-Social*, que les subvencions signifiquen una mitjana del 25% dels ingressos en les associacions de menys de 60.000 euros de pressupost, mentre que en les organitzacions mitjanes aquest import és del 35% dels ingressos. En les macroorganitzacions aquesta xifra és

del 40%. Així doncs, sembla que **les administracions opten per donar suport a aquelles entitats ja consolidades, atès que l'import de les subvencions creix més que proporcionalment amb relació al volum de l'organització.**

- Atesa la necessitat de seguir determinats processos burocràtics, **un dels perills de les relacions amb l'Administració és que es pot tendir a una estandardització dels serveis que s'ofereixen des de les entitats.** Això pot derivar en una pèrdua de la flexibilitat i la proximitat operativa d'aquestes organitzacions i en **una progressiva tendència a l'isomorfisme de les entitats grans** que segueixen la manera de fer de l'Administració.³⁷
- Una de les causes d'aquesta excessiva burocràcia es troba en els mecanismes de control de les subvencions i contractes, per part de l'Administració. **El control, avui dia, es basa majoritàriament en el control pressupostari (costos i despeses) més que no pas en una avaluació real de l'impacte i la qualitat dels serveis oferts.** Aquesta segona forma d'exercir el control de les entitats requeriria, però, un esforç important per part de l'Administració per tal de definir uns objectius clars i uns indicadors que permetessin avaluar-los.
- D'altra banda, una queixa habitual per part de les entitats referent a les seves relacions amb l'Administració es refereix a la **descoordinació entre els diferents nivells administratius**, ja que cada Administració imposa condicions diferents que generen un plus de burocratització i que suposen un desgast important de recursos per part de les organitzacions.

El funcionament de les organitzacions

- Quan les organitzacions assolixen una grandària determinada i unes responsabilitats socials importants requereixen un funcionament intern que els permeti i els faciliti poder exercir aquestes funcions. Aspectes interns com l'estructura, els equips humans, els òrgans de govern, la definició d'una estratègia, etcètera, són factors clau per al bon funcionament d'una organització.
- En un entorn d'interrelació amb altres entitats, administracions, empreses, etcètera, cal consolidar les estructures organitzatives. **El gran repte de les organitzacions és la necessitat de consolidar les estructures** (definició d'objectius, funcions i responsabilitats, etcètera) **per tal d'aprofitar sinergies i recursos sense caure en el perill de la centralització excessiva.** Així doncs, es tracta de combinar flexibilitat i capacitat d'adaptació amb unes estructures organitzatives sòlides que permetin assolir els objectius.

³⁷ *Entorn en transformació i Tercer Sector.* Tesi doctoral de Pilar Pujol Furriols. Octubre 2003. Universitat Autònoma de Barcelona.

- La separació de funcions operatives o de gestió és fonamental per al bon funcionament d'una organització. Això s'hauria de concretar en **una definició clara de les funcions que ha de fer l'equip de govern i en una renovació periòdica dels seus membres**, tot i que presenta algunes dificultats i requereix un gran esforç, sobretot per a les entitats més petites.
- Un altre element bàsic de les organitzacions del tercer sector ha de ser **impulsar una planificació a mitjà i llarg termini que les predisposi a estar més obertes als canvis de l'entorn** i els permeti, així, optimitzar els seus recursos disponibles.
- La creixent demanda de més i millors serveis per part d'aquestes organitzacions les obliga a **esforçar-se per atreure personal i formar bons equips humans**. La gestió, selecció, formació i seguiment dels recursos humans es converteix, doncs, en una tasca fonamental a la qual s'han de destinar recursos.
- **La formació i la possibilitat que donen les organitzacions per créixer personalment i professionalment també és molt important per a la motivació i satisfacció del personal.** L'Administració, en aquest cas, ha de tenir un rol de facilitador de recursos i programes de formació. En aquest sentit, les entitats de segon nivell també poden tenir un paper prioritari sobretot per a les organitzacions més petites que no disposen de recursos ni plans de formació interns complets.
- Finalment, és important destacar **la necessitat d'un finançament que s'adeqüi a les característiques bàsiques de l'organització:** capacitat de gestió, grandària, tipus d'activitats, etcètera, i que es converteixi en un element estratègic més. Reduir la dependència financera a una sola empresa o Administració, incrementar el nivell de finançament privat o millorar i professionalitzar la gestió de la tresoreria poden ser mecanismes que ajudin a millorar la prestació final dels serveis.

Perspectives de futur per al tercer sector

- Alguns dels temes que els experts del tercer sector han considerat com a punts clau per al bon desenvolupament del sector en els pròxims anys es poden agrupar en quatre grans àmbits:³⁸

A. Impacte i el paper del tercer sector en la societat:

- 1) **Enfocar el treball cap als resultats:** s'han d'oferir resultats que puguin ser mesurables, per tal d'explicar què es fa des del sector, així com per poder avaluar la consecució dels objectius i poder retre comptes amb transparència. Això també requereix un canvi cultural.

³⁸ Una part d'aquestes reflexions s'han extret de les conclusions de la jornada de l'Observatori del Tercer Sector que va tenir lloc el passat 28 de juny de 2005.

- II) **Mantenir la capacitat d'incidència:** continuar sent agents de transformació de la societat. No perdre l'oportunitat d'exercir aquest lideratge.
- III) **Ser competitiu en la prestació de serveis:** fins i tot en aquells serveis en els quals sigui convenient o necessària la titularitat pública. Per tal de ser competitiu, el sector ha de millorar les seves eines de gestió i la formació en tasques gerencials dels seus equips humans.
- IV) **Establir aliances amb els diferents agents socials:** treballar en xarxa juntament amb altres organitzacions tant de tipus públic com privat.
- V) **Millorar les relacions entre el tercer sector i les administracions públiques:** treballant conjuntament per a l'extensió i consolidació dels drets socials, aprofundint en les cultura de la col·laboració. El control de les entitats del tercer sector ha de mesurar l'impacte real i la qualitat dels serveis i no ha de ser, únicament, un control pressupostari. També s'ha d'evitar que el preu sigui l'únic criteri de competència en les adjudicacions de l'Administració pública.
- VI) **Aprofundir en la creació d'identitat del tercer sector:** una identitat no basada només en la forma jurídica, sinó en valors com l'assumpció de responsabilitats col·lectives, l'absència de finalitat de lucre, el treball en xarxa, la generació de capital social, etcètera.

B. Necessitats noves i més complexes en un món canviant: prestar atenció a les noves necessitats socials i fer front a l'increment de la quantitat i complexitat de les demandes socials. Aquesta complexitat ha de fixar un nou repartiment de responsabilitats entre les persones, les famílies, les xarxes socials primàries, les comunitats, el mercat i el sector públic.

- I) **La immigració** aporta riqueses, però genera demanda de serveis i recursos.
- II) **L'envelliment** i les seves conseqüències, no només negatives, en els camps social i sanitari.
- III) **El territori** com a espai per viure i participar i **el temps** que es reorganitza millor per assolir més qualitat de vida.
- IV) **Més demandes socials**, més complexes i amb uns recursos públics limitats.

C. Millores en el si de les organitzacions:

- I) **Les persones a les organitzacions:** aprofundir en els equips multidisciplinaris, treballar aspectes com la perspectiva de gènere, la clarificació d'un marc laboral estable, la potenciació del voluntariat, buscar noves formes d'organització del treball, harmonitzar treball voluntari i professional, etcètera.
- II) **Diversificació dels recursos econòmics:** captació de patrocinis, *fundraising*, etcètera, per tal de no ser tant dependent de l'Administració o d'una sola empresa ja que això limita radicalment la independència.
- III) **Organització interna:** potenciar el treball des d'una visió estratègica, consolidar l'especialització i la democràcia interna, la col·laboració amb altres entitats, la implantació de sistemes de qualitat, la millora i consolidació dels òrgans de govern aprofundint en la transparència i l'eficiència en l'ús de recursos, la utilització de les noves tecnologies, etcètera.
- IV) **Necessitat de la comunicació:** entenent-la com un element clau de l'organització. Les campanyes de comunicació s'han d'integrar dins de l'estratègia organitzativa i potenciar la gestió de la marca.

D. Concreció i definició del marc legal: les administracions públiques tenen un paper molt important a l'hora d'aclarir i posar límits al tercer sector i oferir cobertura legal a nous models organitzatius que puguin anar sorgint, però, al mateix temps, el sector ha de tenir un paper clau en la seva delimitació, mitjançant criteris d'homologació i subrogació. En aquest sentit, les entitats de segon nivell han d'exercir un rol molt important. L'actual marc legal afavoreix les fundacions per sobre de les altres formes jurídiques i això provoca que moltes organitzacions decideixin la seva forma jurídica en funció d'interessos fiscals més que no pas per la seva voluntat i forma de funcionar.

- I) **Mesures legislatives:** reforma de l'Estatut, la Llei de serveis socials, la Llei de la dependència, Llei d'associacions, etcètera. Establir marcs jurídics i fiscals que facilitin la viabilitat financera del sector estimulant mesures de tipus fiscal, com ara exempcions fiscals, tractament específic en les cotitzacions socials, incentius al mecenatge, etcètera.

- II) **Incorporar diferents plans:** Pla d'acció per a la inclusió i la cohesió social, Pla de suport al tercer sector, Pla director d'immigració i cooperació, etcètera.

4.4. Empreses i benestar: la responsabilitat social corporativa

- En un món globalitzat, la societat exigeix, cada cop més, que les empreses tinguin un comportament social responsable envers l'entorn. **Molts ciutadans han modificat les seves pautes de conducta i de compra incloent-hi valors ètics, socials o mediambientals i, ara, demanen a les empreses que facin el mateix.**
- **La responsabilitat social corporativa de les empreses (RSC), tot i que no hi ha consens sobre la seva definició, és un mecanisme mitjançant el qual les empreses decideixen, voluntàriament, integrar la consecució d'una sèrie d'objectius socials i mediambientals en les operacions comercials i en les relacions amb els seus interlocutors**³⁹. Així, l'RSC és un comportament voluntari molt lligat a una concepció de desenvolupament sostenible i que afecta, en gran mesura, la gestió de l'empresa mateixa.
- Un dels primers aspectes que es ressalta sobre l'RSC des de la Comissió Europea és que “ser socialment responsable” **no significa solament complir plenament les obligacions jurídiques, sinó també anar més enllà del compliment i invertir més en el capital humà, l'entorn i els interlocutors.**
- L'RSC implica un canvi de perspectiva. Una tendència que suposa l'assumpció que **una empresa no és només una institució econòmica sinó també una institució social**. La idea de sostenibilitat corporativa pressuposa que aquestes empreses aconseguirien els seus objectius econòmics integrant les dimensions econòmiques, socials i mediambientals en les seves estratègies empresarials.
- D'altra banda, el caràcter “voluntari” de l'RSC ha obert un debat entre la posició empresarial que defensa aquest component voluntari com a aspecte central de l'RSE i diverses organitzacions socials que consideren que això no és una garantia suficient i que reclamen una regularització més clara en aquest sentit per part dels organismes públics.
- Des d'un punt de vista tradicional, les empreses eren vistes únicament com a proveïdores d'ocupació i generadores de riquesa, sense que se'ls pogués exigir cap tipus de responsabilitat social. A partir d'aquí, qualsevol intervenció social de l'empresa era concebuda com una activitat caritativa o filantròpica. Des d'aquest punt de vista, l'empresa només havia de respondre davant dels seus accionistes.

³⁹ Definició extreta del *Llibre verd: fomentar un marc per a la responsabilitat social de les empreses*. Brussel·les, 2001.

- La nova mentalitat que sorgeix de **l'RSC concep l'empresa com un sistema obert, que es relaciona amb el seu entorn i en el qual l'obtenció de beneficis no és independent d'altres factors que afecten aquest entorn**. Així, **l'RSE s'expressa davant dels treballadors** (millora de les relacions laborals, conciliació de la vida familiar i la vida laboral, formació permanent, inserció de personal amb discapacitats, etcètera), **però també davant dels altres interlocutors** (ciutadans, clients, consumidors, sector públic, mitjans de comunicació, etcètera).
- A Europa hi ha una llarga tradició d'empreses socialment responsables, però el que s'intenta fer actualment des de les directives europees és intentar gestionar aquesta responsabilitat de manera estratègica, incorporada i integrada a l'estratègia empresarial, i facilitar instruments adequats per fer-ho. Les diferents administracions públiques, igual que la Comissió Europea, han de fomentar les pràctiques empresarials responsables des d'un punt de vista social i ecològic.
- Amb relació a **l'RSC** també s'ha assenyalat que **està modificant les expectatives que els ciutadans tenen de les empreses** i que una mala gestió de l'RSE pot provocar una pèrdua de valor de la marca a partir d'unes determinades respostes per part dels consumidors: boicots a determinats productes, denúncies a través dels mitjans de comunicació, etcètera. D'altra banda, però, les empreses també s'han adonat que l'RSE els pot produir beneficis a partir d'una millora positiva de la seva imatge corporativa a llarg termini, amb el perill inherent que utilitzin l'RSE únicament com a instrument de màrqueting sense cap contingut ideològic.
- **L'Ajuntament de Barcelona, des del Sector de Serveis Personals, ha iniciat recentment, l'elaboració d'un marc adequat per afavorir la responsabilitat social de les empreses**. Es vol impulsar i donar suport a aquelles entitats que ja estan treballant en la implantació de mesures relacionades amb l'ètica empresarial i destacar les relacionades amb la igualtat d'oportunitats entre homes i dones. Aquest projecte, Plans d'igualtat a les empreses de la ciutat de Barcelona, s'inscriu en el marc del Programa municipal per a les dones 2001-2004.

4.5. La iniciativa social i sector empresarial en benestar social

- Aquest apartat fa referència a les empreses que tenen l'objectiu de crear projectes empresarials innovadors, econòmicament rendibles i competitius però que tinguin una finalitat d'interès social i col·lectiu, és a dir, que resolguin problemes socials. Empreses que treballen per a la cohesió social i la solidaritat i que intenten conciliar la rendibilitat econòmica amb la rendibilitat social.
- A diferència de la "responsabilitat social de les empreses" (RSE) que és un instrument a partir del qual les empreses decideixen integrar uns objectius socials o mediambientals en les seves operacions comercials, **la iniciativa social del sector empresarial en benestar social** va una mica més enllà i **fa referència a empreses que tenen com a valors principals la primacia de les persones sobre el capital, la gestió participativa i democràtica, el compromís amb la ciutadania activa i la implicació en la comunitat.**
- Tot i que busquen la rendibilitat econòmica, el màxim objectiu d'aquestes empreses no és maximitzar els beneficis, sinó que s'orienten, en última instància, a les persones i al seu entorn. Un dels grans èxits d'aquestes empreses ha estat la generació d'ocupació entre els col·lectius més exclosos socialment com, per exemple, discapacitats, adults aturats de llarga durada, etcètera.
- Aquestes empreses, que formen part de l'economia social, són socialment responsables, potencien un desenvolupament sostenible del territori on s'ubiquen i són un factor fonamental per al desenvolupament d'una societat equitativa i cohesionada. A més, són generadores de capital social. Així doncs, **el valor afegit d'aquestes empreses és la seva capacitat d'implicar les persones en projectes competitius que assegurin la prestació de béns i serveis d'interès general als seus beneficiaris, alhora que creen riquesa dins del territori.**

4.6. Conclusions i tendències

Canvis en els models de govern i de gestió pública

De l'Administració pública tradicional a la nova gestió pública:

- Els anys setanta i vuitanta van esdevenir una època d'importants crisis econòmiques i socials en moltes de les societats occidentals. Aquestes crisis, caracteritzades per alts dèficits fiscals i una important reducció de la recaptació d'impostos, van evidenciar un model tradicional d'Administració pública amb una gran sobrecàrrega de costos i una forma ineficient de funcionar que significava un impediment al desenvolupament econòmic de les societats.
- A partir d'aquesta evidència van sorgir nombroses iniciatives que partien sobretot de tesis neoliberals, que reclamaven una reforma en profunditat de les administracions públiques a partir de la introducció de conceptes propis de la teoria econòmica de les organitzacions. Aquest corrent va rebre el nom de nova gestió pública (*new public management*). Els seus eixos principals eren:
 - Posar l'èmfasi en els resultats per sobre dels procediments
 - La separació entre política i gestió
 - Millorar la competència del sector públic
 - Les relacions entre el ciutadà i l'Administració; el ciutadà com a client
 - Els indicadors d'avaluació en la consecució d'objectius
- A l'Ajuntament de Barcelona aquesta transició va arribar una mica més tard. Quan a Europa s'iniciaven aquestes reformes de l'Administració pública local per fer-la més eficient, l'Ajuntament no havia iniciat ni tan sols la reforma administrativa. A mitjan anys vuitanta, un cop feta la reforma, s'entra plenament en el corrent de la nova gestió pública.

De la nova gestió pública al nou paradigma de la governança

- Ja des dels anys vuitanta i el començament dels noranta, van començar a sorgir veus que reclamaven que el govern s'havia de situar en una posició que facilités la presa de decisions a partir de la interacció entre els poders públics, el sector privat i la resta de la societat. Aquesta posició, tot i que hi ha múltiples aproximacions diferents, ha rebut el nom de governança (*governance*) o de govern relacional o comunitari.

- El concepte de “governança”, actualment, no gaudeix d’unanimitat pel que fa a la definició però fa referència a un nou rol o estil del govern, diferent del de control jeràrquic i caracteritzat per un major grau d’interacció i cooperació entre l’Estat i els actors no estatals a l’interior de les xarxes de presa de decisions.
- Les institucions polítiques ja no han d’assumir el monopoli de l’acció de dirigir la societat sinó que han de permetre un model on es tinguin en compte els interessos, les oportunitats i els recursos tant dels que governen com dels que són governats.
- La conformació i gestió de xarxes és un element necessari de les noves formes de governança ja que l’Administració no pot imposar les seves polítiques unilateralment sinó que n’ha de negociar el disseny i la implementació amb els altres actors dels sectors públic i privat.
- La governança revaloritza el paper de la participació ciutadana en els processos de presa de decisions, en oposició a la visió de la nova gestió pública que prioritzava i donava més importància als resultats i els impactes de la gestió municipal.
- L’Ajuntament de Barcelona no només actua com a govern local avançat, sinó que també desenvolupa noves metodologies i processos innovadors en la nova manera de governar i gestionar les polítiques públiques que el situen en el pla de la governança.

Canvis de prioritats en les polítiques del Sector de Serveis Personals

- Les polítiques públiques que s’han portat a terme des de l’Ajuntament de Barcelona en els darrers anys han respost a prioritats diferents que han anat evolucionant juntament amb la ciutat i que s’han anat adaptant a les noves conseqüències i necessitats emergents de la ciutadania.
- En els vuitanta, les prioritats eren fer front a una important crisi econòmica amb greus conseqüències d’atur i de pobresa econòmica. Per tant, es buscaven polítiques de xoc, reactives, que poguessin fer front a aquesta situació.
- Al principi dels anys noranta, tot i ser un període de gran dinamisme econòmic i social de la ciutat, s’evidencien noves demandes socials com la igualtat de gènere, l’educació i la cultura, l’impacte demogràfic de la gent gran i les derivades de noves malalties com la sida.
- A partir de mitjan anys noranta fins als nostres dies, l’ocupació del sòl fa incrementar molt els preus dels habitatges, fet que crea noves tensions socials igual que el fenomen de la immigració.

- Una de les prioritats que més ha canviat en els últims 15 anys ha estat la de les polítiques d'atenció a la infància. Si bé durant els anys vuitanta les demandes de serveis d'atenció i educació per als infants que no estaven en edat d'escolarització obligatòria anava disminuint, a partir de mitjan anys noranta, principalment a causa de la incorporació de la dona al mercat laboral i a l'augment de la natalitat gràcies a la població immigrant, aquestes demandes es troben en expansió.
- També s'han produït canvis pel que fa a les prioritats de gestió i organització de les polítiques socials. En els darrers anys, el Sector de Serveis Personals ha desenvolupat polítiques de treball transversal i ha promogut l'elaboració d'estratègies compartides amb el conjunt d'actors de la ciutat
- A la societat de la informació i del coneixement, les demandes dels ciutadans són cada cop més complexes i diverses i requereixen més proximitat per tal de millorar la capacitat d'acció. Així, el treball relacional o comunitari, juntament amb els altres actors (públics o privats), ha passat a ser una prioritat per fer front a les noves conseqüències socials.

Tendències evolutives en el tercer sector

Origen i evolució del tercer sector

- El replantejament de l'Estat del benestar i de les seves formes de proveir béns i serveis, com també l'augment de l'autonomia personal, ha implicat un ressorgiment de la iniciativa associativa dels ciutadans i ha contribuït a dissenyar noves formes de col·laboració entre els tres grans sectors (estat – societat – mercat) i ha creat tot un mosaic d'organitzacions diverses, diferenciades i heterogènies que avui dia anomenem el tercer sector.
- Podem definir el tercer sector, doncs, com un conjunt d'organitzacions privades, sense finalitat de lucre, que tenen com a objectiu final aconseguir la promoció de les persones, reduir les desigualtats socioeconòmiques i evitar, en última instància, l'exclusió social dels individus. Es tracta d'un sector amb un fort component dinàmic.
- Aquest sector ha anat adquirint en els últims anys un pes significatiu en la nostra societat per raó, principalment, de l'aparició de noves demandes socials que requereixen un major grau de flexibilitat i proximitat i, al mateix temps, a un augment del desig de participació activa per part de la ciutadania.
- El tercer sector, a partir de les seves activitats, és un element de consolidació dels valors democràtics i de participació ciutadana, genera valors socials tals com la participació, la solidaritat, la confiança mútua, la identitat col·lectiva, etcètera. En definitiva, genera el que s'ha anomenat capital social.

Característiques del tercer sector

- S'han establert una sèrie de característiques que han de complir les organitzacions per tal de ser considerades del tercer sector, tot i que algunes són difícilment mesurables:
 - Estan formalment constituïdes.
 - Tenen un funcionament autònom del govern.
 - No tenen finalitat lucrativa.
 - Disposen de mecanismes de participació i de democràcia interna.
 - Hi participa algun tipus de voluntariat.
 - Treballen amb l'objectiu de millorar la qualitat de vida dels seus socis i de la societat en general.

- A l'hora, però, d'identificar si es compleixen o no aquests criteris, ens trobem amb el problema de la manca d'una sèrie d'indicadors fiables que permetin mesurar de forma clara cadascun dels criteris exposats.

Les funcions del sector associatiu

- L'enorme diversitat de finalitats, funcionaments, ideologies, àmbits territorials, etcètera, d'aquestes organitzacions fa difícil establir una llista de funcions detallades. En tot cas, podem agrupar-les de la manera següent:
 - **Rol de provisió de serveis.**
 - **Rol polític:** les associacions defensen i articulen els interessos de determinats col·lectius amb necessitats específiques.
 - **Funció d'ajuda mútua:** les persones, dins de les organitzacions, s'agrupen de forma voluntària per ajudar-se mútuament a resoldre una situació conflictiva.
 - **Funció d'integració i afiliació:** més que una funció de l'entitat, es tracta d'un benefici que s'obté pel mateix fet de participar, per la xarxa de relacions que genera aquesta participació i per les experiències que li permet viure.

Relació amb l'Administració en el marc de la societat relacional

- L'Administració pública i el tercer sector són dos actors que estan cridats a actuar de forma complementària per tal de millorar i potenciar les sinergies entre ells i, així, assolir objectius comuns, tot i que des de rols diferenciats.

- Actualment, però, les relacions entre tercer sector i administracions públiques no són tan intenses com seria desitjable ja que predominen els prejudicis i les relacions de desconfiança mútua dels uns respecte als altres.
- Normalment predomina una clara dependència financera de les organitzacions del tercer sector respecte a l'Administració que no afavoreix aconseguir aquesta compenetració i confiança necessàries per assolir els objectius comuns.
- La majoria d'entitats no disposa d'una xarxa de donants o particulars que els assegurin un finançament bàsic i, en molts casos, depenen del finançament públic. Els professionals assumeixen progressivament més control intern mentre que el paper dels voluntaris es debilita.
- A causa de la necessitat de seguir determinats processos burocràtics, un dels perills de les relacions amb l'Administració és que es pot tendir cap a una estandardització dels serveis que s'ofereixen des de les entitats i una progressiva tendència a l'isomorfisme de les entitats grans que segueixen la manera de fer de l'Administració.
- El control, avui dia, es basa majoritàriament en el control pressupostari (costos i despeses) més que no pas en una avaluació real de l'impacte i la qualitat dels serveis oferts.

El funcionament de les organitzacions

- El gran repte d'aquestes organitzacions és la necessitat de consolidar les estructures organitzatives (definició d'objectius, funcions i responsabilitats, etcètera) per tal d'aprofitar sinèrgies i recursos sense caure en el perill de la centralització excessiva.
- La separació de funcions operatives o de gestió és fonamental per al bon funcionament d'una organització. Això s'hauria de concretar en una definició clara de les funcions que ha de portar a terme l'equip de govern i en una renovació periòdica dels seus membres.
- Impulsar una planificació a mitjà i llarg termini que les predisposi a estar més obertes als canvis de l'entorn.
- La creixent demanda de més i millors serveis per part d'aquestes organitzacions les obliga a esforçar-se per atreure personal i formar bons equips humans.
- La formació i la possibilitat que donen les organitzacions per créixer personalment i professionalment també és molt important per a la motivació i satisfacció del personal.
- La necessitat d'un finançament que s'adeqüi a les característiques bàsiques de l'organització.

Perspectives de futur per al tercer sector

A. L'impacte i el paper del tercer sector en la societat:

- Enfocar el treball cap als resultats.
- Mantenir la capacitat d'incidència.
- Ser competitiu en la prestació de serveis.
- Establir aliances amb els diferents agents socials.
- Millorar les relacions entre el tercer sector i les administracions públiques. Aprofundir en la creació d'identitat del tercer sector.

B. Noves i més complexes necessitats en un món canviant

- La immigració aporta riqueses, però genera demanda de serveis i recursos.
- L'envelliment i les seves conseqüències, no només negatives, en els camps social i sanitari.
- El territori com a espai per viure i participar i el temps que es reorganitza millor per assolir més qualitat de vida.
- Més demandes socials, més complexes i amb uns recursos públics limitats.

C. Les millores en el si de les organitzacions:

- Les persones a les organitzacions.
- Diversificació dels recursos econòmics.
- Organització interna.
- La necessitat de la comunicació.

D. Concreció i definició del marc legal:

- Mesures legislatives.
- Incorporar diferents plans.

Empreses i benestar: la responsabilitat social corporativa

- La responsabilitat social de les empreses és un mecanisme mitjançant el qual les empreses decideixen, voluntàriament, integrar la consecució d'una sèrie d'objectius socials i mediambientals en les operacions comercials i en les relacions amb els seus interlocutors.
- La nova mentalitat que sorgeix de l'RSC concep l'empresa com un sistema obert que es relaciona amb el seu entorn i en el qual l'obtenció de beneficis no és independent d'altres factors que

afecten aquest entorn. Així, l'RSC s'expressa davant dels treballadors (millora de les relacions laborals, conciliació de la vida familiar i la vida laboral, formació permanent, inserció de personal amb discapacitats, etcètera), però també davant dels altres interlocutors (ciutadans, clients, proveïdors, consumidors, sector públic, mitjans de comunicació, etcètera).

- Amb relació a l'RSC, també s'ha assenyalat que està modificant les expectatives que els ciutadans tenen de les empreses i que una mala gestió de l'RSC, pot provocar una pèrdua de valor de la marca a partir d'unes determinades respostes per part dels consumidors.
- L'Ajuntament de Barcelona, des del Sector de Serveis Personals, ha iniciat recentment l'elaboració d'un marc adequat per afavorir la responsabilitat social de les empreses.

La iniciativa social i sector empresarial en benestar social

- Aquest apartat fa referència a les empreses que tenen l'objectiu de generar projectes empresarials innovadors, econòmicament rendibles i competitius, però amb una finalitat d'interès social i col·lectiu, és a dir, que resolguin problemes socials. Empreses que treballen per a la cohesió social i la solidaritat i que intenten conciliar la rendibilitat econòmica amb la rendibilitat social.
- La iniciativa social del sector empresarial en benestar social fa referència a empreses que tenen com a valors principals la primacia de les persones sobre el capital, la gestió participativa i democràtica, el compromís amb la ciutadania activa i la seva implicació en la comunitat.
- Tot i que busquen la rendibilitat econòmica, el màxim objectiu d'aquestes empreses no és maximitzar els beneficis, sinó que s'orienten, en última instància, a les persones i al seu entorn.
- El valor afegit d'aquestes empreses és la seva capacitat d'implicar les persones en projectes competitius que assegurin la prestació de béns i serveis d'interès general als seus beneficiaris, al mateix temps que creen riquesa dins del territori.